

MÜL TECİ LİK

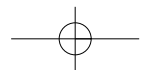
**SORUNLAR
TANIKLIKLAR VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

İLMİ TOPLANTILAR
SERİSİ **02**

İHH İNSANİ
YARDIM VAKFI
THE FOUNDATION FOR
HUMAN RIGHTS AND
FREEDOMS AND
HUMANITARIAN RELIEF

MÜLTECİLİK

SORUNLAR, TANIKLIKLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İlmi Toplantılar Serisi: 2

Kitabın Adı

Mültecilik: Sorunlar, Tanımlıklar ve Çözüm Yolları

Yayına Hazırlayan

İHH Araştırma Yayınlar Birimi

Editör

Ümmühan Özkan

Kapak Konsept

GrataNonGrata

Mizanpaj

Nuhungemisi

Baskı & Cilt

Mavi Ofset

1.Baskı

Haziran 2009

ISBN: 978-975-00610-7-3

Büyük Karaman Cad. Taylasan Sk. No.3 34083 Fatih-İstanbul
Tel: +90 212 631 21 21 (pbx) Faks: +90 212 621 70 51
web: www.ihh.org.tr e-mail: info@ihh.org.tr

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Neden Mültecilik Sempozyumu	9
Tanımlar	12

I. BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE MÜLTECİLİK

Mültecileri Korumak Hepimizin Sorumluluğudur/Michel Gaude	19
Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinde Göç ve Sığınma/Prof. Dr. Kemal Kirişçi	23
İslam Kaynaklarında ve Geleneğinde Mültecilik Algısı/Prof. Dr. Ahmet Yaman	29
Dünyada Mülteci Hareketleri, Türkiye'nin Konumu ve Mültecilerin Karşılaştıkları Sorunlar/Fuat Özdoğru	35
Bir İnsan Hakkı Olarak İltica ve Türkiye Uygulaması/Av. Taner Kılıç	41
Türk Sığınma Mevzuatında Devletin Takdir Yetkisi Sorunu/Dr. Lami Bertan Tokuzlu	63

MÜLTECİ SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİNDE STK'LARIN ROLLERİ

İHH Üç Kıtada Mültecilerin Yanında/Ahmet Emin Dağ	73
Türkiye'de Mültecilerin Hukuki Sorunlarının Çözülmesi ve STK'lann Rolü/Av. Abdulhalim Yılmaz	79

MÜLTECİLİK SEMPOZYUMU ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mültecilik Sempozyumu Çözüm Önerileri	93
---	----

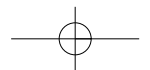
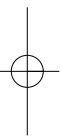
II. BÖLÜM

DÜNYADAKİ MÜLTECİ HAREKETLERİ VE TANIKLIKLAR

Ortadoğu'da Göç Hareketleri/Ahmet Emin Dağ	101
Çeçenistan'da Mülteci Hayatlar/Murat Yılmaz	111
Afrika Boynuzu'nda Sürdürülebilir Yaşam Arayışı/Zehra Öztürk	129
Diken Üstündeki Doğu Türkistan Mültecileri/Ahsen Utku	145
Bangladeş Topraklarında Arakanlı Mültecilerin Yaşan Mücadelesi/Av. Nesip Yıldırım	155
İslam'da Ahlaki ve Hukuki Bir Hak: İltica/Prof. Dr. Muddathir 'Abd al-Rahim	167

EKLER

SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI	179
DÜNYADAKİ MÜLTECİ HAREKETLERİNDEN ÖRNEK FOTOĞRAFLAR	189
İHH İNSANİ YARDIM VAKFI'NIN 2007- 2008 MÜLTECİ RAPORU	201

Takdim

Dünya üzerinde savaşlar, çatışmalar, doğal afetler ve baskı rejimlerinin kurbanları olarak yaşadıkları yerleri terk edip ulaşabildikleri ülkelere sığınan mülteci durumundaki insanların sayısı 2008 yılında 42 milyona ulaştı. 26 milyon insan kendi ülkesi içinde göç ederken 16 milyon insan da güvende olacaklarını düşündükleri ülkelere sığındılar.

Son yıllarda artan mülteci rakamları mülteci sorununu ister istemez dünya gündemine yerleştiriyor. Yerlerini, yurtlarını, ailelerini, akrabalarını terk etmek zorunda kalan mülteciler kimi zaman kamyon kasalarında, konteynirlarda, hınca hınç dolduruldukları teknelerde umut yolculuğuna çıkıyor. Yolculukları ölüm ve yaşam arasında gidip gelen bir trajediye dönüşüyor. Varabildikleri noktalarda ise ilerisini göremedikleri bir bekleyiş veya belirsizlikle karşı karşıya kalıyorlar.

İç göçün yoğun olarak yaşandığı Türkiye, mülteci üreten coğrafyalara yakınlığı ve Avrupa ülkelerine geçmek isteyenler için bir geçiş ülkesi olarak görülmesi nedeniyle göç hareketlerinin merkezinde yer almaktadır. Ortadoğu'nun işgal edilmiş topraklarından mülteciliğin kronikleştiği Afrika ülkelerine, Kafkasya'ya, Orta Asya'ya ve Uzakdoğu'ya kadar dünyanın birçok noktasında göçlerin yaşanmakta olduğu bir dönemde Türkiye, mültecilik sorunuyla çözüm üretme adına inisiyatif alması gereken bir ülkedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı, kurulduğu günden bu yana faaliyetlerinin önemli bir bölümünü mültecilere yönelik gerçekleştirmektedir. İHH, 1992-95 Bosna Savaşı'ndan bu yana elini uzatabildiği savaş ve afet coğrafyalarında yaşanan mülteci sorunları ile ilgilenirken Türkiye'de de mültecilere yönelik insani yardım çalışmalarında bulunuyor. İHH, her türlü mahrumiyeti yüklenerek yerini yurdunu arkalarında bırakan bu insanların acılarını dindirebilmek, ihtiyaçlarını giderebilmek için hiçbir ayırım yapmaksızın çalışmalarını devam ettiriyor. Mültecilerin günlük temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra, karşı karşıya kaldıkları diğer sorunları da gündeme getirmek ama-

cıyla İHH, 14 Haziran 2008 tarihinde “Mütecilik: Sorunlar, Tanıklıklar ve Çözüm Önerileri” konulu bir sempozyum düzenledi. Elinizdeki çalışma, müteciliğin kavramsal tanımı, tarihçesi ve dünyadaki yansımalarının tartışıldığı sempozyum tebliğlerine ek olarak Asya, Afrika, Ortadoğu ve Kafkasya bölgelerinde mütecilerin karşı karşıya kaldığı sorunlara değinen yeni makaleler ve İHH’nın faaliyetlerine yer veren ek bilgilerle zenginleştirildi.

Savaş ve çatışmaların bittiği, doğal afetler karşısında üst düzey bir yardımlaşma ve dayanışmanın gösterildiği, tüm insanların özgür ve adaletin hâkim olduğu bir dünyada yaşaması dileğiyle.

Neden Mülteci Sempozyumu?

İnsanlık tarihinin her aşamasında, gördüğü baskı ve zulümler nedeniyle evini, yurdunu terk ederek farklı diyarlara göç etmek zorunda kalan ve ulaştıkları yerlerde yeni bir yaşam kurmaya çalışan insanlar hep olagelmıştır. Kimi zaman bireyler siyasi görüşleri veya mensup oldukları dinleri nedeniyle ülkelerini terk etmek durumunda kalmış; kimi zaman ise savaş, işgal ve doğal afetler göçlerin nedeni olmuştur.

20. yüzyıl ve akabindeki konjonktür, insanlık tarihinin en sancılı dönemlerinden biri olmuş; Latin Amerika'dan Balkanlara, Afrika'dan Kafkasya'ya, Ortadoğu'dan Uzakdoğu'ya kadar dünyanın farklı coğrafyalarında yaşanan savaş, işgal ve doğal afetler nedeniyle milyonlarca insan yaşadıkları yerleri terk ederek kendilerini göç yollarında, bilinmez kocağında bulmuştur. Ortadoğu'da bir kültür havzası talan edilirken, Avrupa'nın ortasında ve Afrika'da soykırımlar yaşanmış, baskı ve zulüm görme korkusu ile büyük insan kitleleri mülteci durumuna düşmüştür.

İçinde bulunduğumuz uluslararası konjonktür, kaçınılmaz olarak mülteci üretmektedir. Ancak, yaşadıkları yerleri terk eden ve zaten temel haklarını garanti edilemeyen bu insanlar, statüleri nedeniyle bir kez daha mağdur edilmektedirler. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da çok sayıda insanın yer değiştirmesi sonucu düzenlenen Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, "ırkı, dini, belli bir sosyal gruba mensubiyeti gibi nedenlerle yaşadıkları yerleri terk edip farklı bir ülkeye sığınan kişiler" mülteci olarak tanımlanmıştır. Sadece "mülteci" olarak tanımlanan kişiler yasal koruma alarak sığındıkları ülkede yaşamlarına devam edebilmektedirler. Ancak günümüz dünyasında, resmî mülteci statüsü alamayan milyonlarca insan, kendi ülkeleri içerisinde, ara bölgelerde veya sığındıkları ülkelerde gayriinsani şartlarda yaşam mücadelesi vermektedirler.

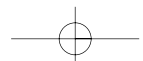
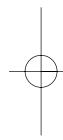
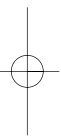
Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan insanlık krizlerine yabancı kalamayacak bir kültür ve medeniyet mirasını taşıyan İHH İnsani Yardım Vakfı, 1992'de yaşanan Bosna Savaşı'ndan itibaren Kosova, Çeçenistan, Irak, Afganistan, Sudan, Arakan, Somali ve Pakistan gibi birçok bölgede yerinden edi-

len kardeşlerimizin yanında yer almıştır. Güven ve emniyetleri temin edilemediği için, arkalarında bıraktıklarına bakmadan yola çıkan muhacirlere destek olmuştur. En güzel örneklığı İslam tarihinde “muhacir-ensar” ilişkisinde verildiği gibi, İHH, muhacirlere emin belde ve yaşam arayışlarında destek olmaya çalışmaktadır.

İHH İnsani Yardım Vakfı, gerek mülteci hareketlerinde bir geçiş ülkesi olan Türkiye’deki çalışmaları ile gerekse savaş, işgal ve doğal afet bölgelerindeki çalışmaları ile mülteci destek faaliyetleri sürdürmektedir. Mültecilik maalesef günümüz dünyasında her türlü mağduriyet ve mahrumiyeti yaşamak demektir. Kendilerini yurtlarından uzaklaştıran krizleri geride bırakan mülteciler, göç ettikleri yerlerde de mülteci olmaktan kaynaklanan mağduriyetlerle karşı karşıyadırlar. Mülteciler, ülkelerinden ve yakınlarından uzak olmanın verdiği duygusal yoksunluk bir yana, insan tacirleri tarafından suistimal edilme, uzun yasal başvuru süreçlerini bekleme, sağlık, eğitim vb. temel ihtiyaçlardan mahrum kalma gibi sorunlarla karşı karşıyadırlar.

İç savaş, işgal, doğal afet, çatışma, insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle her gün yüzlerce kişinin mülteci olduğu dünyamızda; İHH İnsani Yardım Vakfı, muhacirlere ensar olmaya çalışmaktadır. Mültecilik sorununun çözümü için yapılması gereken, insanları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlayan koşulları ortadan kaldırmaktır. İnsanları sınır kapılarında, ara bölgelerde, sığınılan ülkelerde, iç hukuk ve uluslararası hukuk kurallarından kaynaklanan sorunlarla yüz yüze bırakmak, istismara açık şartlarla muhatap kılmak yerine, kriz yaşanan bölgelerde istikrarın sağlanması, bu bölgelerin kalkındırılması, bu bölgelerde insan hayatına ve insan haklarına saygılı bir ortamın oluşturulması gerekmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı’nın düzenlediği, akademisyenler, sivil toplum temsilcileri ve bizzat mülteci tanıkların katılımıyla gerçekleştirilen “Mültecilik: Tanıklıklar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” adlı sempozyumun dünyanın farklı bölgelerinde mülteci üreten koşulların ortadan kaldırılması, gerek günümüz uluslararası hukukunun ürettiği sorunlar açısından gerekse yaşam koşulları açısından mültecilerin desteklenmesi konularında katkıları olması beklenmektedir.

Av. F. Bülent Yıldırım
İHH İnsani Yardım Vakfı
Genel Başkanı

Tanımlar

MÜLTECİ

İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve bu sebeple **başka bir ülkede** yaşayan kişidir.

Mülteciler, **uluslararası koruma** altına alınırlar. Çalışma, barınma, sağlık, eğitim, hareket özgürlüğü gibi hakları, koruması altında oldukları mekanizma tarafından sağlanır.

ÜLKESİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİ

Silahlı çatışmalar, genel şiddet hâlleri, insan hakları ihlalleri, do-

ğal veya insan ürünü felaketler gibi nedenlerle kendi ülkesi içerisinde yer değiştiren kişilerdir. Resmî olarak mülteci kabul edilmedikleri için, hukuki statü açısından mültecilere tanınan uluslararası uygulamalardan yararlanamazlar.

SİĞİNMACI

Sığınmacı, muhtemel sığınma ülkesi tarafından sığınma talebi veya başvurusu henüz nihai karara bağlanmamış kişidir. Sığınma hakkı verilen kişiye mülteci denmektedir. Sığınma, sığınmacıya sığınma ülkesi sınırları içerisinde kalma izni ve insani standartlarda muamele görme hakkını verir.

GÖÇMEN

Tamamen ekonomik sebeplerle veya hayatlarını maddi yönden iyileştirme amacıyla kendi ülkelerini terk eden kişilere denir. Göçmenlerin kabulü için her ülkenin farklı kriterleri bulunmakla beraber; göçmenler, mülteciler gibi uluslararası bir koruma alanına sahip değildir.

VATANSIZ

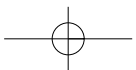
Hiçbir ülkenin hukuku altında vatandaş olarak kabul edilmeyen kişidir. Dünya üzerindeki göç hareketi sırasında, devletlerin kendi hukuk kuralları arasında fiilen bu duruma düşen insanlar için kullanılan bir tanımlamadır.

MUHACİR

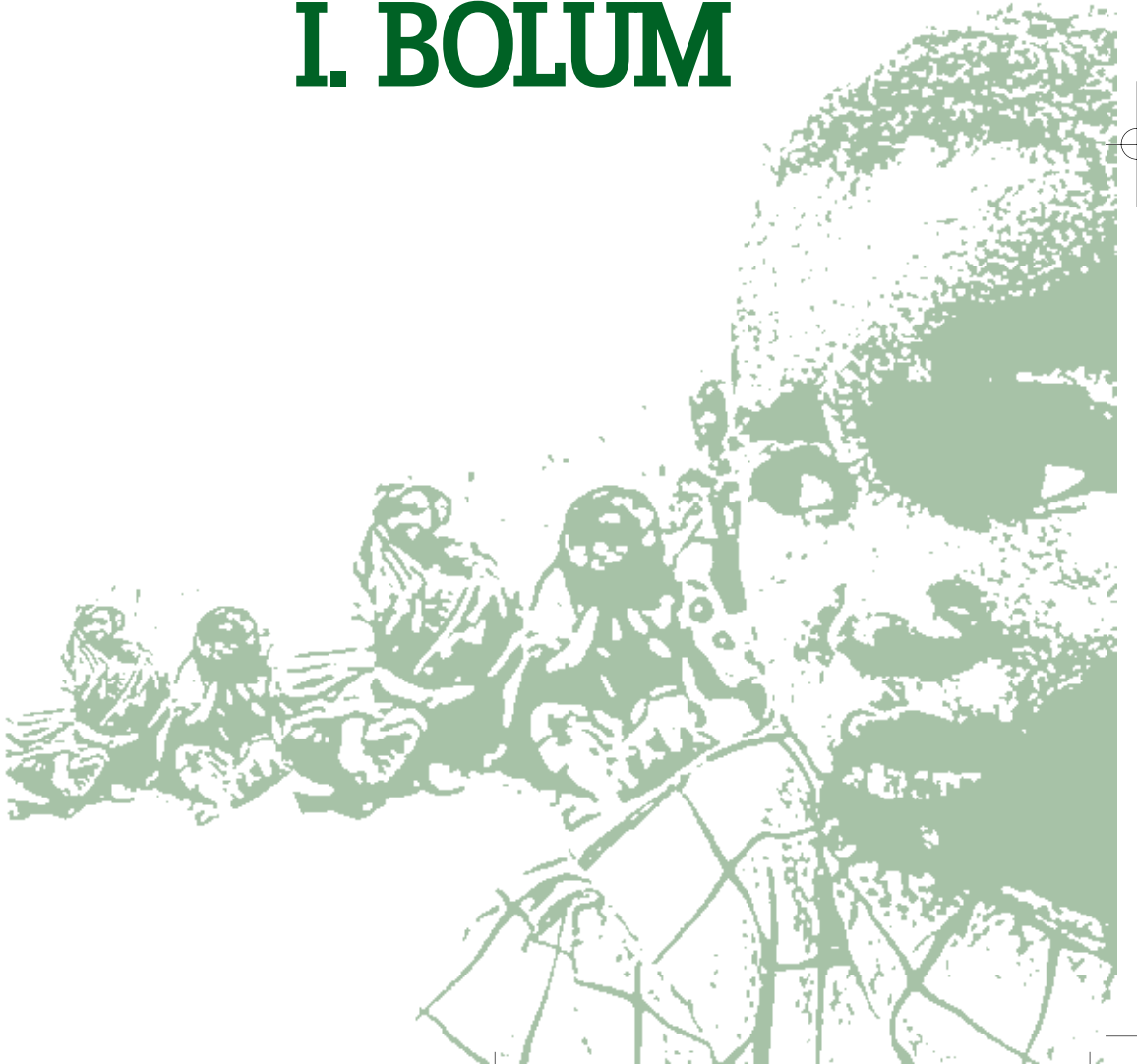
Muhacir, kelime anlamı itibarıyla bir yerden başka bir yere göç eden kişidir. Bu, İslam fihhına göre bir durum ve statü ifade eden bir kavramdır. İslam kaynaklarından çıkarılabilecek tanımı ise “zulüm ve baskılar nedeniyle İslam’ı tamamen yaşayamayan ve bunun için mücadele edemeyen, başka çaresi kalmadığından Allah için tüm kurulu düzenini terk ederek göç eden kişi” olarak ifade edilebilir.

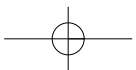
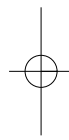
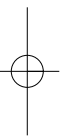
Muhacirlikle ilgili statüde esas ölçü İslam’dır. Burada bir Müslüman, muhacire yardım etmek için onun ülke dışında olmasına, ırkına, tabiiyetine veya bir ülke korumasından yararlanıp yararlanmadığına bakmaksızın hareket eder.

I. BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE MÜLTECİLİK

Mültecileri Korumak Hepimizin Sorumluluğudur

(Michel Gaude; BMMYK Türkiye Temsilcisi)

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın düzenlediği, mültecilerin kötü yaşam koşulları üzerine düşüncelerimi sunacağım konferansa katılmak benim için büyük bir onurdur. Burada BMMYK Türkiye Ofisi'ni temsil etmek benim için bir ayrıcalıktır. BMMYK, mültecilere koruma sağlamak ve onların sorunlarına çözüm bulmak göreviyle dünya hükümetlerine yardım etmek üzere BM tarafından Aralık 1950'de kuruldu. 1951'de BMMYK göreve başladığında mülteci problemlerinin üç yıl içinde çözülebileceği düşünülüyordu. Bu yanlış bir varsayımды. 1954'te görevimiz beş yıl daha uzatıldı ve sonra bir beş yıl daha böyle devam etti. Bugün BMMYK 116 ülkede, 9,9 milyon mültecinin ve 12,8 milyon ülke içinde yerinden edilmiş insanın dâhil olduğu 32,9 milyon kişiye yardım ediyor.

Mülteciler, insan haklarına her yerde saygı duyulmayan ve mükemmel olmayan bir dünyada yaşadığımızı bize gösteriyor. Bugün hâlâ milyonlarca insan, üyesi oldukları sosyal gruplar veya siyasi görüşleri, etnik kimlikleri ve dinî inançları yüzünden buldukları yerlerden kaçmak zorunda kalıyor. Sığınma; yani mültecileri korumanın bir insan hakkı olup olmadığı hâlâ bir tartışma konusu. Ancak bize göre, mültecilerin korunması tartışma kabul etmez bir insan hakkıdır. Mülteci koruması; insan haklarının inkâr edildiği ve bu yüzden insanların yerlerinden kaçmak zorunda kaldıkları bir durumda, insanların haklarını yeniden kazanmasının telafi edici bir yoludur. Böylece eziyet görenlere davranış şeklimiz, insan haklarına gösterdiğimiz saygı seviyemizi ölçmenin de bir yoludur.

BMMYK, 1950'lerde geçici olarak mütevazı bir bütçe ile ve az sayıda kişiyle kuruldu. Türkiye'de ise, 1961'de küçük bir ofiste tek bir çalışanla Ankara'da bir irtibat bürosu olarak çalışmalarına başladı. Bugün ise Türkiye'de

yaklaşık 60 kişi görev yapıyoruz ve Ankara, İstanbul, Van ve Silopi'de ofislerimiz var. Temsilciliğimiz, Türkiye hükümeti ve Türk toplumu ile mültecilere yardım etmek üzere sıkı bir iş birliği içinde. Son 45 yıldır BMMYK, ülkelere fon desteği sağlanması yoluyla yüklerin paylaşımı konusunda önemli bir rol oynuyor ve mültecilerin yerleştirilmesi konusunda Türkiye'yi destekliyor. Son zamanlarda yetkili kurumlara, pratik ve uluslararası hukukla bütünlük içerisinde bir koruma sistemi geliştirilmesi konusunda yardımcı olmaya çalışıyoruz.

Ben sadece birkaç aydır sizin güzel ülkenizdeyim ve itiraf etmeliyim ki, Türk insanının ihtiyacı olanlara yönelik misafirperverliği ve cömertliği beni gerçekten çok şaşırttı ve mutlu etti. Ayrıca Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak istikrarsız bir bölgeye komşu olduğu özel coğrafi konumunun da farkındayım. Mülteci yaratan ülkelerle sınırınız var. Bunun bir sonucu olarak Türkiye, burada yaşamak isteyen veya burayı geçerek Avrupa ülkelerine gitmek isteyen milyonlarca insanın geçiş yolu hâline geliyor. BMMYK jargonunda buna çoklu/kaşık göç diyoruz ki, bunun içinde ekonomik çaresizlikten dolayı yurtlarını terk eden birçok insanla birlikte, zulüm gördükleri için ve hayatlarını kurtarmak üzere ülkelerinden kaçmak zorunda kalan insanlar da var. BMMYK, milyonlarca kişinin yerinden edilmesine veya Suriye, Ürdün gibi komşu ülkelerle birlikte Türkiye'ye de geçmesine neden olan Irak'taki durumdan dolayı özellikle endişelidir ve bu insanlarla ilgilenmektedir.

Türkiye'nin önemi, büyüklüğü ve kapasitesini göz önüne alarak BMMYK, hükümeti ve aynı zamanda sivil toplum örgütlerini bize katılmaları için teşvik etmektedir. BM'nin bir ülkesi yok. Vergi yükümlüleri, gelir getirecek doğal kaynakları yok. Sonuçta yalnızca toplumlar ve devletler, kendi ülkelerinden kaçmak zorunda kalanlara etkili yardım ve koruma sağlayabilir. Küresel olarak farklı ihtiyaçlarla karşılaşılıyor. BMMYK beş kıtada mültecilere destek oluyor ve çalıştığımız çoğu yer, gelişmemiş ve oldukça yoksul. Bu nedenle, sizin hem küresel hem yerel dayanışmanıza ihtiyacımız var. Tahmin ediyorum ki, hepimiz BMMYK'nın kısıtlı fonlarını Afrika kıtasındaki ülkelere Türkiye'den daha fazla ayırması gerektiği konusunda hemfikiriz. Bu nedenle Türkiye'deki mülteci korumasına ve onların yaşam koşullarının nasıl geliştirilebileceğine beraberce eğilmemiz gerekiyor. Örneğin; bazı mülteciler Türkiye'de çok uzun süre geçirmek zorunda kalıyor. İnsanların yaşamalarını sürdürmek için yardım ve başlılara muhtaç olmamaları önemlidir. İnsanların dilenci gibi yaşamalarını engellemeliyiz. Böylece, onların emek piyasasına ulaşabilirliklerini önemsemeliyiz. Bu yalnızca insan haysiyeti ile ilgili bir konu değil, bundan çok daha fazlasıdır. Bu insanlar başkaları için bir yük hâline gelmemeli, daha ziyade, ev sahibi olan toplumun bir parçası ola-

rak görülmelidir. Burada İHH'nın benimle aynı görüşü paylaşmasından dolayı çok memnunum ve kendilerine teşekkür etmek istiyorum.

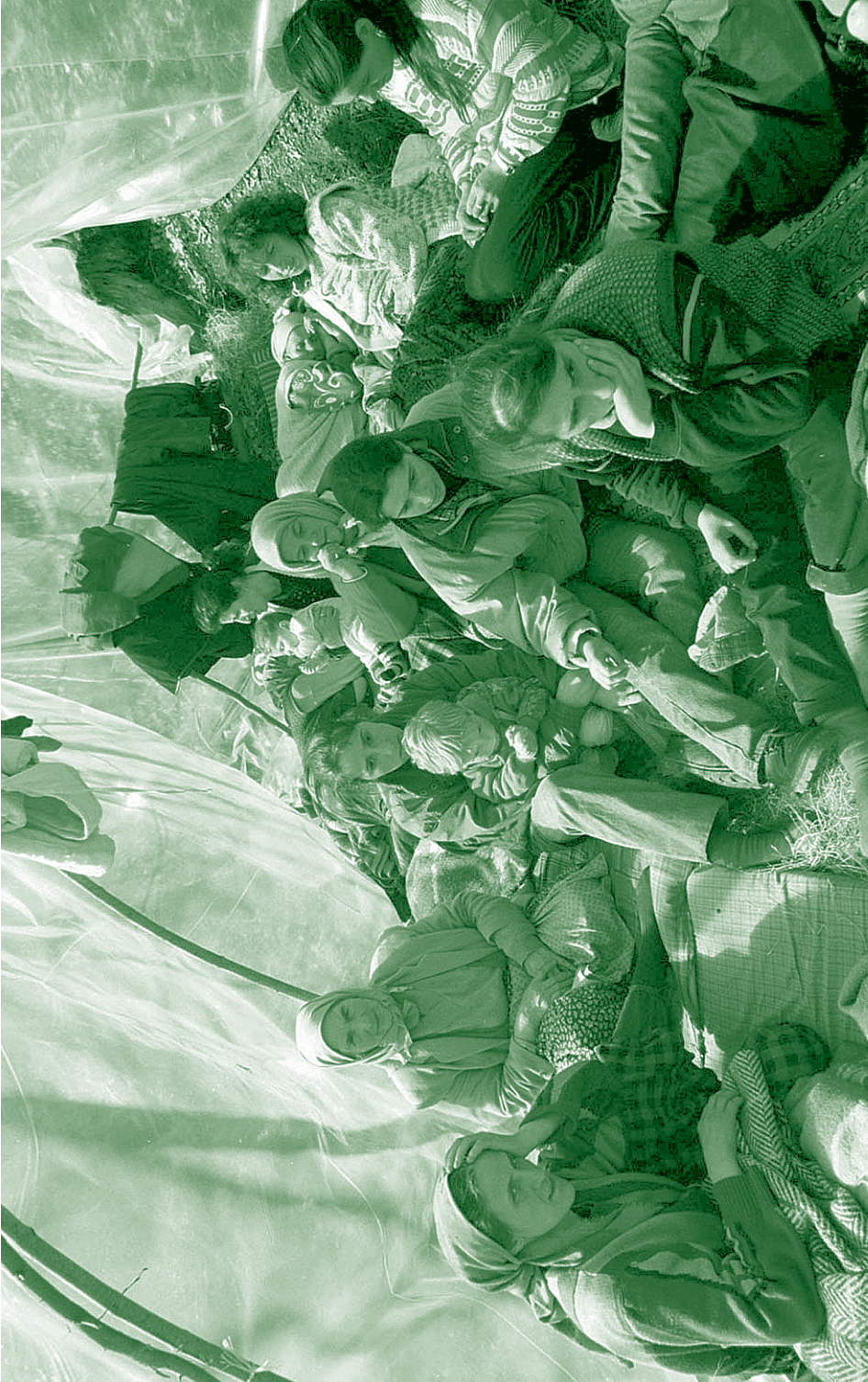
Sonuç olarak, biz korumanın imajını değiştirmeliyiz. BMMYK ve kişisel olarak bana göre, zulme uğradığından dolayı bir ülkeye sığınan kişi, o ülke için yük değil aksine bir onurdur. Bu, "Burası insanların haklarına saygı duyulan bir yerdir." diyen bir kişinin yargısını vurgular. Bu açıdan Türkiye, bu insanların bu ülkeyi tercih etmelerinden dolayı gurur duyabilir. Ve ben bu ülkede çalışmaktan dolayı gurur duyuyorum.

İHH'ya bu sempozyumu düzenlediği için tekrar çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bizden daha az şanslı ve ait oldukları ülkeyi terk etmek zorunda kalmış insanların yaşamlarını iyileştirmek için bu yapıcı diyalog ve fikir alışverişini için hepinize çok teşekkür ederim.

Mültecileri korumak **benim** görevim!

Mültecileri korumak **sizin** göreviniz!

Mültecileri korumak **bizim** görevimiz!

Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinde Göç ve Sığınma

*(Prof. Dr. Kemal Kirişçi; Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi
ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)*

Sığınmacı, mülteci ve göçmen terimlerinin birbirinden ayrıştırılması ve bu kavramların birbirine karıştırılmaması gerekiyor. Günümüzde sığınmacı kavramı, mülteci teriminin zamanımıza uyarlanmış bir kullanımı olarak karşımıza çıkıyor. Bugün biz, kendi ülkesini terk ederek üçüncü bir ülkeye gidip orada sığınma talebinde bulunan kişiyi “sığınmacı” olarak nitelendiriyoruz. “Mülteci” kavramı ise, ilgili devlet otoritelerinin kişinin sığınma başvurusunu değerlendirdiği ve uluslararası ve iç hukuk kurallarını uygulayarak sığınma hakkını verdiği kimseler için kullanılıyor. Konuyu sığınmacı konumunda olan kişilere göre değerlendirdiğimizde, devletlerin, bu kişilere vatandaşlığa kadar varan geniş haklar tanıdığını görüyoruz. Öte yandan temel olarak mültecilik sorununa baktığımızda sığınmacı, mülteci ya da kaçak göçmen konumunda olan kişilerin ortak paydasının, yaşam haklarının tehdit altında olması olduğunu görürüz. Böyle bir insani durum karşısında devletler, insan haklarının en temel noktasını oluşturan yaşam hakkı hususunda hassas davranmakla yükümlüdür.

1951 Cenevre Sözleşmesi mülteci hukuku düzenlemeleri açısından bir ilk sayılabilir. Bu sözleşme öncesinde mültecilere yönelik hukuk kuralları daha çok teamüllerden veya bazı önemli ülkelerin iç hukukuna dayanan hukuksal düzenlemelerden ibaretti. Cenevre Sözleşmesi, II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yarattığı mülteci sorununu çözmeye yönelik bir sözleşmedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) de bu sözleşmenin gereklerini yerine getirebilmek için geçici olarak kurulmuştur. Siyasi gelişmeler ve çeşitli gereklilikler dolayısıyla bu sözleşme her beş senede bir yenilenmiştir. Cenevre Sözleşmesi'nin detaylarına girmemekle beraber şunun

altını çizmek gerekiyor: Türkiye bu sözleşmenin hazırlanmasına katkıda bulunmuş ülkelerdendir ve sözleşmenin kabul edildiği konferansta Türk diplomatların önemli katkıları olmuştur. Bu açıdan Cenevre Sözleşmesi Türkiye için büyük önem arz eder.

Cenevre Sözleşmesi'ni değerlendirirken iki konunun önemine değinmemiz gerekiyor. Birincisi, coğrafi kısıtlama. Bu sözleşme ile sözleşmeye taraf olacak ülkelere, sözleşmenin yükümlülükleri ya sadece Avrupa'da meydana gelen olaylardan dolayı mülteci konumuna düşmüş kişilere karşı ya da mülteci üreten tüm kriz bölgeleri şamil olmak üzere kullanma imkânı tanınarak düzenlenmişti. 1967'de New York'ta imzalanan bir protokol ile taraf ülkelere söz konusu coğrafi kısıtlamayı kaldırma imkânı tanındı ve günümüzde Monako, Kongo ve Türkiye dışında bu maddede öngörülen coğrafi kısıtlamayı uygulayan ülke kalmadı.

İkinci önemli nokta ise *non-refoulement* prensibi; yani sığınma talebinde bulunan ve sonra da mülteci statüsü tanınmış kişilerin, hayatlarının tehdit altında olacağı yerlere gönderilmemesi yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük, sözleşmenin ötesine taşmış ve uluslararası hukukta sözleşmeye taraf olmayan ülkelere de yükümlülük getiren bir norm olmuştur. Afrika ya da Latin Amerika ülkelerinin de Cenevre Sözleşmesi gibi kendi bölgelerine uyarlanmış birtakım bölgesel uluslararası sözleşmeleri bulunmaktadır.

Son olarak altı çizilmesi gereken hukuksal kaynak ise, geçtiğimiz yıllarda Avrupa Birliği (AB)'nin geliştirmiş olduğu mevzuattır. Bu mevzuat, Türkiye'yi ve AB etrafındaki coğrafyaları sıkıntıya sokmaktadır. Çünkü söz konusu mevzuat, bir anlamda, bir "Kale Avrupa'sı" yaratma felsefesiyle hazırlanmıştır. 90'lı yıllarda Avrupa ülkeleri mültecilik sorununa AB'yi ilgilendiren bir sorun olarak bakmıyordu, ancak Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi konuyla ilgileniyordu. O dönemde ağırlık insan hakları üzerineyken şimdilerde toplumları korumak ve güvenlik üzerine kaymış bulunuyor. Bu nedenle bu mevzuat, hem AB'ye ulaşmayı tercih eden sığınmacıların önünü kesmekte hem de bu sığınmacıların AB'ye komşu coğrafyalarda yığılmasına ve o devletlerin de konuya daha güvenlikçi bir perspektiften bakmasına neden olmaktadır.

OSMANLI'DA VE TÜRKİYE'DE MÜLTECİLİĞİN TARİHSEL BOYUTU

Osmanlı Devleti'nin mültecilik konusunda çok eskilere dayanan bir tecrübesi bulunuyor. Osmanlı döneminde, Cenevre Sözleşmesi benzeri hukuksal düzenlemeler yoktu, onun yerine teamüle dayanan bir hukuk anlayışı vardı. Fakat Osmanlı'nın Avrupa coğrafyasına geçişiyle birlikte, özellikle Musevilerin ve daha sonra da Protestanların Osmanlı'ya sığınmaya başladıkları

nını görüyoruz. Bizde daha ziyade 1492'de İspanya'da yaşanan gelişmelerden dolayı Osmanlı'ya sığınan Musevilerin tarihi bilinir, ancak Osmanlı'nın sığınmacılarla ilişkileri bundan daha kapsamlıdır.

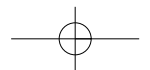
1848 yılı, liberal ve milliyetçi hareketlerden dolayı Avrupa'nın çalkalandığı bir yıldır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içerisindeki İtalyanlar, Macarlar ve Lehler bağımsızlık elde etmek için ayaklandığında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya'nın da yardımıyla bu ayaklanmayı bastırılmış ve bunun sonucunda önemli sayıda Macar ve Leh, Osmanlı'ya sığınmıştır. Osmanlı hükümeti bu sığınma krizi neticesinde bölgeye, konumu bugünkü Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterine denk sayılabilecek Amedi Divanı Hümayun Fuat Paşa'yı göndermiştir. Fuat Paşa'ya verilen görevde, sınır boylarındaki sığınmacılar arasında askerî lider konumunda olan kimselerin geriye teslim edilmemesinin altı özellikle çizilmiştir. Yani 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin kabul edilmesinden 100 sene önce, Osmanlı'nın non-refoulement prensibini kendi hukuk anlayışı çerçevesinde zaten kullanıyor olduğunu görüyoruz.

Yine Cenevre Sözleşmesi'nin önemli maddelerinden bir tanesi, sığınmacıların üzerinde pasaportları ya da herhangi bir kimlik belgesi olmaması veya bunların yanlış belgeler olması hâlinde bu kişilerin geriye gönderilmeyeceği yönündeki maddedir. Bu maddeyle ilgili olarak Osmanlı dönemi uygulamalarına baktığımızda karşımıza çıkan örnekte, Avrupa'da yaşanan Macar ayaklanmasının lideri Louis Kossuth'un Osmanlı topraklarına Peter Bloomsfield adına düzenlenmiş bir kimlik belgesiyle girmiş olduğunu ve kendisine sığınmacı ve mülteci konumunun verildiğini görürüz. Bir başka örnek de, döneminde önemli bir zat olan Mustafa Celaleddin Paşa'dır. Nazım Hikmet'in büyük dedesi olan Paşa'nın asıl adı Kont Borzecki'dir. Kont, Avrupa'dan Osmanlı'ya sığınmış, daha sonra devlet kademelerinde paşa konumuna kadar yükselmiştir. Yine benzer bir durum, Kırım Savaşı'nın ilk muharebelerinin yapıldığı 1854 senesinde Osmanlı ordusunda görev yapan Ömer Paşa için söz konusudur. Ömer Paşa aslen bir Hırvat'tır ve Avrupa'dan Osmanlı'ya sığınmıştır. Başka bir örnek de, Budapeşte'nin merkezinde heykeli bulunan ve bir Macar milliyetçisi olan Josef Bem'dir. Bem, ayaklanmalara liderlik etmesinin ardından Osmanlı'ya sığınmış ve Yusuf Paşa adıyla Osmanlı ordusunda görev yapmıştır. Osmanlı'nın mültecilerle ilgili bu uygulamaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki dönemde değişmiştir. Bu dönemde artık millî devlet kurma, millî kimlik geliştirme çabası öncelik kazanmıştır.

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında, 1951 yılında Cenevre'de düzenlenen sözleşmeyi kabul edip onaylamıştır. Yine, 1960'ların başında kurulan BMMYK ile Türk makamları çok yakın bir çalışma içerisine girmiş ve sayıla-

nının yirmi binleri aştığını tahmin ettiğimiz Sovyetler ve çevre ülkelerden Türkiye'ye sığınan insanlar, mülteci olarak üçüncü ülkelere yerleştirilmişlerdir. Bu uygulama 1980'lerin sonlarına kadar devam etmiş, ancak bu tarihten itibaren Türkiye'ye sığınanların konumu değişmeye başlamış ve Türkiye özellikle, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden de göç alan bir ülke olmuştur. 1988, 89 ve 91 yıllarında ortaya çıkan büyük mülteci akımları neticesinde ise Türkiye, mültecilere yönelik uygulamalarında iç güvenliğini öncelemeye başlamıştır. İşte bu noktadan sonra sık sık non-refoulement prensibinin ihlal edildiği bir döneme gireriz. Bu dönem çeşitli insan hakları örgütlerinin Türkiye'yi ciddi bir şekilde tenkit ettiği bir dönemdir.

1996'dan itibaren ise BM'nin genel çabaları ve Emniyet Müdürlüğü'nün gayretleri ile Türkiye bir reform sürecine girmiştir. Bu sürecin üç ayağı bulunmaktadır. Birincisi; sınır dışı etme kararlarına karşı sığınmacılara temyiz yolu açılmış olmasıdır. İkinci olarak, Türk makamları sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmayı öğrenmeye başlamışlardır. Üçüncü gelişme ise, bürokratlarımızın eğitimine yönelik BM ile beraber ortak çalışmaların gerçekleştirilmiş olmasıdır. 2000'li yıllarda Türkiye, sığınma konusunda bir örnek ülke olarak gösterilmeye başlandı. 2002 ve 2003'te Türkiye'nin AB mevzuatına uyum çalışmalarına başladığı dönemde de bazı olumlu gelişmeler oldu. Ancak 2005'ten itibaren mültecilik konusunda bir ilerleme kaydedilemedi. Bunda AB'nin Türkiye'ye karşı aldığı tutumunun yanı sıra, Irak gibi komşu coğrafyalardaki gelişmelerin ve Afrika'da özellikle Somali Devleti'nin çökmesinin çok büyük etkisi var. Ve ne yazık ki, ülkemizde son yıllarda mülteciler özelinde 90'lı yıllarda bile duymadığımız ölüm oranlarına rastlıyoruz. Bu konferansın gerçekleşmesi ve İHH'nin bu konulara eğilmiş olması son derece önemli. Türkiye'nin bu konuda bir çıkış kapısı bulabilmesini ve 2000'li yıllarda sahip olduğu imajını tekrar kazanabilmesini ümit ediyorum.

İslam Kaynaklarında ve Gelenğinde Mültecilik Algısı

(Prof. Dr. Ahmet Yaman; Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Savaşların; iç siyasi, dinî ve etnik çekişmelerin insanlığın önüne çıkardığı sorunlardan biri de *mülteciler* sorunudur. Vatandaşı olduğu ülkede ortaya çıkan olaylar sebebiyle vatanından kendi isteğiyle veya zorla ayrılmış ve yeni bir devlet uyruğuna girmemiş olan kimselere *mülteci* denmektedir.¹

Mülteciler, yeni bir devletin vatandaşı olmadıkları gibi, kendi devletlerinin vatandaşlığından da henüz soyutlanmamışlardır. Bu itibarla devletler hukuku açısından onları konum olarak ifade edecek en iyi kavram, *yabancı* kavramıdır.

Bir hukuk terimi olarak *yabancı*, bir ülke toprağı üzerinde bulunmakla birlikte o ülkenin vatandaşı olmayan yani bulunduğu devletin tabiiyetine dâhil olmayan kimsedir. Kişiler; ticaret, kültürel ve dinî faaliyetler, spor etkinlikleri ve benzeri sebeplerle başka devletlerin hâkimiyet alanında bulunabilirler. İşte bu andan itibaren o kişiler, taşıdıkları ferdi kimlikleri yanında ayrıca devletlerarası bir kişiliğe de sahip olurlar.²

Uluslararası hukuku veya daha yaygın ve doğru kullanımıyla devletler hukukunu, yalnızca devletlerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen bir hukuk dalı olarak tanımlayanlar, kişilerin andığımız bu şekliyle milletlerarası bir kişilik kazanmayacağını iddia etmişlerdir. Bu iddianın hukuk çevrelerinde uzun yıllar hâkim olması, yabancılara dönük hukuki düzenlemelerin oluşmasını da engellemiştir. 19. yüzyıldan sonradır ki, *diplomatik himaye* kavramı altında, devletin yabancılar konusunda belli yükümlülükler altına gireceği kabul edilebilmiştir.³

Yabancılar ve onların tabi olacakları hukuki rejim konusunda, özel bir devletler hukuku konvansiyonu üzerinde henüz mutabakat sağlanamamıştır. Konuyla ilgili kısmi düzenlemeler 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan

Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1950 tarihli İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ile yapılmaya çalışılmıştır.

Mültecilerle ilgili daha özel olarak Cenevre’de 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme düzenlenmiştir ki, buna göre bazı konularda mültecilerin, buldukları ülkenin vatandaşlarıyla hukuki eşitliği sağlanmıştır.⁴ Bu sözleşme, 17. maddesiyle sözleşmeyi imzalayan her devlete, mültecilere genel olarak yabancılara tanınan rejimi bahşedeceğini bildirmektedir.⁵ Öyleyse mültecilerin muhatap olacağı hukuki rejim, herhangi bir yabancıya muhatap olacağı hukuki rejimin aynısıdır.

Konuyu İslam hukuku özeline çekmeden önce, günümüz uluslararası düzleminde yabancılarla ilgili olarak en azından teorik temelde hâkim olan düşünceleri özetlemekte fayda var. Yukarıda belirttiğimiz Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan olma noktasında yabancıya muamelesinin temel çerçevesini şöyle çizmiştir:

a) Haklar: Hayat, özgürlük, kişi güvenliği hakları, seyahat ve sığınma hakkı.

b) Yasaklar: Kölelik; işkence; insanlık dışı, zalimce, haysiyet kırıcı ceza ve muameleler; keyfi tutuklama; özel yaşantıya, meskene ve mektuplara müdahale.⁶

Bu izahlardan sonra şu sorulara cevap arayabiliriz: İslam hukuku acaba iltica olgusuna değinmiş ve mültecilerle ilgili hukuki düzenlemelerde bulunmuş mudur? Eğer bulunmuşsa, bu alanda onun diğer hukuk düzenlerine göre temayüz ettiği noktalar var mıdır?

Kur’an-ı Kerim’de peş peşe yer alan iki ayet-i kerime, doğrudan iltica olgusunun varlığına işaret etmektedir:

“Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki, onlarla bir olasınız. O hâlde Allah yolunda hicret edinceye kadar onlardan dost edinmeyin! Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, nerede bulursanız öldürün ve onlardan ne dost ne de yardımcı tutun!”; “Ancak aranızda anlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmaktan yürekleri daralarak size gelenler hariç. Allah dileseydi onları sizin başınıza musallat ederdi de sizinle savaşarlardı. O hâlde onlar, sizden uzak dururlar, sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde yaşamak isterlerse Allah size, onlara saldırmak için bir yol vermemiştir.”⁷

Bu ayetler, eman ayeti olarak bilinen et-Tevbe suresinin altıncı ayetine göre iltica konusunda daha net bir açılıma sahiptir. Zira, eman ayetinde İslam’ı tanıma (*hatta yesme’a kelâmallâh*) amacına matuf daha genel anlamda ülkeye giriş talebine olumlu cevap verme hükmü konulmuşken⁸, en-Nisâ suresinde daha özel anlamda mültecilere sığınma hakkı verilmesi hükmüne bağlanmıştır.

Esasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tebliğinin Mekke döneminde bir grup sahabinin Habeşistan'a (Etiyopya) gidip Kral Necaşi nezdinde sığınma talebinde bulunmaları, her iki ayetin de inmesinden daha önceki bir dönemde bu uygulamanın varlığına işaret etmektedir. Hakikaten gerek siyasi ve iktisadi imkânlar gerek askerî ve medeni/sivil insan gücü bakımından azınlık durumunda kalan Müslümanlar, çekilen sıkıntılar ve maruz kalınan işkenceler sonucunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Keşke Habeşistan'a gitseniz. Çünkü orada yanında hiç kimsenin haksızlığa uğramadığı bir kral var."⁹ şeklindeki teşviklerine binaen, sığınmacı olarak oraya gitmişlerdi. Bundan sonra Akabe Biatlarını takiben bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in o zamanki Yesrib'e (Medine) hicret etmesi de sığınma fikrinin bir başka işaretidir.

Naklettiğimiz bu tarihî arka plan bize, Müslümanların gördükleri lüzum üzerine sığınmacı olarak adil ve emin bir bölgeye gidebileceklerini işaret etmektedir. Esasen dinî/siyasi baskılar altında ezilip de iltica/hicret imkânı varken bunu kullanmayanların mazeretlerinin hesap gününde kabul görmeyeceğini beyan eden şu ayet de bu sonucu teyit etmektedir:

"Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: 'Ne işte idiniz?' dediler. Bunlar: 'Biz yeryüzünde çaresizdik.' diye cevap verdiler. Melekler de: 'Peki Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!' dediler. İşte onların barnağı cehennemdir. Orası ne kötü bir gidiş yeridir."; "Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) aciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır."¹⁰

Kendileri böyle bir hakla, hatta son ayetin hükmüne göre, gerektiğinde borçla muhatap olan Müslümanlar, başkalarını da tabiatıyla aynı konumda görecektir. Yine en-Nisâ suresinde yer alan bir başka ayet, iltica konusunda aynı sorumluluk da getirmektedir:

"Size ne oldu da Allah yolunda ve 'Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla.' diyen zavalı erkekler kadınlar ve çocuklar uğrunda çabalayıp mücadele etmiyorsunuz?"¹¹

Ancak kimi sebepler dolayısıyla her iltica talebinin bağlayıcı olmadığını, idarenin bu konuda belli kısıtlamalar getirebileceğini ifade etmeliyiz. Bu sebeplerin bir kısmı konjonktürel olabilirken bir kısmı da sığınmacının kimliğiyle ilgili olabilir.

Mülteciler, başta da ifade ettiğimiz gibi yabancı/müste'men statüsünde kabul edildikleri için herhangi bir yabancının sahip olduğu hak ve yükümlü olduğu sorumlulukların aynısına muhataptırlar. "Yabancı, bizim ülkemizde ehlizimme mesabesinde." diyen¹² es-Serahsi (Ö. 483/1090), bu konudaki genel hukuki eğilimi ortaya koymaktadır. Fakihler tarafından Hz. Ali (r.a.)'ye nispet edilen şu ifade de ehlizimmenin konumunu ortaya koymaktadır: "Onlar

zimmet akdini, malları bizim mallarımız, kanları da bizim kanlarımız gibi olsun diye kabul etmişlerdir.”¹³

Bütün bunlar, kişiliğe bağlı haklar bakımından Müslümanlarla mülteciler arasında önemli sayılabilecek ayrımlıkların olmadığını göstermektedir. Bunun yanında İmam el-Evzâ’i (Ö. 157/744) ile İmam eş-Şâfiî’nin (Ö. 204/819) kanaatlerine göre, ilticanın bir adım ötesinde, eğer cizye mükellefi olabilecek kimselerden ise, gerektiğinde mültecinin vatandaşlığa kabulünün bile mümkün olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴

İslam idaresinin vatandaşlığına geçmeyen, ama iltica taleplerine olumlu cevap verilen kişiler bir tür eman altında olacaklarından, eman akdinin tabiatından kaynaklanan imtiyazlardan istifade edebileceklerdir. Ayrıca düşmanca tavırlar sergilemedikleri sürece gayrimüslimlere dokunulmazlık sağlayan, onlara karşı zulmü ve haksızlığı yasaklayan naslar da bu sonucu desteklemektedir.

Bu cümleden olarak, can ve mal dokunulmazlığı başta olmak üzere seyahat hürriyeti mesken dokunulmazlığı, din ve vicdan hürriyeti ve hatta kamu hizmetiyle sosyal güvenlik hizmetlerinden istifade hakları bahşedilmiştir.¹⁵

Eğer gerekiyorsa, mültecilerin temel ihtiyaçları için Beytülmal’dan harcamaya yapılabileceğini, bir ayrıntı olarak eklemeliyiz. Hz. Ebu Bekr (r.a.) döneminde Hire halkı ile yapılan anlaşmada yer alan bir madde, her ne kadar ehlizimle ilgili bir düzenleme gibi görünüyorsa da, aralarında hukuki statü farkı bulunmadığından mültecileri de kapsamaktadır.

“Yaşlı bir kimse çalışamaz olur yahut bir kaza geçirir veya zengin iken sonradan fakir hâle gelip de dindaşları kendisine sadaka vermeye başlarsa o kimse İslam ülkesinde oturduğu müddetçe vergiden muaf olacak ve geçimi devlet hazinesinden sağlanacaktır.”¹⁶

Mültecileri kendi vatandaşlarıyla bu derece ileri boyutlarda eşit saymada İslam hukuku diğer hukuklara göre bariz bir farka ve önceliğe sahiptir. Zira, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi, pozitif düzenlemeler adına ileri bir merhale sayılmakla beraber, her durumda değil, bazı durumlarda mülteci-vatandaş eşitliğini tanımıştır.¹⁷

Netice itibarıyla “ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir ictimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve bu memleketin himayesinden istifade edemeyen” mültecilere¹⁸ bakışı şu ayetin genel çerçevesine oturttuk da mümkündür:

“Allah, inancınızdan dolayı sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere nezaketle ve adaletle davranmanızı yasaklamaz... Allah yalnızca, din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için yardım

eden kimselere dostlukla yaklaşmanızı yasaklar; kim onlarla dost olursa, gerçek zalimler işte onlardır.”¹⁹

Sonnotlar

- ¹ Muammer Raşit Seviğ, *Devletler Hususi Hukuku*, İstanbul 1983, s. 208. Geniş bilgi için bkz. Yılmaz Altuğ, *Devletler Hususi Hukuku Bakımından Mülteciler*, İstanbul 1967, s. 9 vd.; Burhan Emrullah, *Hakku'l-Lucui's-Siyasi*, Kahire ty. (Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye), s. 5 vd.
- ² Yılmaz Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, İstanbul 1971, s. 8; Seviğ, a.g.e., s. 207.
- ³ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*, İstanbul 1989, s. 356.
- ⁴ Altuğ, *Devletler Hususi Hukuku Bakımından Mülteciler*, s. 9; Seviğ, a.g.e., s. 208.
- ⁵ Seviğ, a.g.e., s. 209.
- ⁶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, 3-15. maddeleri.
- ⁷ En-Nisâ 4/89-90.
- ⁸ Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut 1985, 4/273-74.
- ⁹ İbn Hişâm, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, Beyrut ty. (Dâru'l-Ma'rife), 1-2/321; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut 1987, 1/596.
- ¹⁰ En-Nisâ 4/97-98.
- ¹¹ En-Nisâ 4/75-76.
- ¹² Serahsi, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir* (Nşr. S. Müneccid-A. Ahmed), Kahire 1958-1971, 5/1853.
- ¹³ Kâsâni, *Bedâi'u's-Sanâi'*, Beyrut 1982, 7/111.
- ¹⁴ Şâfiî, *el-Üm*, Kahire 1961-63, 4/111; Taberi, *İhtilâfu'l-Fukaha: Kitabu'l-Cihâd ve Kitabu'l-Cizye ve Ahkami'l-Muhâribin* (Nşr. J.Schacht), Leiden 1933, s. 35-37.
- ¹⁵ Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme* (Nşr. S. Salih), Beyrut 1983; Zeydan Abdülkerim, *Ahkâmu'z-Zimmiyyin ve'l-Müste'menin fi Dâri'l-İslâm*, Beyrut 1988, s. 105 vd.
- ¹⁶ Ebu Yusuf, *el-Harâc* (Nşr. M. H. Kusay), Kahire 1396, s. 155.
- ¹⁷ Seviğ, *Devletler Hususi Hukuku*. s. 209.
- ¹⁸ Seviğ, a.g.e., s. 208.
- ¹⁹ El-Mümtehine 60/8-9.

Dünyada Mülteci Hareketleri, Türkiye'nin Konumu ve Mültecilerin Karşılaştıkları Sorunlar

(Fuat Özdoğru; BMMYK İstanbul Temsilcisi)

Dünyadaki mülteci hareketleri, mültecilerin karşılaştıkları sorunlar ve Türkiye'deki mülteci problemlerini verilerle açıkladığımızda mültecilik sorunu bütün yönleriyle anlaşılacaktır. MÖ 3600 yılından bu yana kayıtlı tarihte 14.500'ün üzerinde büyük savaş olmuş ve bu savaşlarda dört milyanın üzerinde insan ölmüştür. Bu, şu anki dünya nüfusunun üçte ikisine eşittir.

1945'ten bu yana vuku bulan savaşlardaki can kaybının %90'ını siviller oluşturmaktadır. I. Dünya Savaşı'nda bu oran %10, II. Dünya Savaşı'nda %50 olmuştur. Savaşların planlanması ve uygulanmasında erkeklerin ağırlığı bulunmaktadır, ancak bu savaşlarda en çok zarar görenler, kadınlar ve çocuklardır.

Birleşmiş Milletler (BM) kaynaklarına göre, 1999'da dünya güçleri sadece ordularını harekete geçirmek için yaklaşık 719 milyar dolar harcadılar. Bu miktarın 520 milyar doları Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri tarafından harlandı. Bu rakam, şu anda dünyadaki mutlak fakirliği yok etmek için gerekli olan miktarın 14 katıdır.

BAZI İSTATİSTİKİ VERİLER

Tüm dünyada kadın cinayetlerinin yaklaşık %70'i, genellikle suiistimale dayalı bir ilişki bağlamında, eşler tarafından işlenmektedir. Her yıl sınırlar arasında iki milyon kadın ve kız çocuğunun ticareti yapılmaktadır. 90 milyondan fazla Afrikalı kadın ve kız çocuğu, kadın sünnetinin mağdurudur. Çeşitli ülkelerde -çoğu Asyalı- en az 60 milyon kız çocuğu, cinsiyet konusunda yapılan tercih sonrasında kürtaj, bebek katli ya da ihmal sonucu kayıp durumdadır.

NÜFUS HAREKETLERİ VE NEDENLERİ

Dünyada birçok nedenden dolayı pek çok insanın hayatı her geçen gün daha da zorlaşmakta ve milyonlarca insan geleceklerini başka ülkelerde aramak zorunda kalmaktadır. İnsanlar bazen bir seçim olarak ekonomik nedenlerle bazen de iç çatışmalar, savaşlar, doğal afetler, insan hakları ihlalleri ve benzeri nedenlerle zorunlu olarak buldukları yerleri, ülkelerini terk etmek durumunda kalmaktadırlar.

Günümüzde anavatanları dışında yaşayan insanların sayısı 200 milyonu bulmaktadır. Bu rakam, dünyanın beşinci büyük ülkesi olan Brezilya'nın nüfusuna eşittir. Şu anda dünyada BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin ilgi alanında yaklaşık 10 milyon mülteci ve 13 milyona yakın kendi ülkeleri içinde yer değiştirmek zorunda kalan insan vardır.

Nüfus hareketlerinin karmaşıklığı, ülkelerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biridir. İnsanlar bazen daha iyi bir yaşama kavuşmak için bazen de zorunlu nedenlerle yerlerini terk ediyorlar. Zorunlu nedenlerle yerlerini terk edenler BM tarafından mülteci olarak adlandırılıyor. BMMYK da bu mültecilerin haklarını savunmakla yükümlü bir yapılanmadır.

Çoğu zaman göçmenler ve mülteciler birlikte seyahat ediyorlar fakat gerekli olan pasaport ve benzeri belgenin yokluğu/eksikliği sebebiyle bu insanlar sınırlardan geçemiyor. Sınırlarda alınan sıkı önlemler, mülteci durumunda olan insanların güvenliğe erişimini engelliyor. Oysa İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 14. maddesi "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır." diyerek bunun bir hak olduğunu ortaya koymaktadır.

MÜLTECİ KİMDİR?

Mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, 1951 yılından önce Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti, siyasi düşünceleri nedeniyle kendi ülkesinde zulüm görmekten haklı bir korku duyan, bu korku sebebiyle ülkesinden kaçmak zorunda kalan, başka bir ülkeye sığınan kişi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımın içinde önemli olan iki nokta; mültecinin kendi ülkesinin dışında olması ve haklı korku duymasidir.

BMMYK'NİN GÖREVLERİ

BMMYK, ilk olarak mültecilerin güvenliğe ulaşmalarını, hayatlarının tehlikede olduğu bölgelere geri gönderilmemelerini ve temel insan haklarından yararlanmalarını sağlamak için uluslararası koruma sağlamakla görevlidir. İkinci görevi ise, mültecilerin sorunlarına kalıcı çözüm bulmak konu-

İnsanlar üç şekilde mülteci olabilirler

1. Münferit (individual) mülteci: İnsanlar münferit olarak kendi ülkelerinden çıkıp başka bir ülkeye gittiklerinde ve sığınma talebinde bulduklarında münferit mülteci sayılırlar. BMMYK'da veya sığındığı ülkede statü belirleme görüşmesine

tabii tutulduktan sonra ya mülteci statüsü alırlar ya da reddedilirler.

2. İlk bakışta (prima facie) mülteci: Toplu nüfus hareketlerinin olduğu zamanlarda gündeme gelir. BMMYK veya ilgili ülkeler, tek tek herkesle görüşme yapamazlar ve ilk

bakışta herkesi mülteci olarak kabul ederler. Çünkü insanların ülkelerinden çıkış nedenleri bellidir. Mesela savaş durumu bunun bir sebebi olabilir. Irak Savaşı'nın ardından orta ve güney Irak'tan Türkiye'ye gelenler buna bir örnektir.

3. Yerinde mülteci (refugee sur-plus): Kişi, ülkesini bir zulüm, savaş vb. sebeplerle terk etmeyip başka bir ülkeye öğrenci, turist gibi sebeplerle gidebilir. Daha sonra kendi ülkesindeki şartların değişmesiyle bulunulan ülkede sığınma talep edip mülteci olarak kalabilir.

sunda hükümetlerle birlikte çalışarak onlara yardımcı olmaktadır.

BMMYK üç şekilde mültecilere yardımcı olabilmektedir:

- Ülkelerinde sorunları çözülen mültecilerin gönüllü geri dönüşlerini sağlayarak (Kosova, Bosna ve 1991'de Körfez Savaşı sonrasında geri dönüşlerde bu uygulanmıştır).
- Sığınılan ülkedeki yasal şartlar elverişliyse mültecilerin toplumla entegrasyonunu hatta vatandaşlık verilmesini sağlayarak.
- Coğrafi kısıtlamalardan doğan sebeplerle üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri sağlanarak (Amerika, Kanada, Avustralya, Avrupa'daki bazı ülkeler ve son zamanlarda Brezilya, geçiş yapılan üçüncü ülkelerdir.).

Türkiye, 1951 Sözleşmesi'nin taslağının hazırlandığı konferansa katılan 26 ülkeden biridir. Kuruluş tarihi olan 1958'den beri BMMYK Yürütme Komitesi'nin üyesi ve 1951 Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne taraf devlettir.

1951 Sözleşmesi

* Her mültecinin, bulunduğu ülkede, özellikle yasal düzenlemelere ve kamu düzeninin korunması için alınan önlemlere uyma yükümlülüğü vardır. (1951 Sözleşmesi, Madde 2)

1951 Sözleşmesi'ndeki mülteci hakları:

1. Irkı, dini inancı ve ülkesi nedeniyle ayrımcılığa uğramama hakkı
2. Vatandaşlarla eş-

değer ibadet etme hakkı

3. Vatandaşlarla eşdeğer temel eğitim ve adalet mekanizmasına erişim hakkı
4. Mülkiyet, barınma ve

çalışma ile ilgili düzenlemelere tanınan haklar

5. 33. maddede yer alan en önemli hak, mültecilerin zorla geri göndermeye karşı korunmaları hakkıdır.

Yasa Dışı Giriş

Hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelen,

gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasa dışı girişlerinin veya bulunuşlarının

geçerli nedenlerini gösteren mültecilere yasa dışı yollardan girişleri veya

bulunuşlarından dolayı ceza verilmeyecektir. (1951 Sözleşmesi, Madde 32)

TÜRKİYE'NİN KONUMU

Türkiye, sığınmacı ve mülteciler açısından hem hedef ülke hem de geçiş ülkesi konumundadır. Bu durum sığınmacı ve mültecilerin karşılaştıkları sorunları ve gereksinim duydukları hizmetleri de farklılaştırmaktadır.

Türkiye'deki İstatistikler

BMMYK Türkiye Ofisi'nin
ilgi alanındaki kişi sayısı: 13.385
Kabul edilen mülteci sayısı: 8.055
Sığınmacı sayısı: 5.330 kişi

Mültecilerin dağılımı

Milliyeti: İranlı %31, Iraklı %41, Somalili %11,
Afganistanlı: %7
Cinsiyeti: Erkek %58, Kadın %42
Yaş dağılımı: %29'u 18 yaşından küçük,
%71'i 18 yaşından büyük

MÜLTECİLERİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Kaçakçılara yüklü miktarlarda para ödeyerek güvenli yerlere gitmeye çalışan mülteciler; ekonomik, yasal, sosyal ve kültürel zorlukların yanında gittikleri yerlerde işsizlik sorunu ve geçim sıkıntısı ile karşı karşıya kalmaktan ötürü çeşitli psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar.

Hukuki statülerini çok iyi bilememekten kaynaklanan sorunlar yaşayan mülteciler, ulusal ve uluslararası düzeyde yasal haklarını bilmedikleri için çalışma, ikamet ve sığınma başvuru prosedürü için nereye ve nasıl başvurmaları gerektiğini de bilemiyorlar; ayrıca kimlik ve diğer gerekli belgelerinin olmaması da onlar için yasal sorun teşkil ediyor.

Mültecilerin aile ve çevrelerinden uzak kalmaları, farklı bir kültürün içinde olmaları, dil ve okuma yazma bilmemeleri, ırkçı tavırlarla karşılaşmaları, toplum içindeki sosyal statülerini kaybetmeleri, bir topluluğa üyelik hislerini kaybetmeleri, mültecilerin sosyal ve kültürel alanda yaşadıkları sorunların başında geliyor.

Ülkelerinde yaşadıkları travmalar, kaçış sürecinde yaşadıkları zorluklar ve korkular, her an yakalanıp sınır dışı edilme korkusu, huzurlarını ve kendine güven duygusunu kaybetmeleri, öfkelerini kontrol edememeleri, yanlış yönlendirilmeleri, çaresiz kalmaları, belirsizlik ve bunun doğurduğu sonuçlarla baş edememeleri, meşgul olacak bir şeyler bulamamaları, giderek artan kaygılar vb. derin psikolojik sorunlara yol açıyor.

Mülteciler kaçış sürecinde, kalış sürecinde, üçüncü ülkeye gitme sürecinde de sorunlarla karşılaşılıyorlar.

GELİŞ SÜRECİNDEKİ SORUNLAR

Travmatik yolculuk süreçleri, kaçakçılardan gördükleri kötü muameleler, kimlik yokluğu, belirsizlik, korku, endişe, kalış yeri ile ilgili zorluklar ve her an yakalanma korkusu geliş sürecinde yaşanan sorunların başında gelmekte.

KALIŞ SÜRECİNDEKİ SORUNLAR

Mültecilerin Türkiye’de kalış sürecinde yaşadıkları en önemli sorunlar temel ekonomik ihtiyaçlar olan barınma, beslenme, sağlık, ilaç temini, giyim ve eğitim alanlarında yaşanan sorunlardır. Mülteciler için önemli diğer sorunlar ise yasal sorunlar, sığınma başvurusunda gecikme, Türkiye’de kalış sürecinin belirsizliği, statü alıp alamayacağı gibi konularda yaşanan belirsizlikler, hizmetlerden yararlanamama (çalışma, ikamet, sağlık vb.), yaşamlarını yönlendirmeleri ile ilgili zorluklar ve uzun bekleme süresi şeklinde sıralanabilir. Psikososyal sorunlar, geldikleri ülkeden getirdikleri sorunlar, dil öğrenme gibi ihtiyaçlar, gündelik yaşama/farklı kültüre alışma çabası, aile içi ilişkiler, çevre ile ilişkiler, anksiyete, depresyon vb. problemler de yine mülteciler arasında yaşanan önemli sorunlardır.

ÜÇÜNCÜ ÜLKEYE GİTME SÜRECİNDEKİ SORUNLAR

Mülteci olarak kabul edilenler için yeni bir hayat ve yeni bir ülkede dil, gelenekler ve adaptasyonla ilgili yaşanan sorunların yanı sıra ikamet/ceza ücretlerini ödeyememek de önemli bir problemdir.

Mülteci olarak kabul edilmeyenlerin insani gerekçelerle sığındıkları ülkede kalmalarına bir süre daha izin verilse de bu kişiler artık BMMYK’nın ilgi alanından çıkar. İkamet haklarının olmaması veya süresinin dolması hâlinde her an yakalanma ve sınır dışı edilme korkusu yaşarlar. Yaşamlarını yönlendirmekte zorlanan ve başka tehlikelere açık olan (suç, insan ticareti, vb.) bu insanlar genellikle geriye dönüşü istememektedirler. Hayata dair beklentileri azaldığı için kendilerine ve başkalarına zarar verme eğilimleri de artmaktadır.

Sığınmacı ve mülteciler arasında en hassas gruplar kadınlar ve çocuklardır. Erkekler ise gittikleri yerlerde yaşadıkları dil problemi, işsizlik, ekmek getiren olma rolünün kaybıyla ilgili sorunlar yaşarken çocukların bu rolleri alması, yaşananlardan sorumlu tutulmaları, aile içi şiddet ve bunun doğurduğu sorunlar, ailelerin parçalanması ve benzeri sebeplerle oluşan psikolojik sorunları olanlar, yaşlılar, zihinsel ve bedensel engelliler ve hastaların özel ihtiyaçları da göz önüne alınmalıdır.

Bir İnsan Hakkı Olarak İltica ve Türkiye Uygulaması

(Av. Taner Kılıç; Mültecilerle Dayanışma Derneği)

GENEL BAKIŞ

İltica ve mülteci olgusu, kültürümüzde bize çok aşina kavramlardır. Öyle ki, bu kavramlar anıldığında aklımıza hemen gelen olaylar ve isimler oldukça çoktur. Ancak ne ilginçtir ki, bu olay ve kişiler hep tarih sayfalarından bildiğimiz, hatırladığımız vakalardan oluşmaktadır. Günümüzde hem dünyada hem de Türkiye’de bu alanda tam olarak nelerin olduğunu, yeterli korumanın sağlanıp sağlanmadığını genel anlamda bil(e)miyoruz. Bu bilgisizlik ve belki bunun altında yatan ilgisizlik, Türkiye için ve hatta kendi şehrimiz söz konusu olduğunda daha da dramatik boyutlara ulaşabiliyor. Çoğu zaman genel kamuoyunu oluşturan geniş kesim, ülkemizde bu alana yönelik yaşanan dramları trajik trafik ve deniz kazaları ile yaşanan ölüm olaylarında ancak şöyle bir hatırlıyor. Evet, gerçekten biraz üzülüyor ama ne yazık ki hemen sonra bu insanların kim olduklarına, niçin vatanlarında güvenlik içinde yaşamayıp böylesi ölümcül tehlikeler içeren yolculuklara çıktıklarına fazla kafa yormadan bir başka gündem maddesine kayıyorlar. Yazılı ve görsel medyada bu alana ilişkin çıkan haberler maalesef çoğu zaman genel bir şablon içinde ve bu şabloncu üslup medyayı takip eden kişilerin kafasında bu konularla ilgili soruların belirmesine neden olmuyor, habere konu olan insana dair kaygıya kapı aralamıyor. İrkçilik ve nefret söyleminin satır aralarından kendisini hissettirdiği haberler zaten ayrı bir değerlendirme konusu ve buradaki sorunun temellerinin başka siyasi ve psikolojik arka planlarda gizlendiğini gösteriyor. Ancak “nötr” gibi gözüken haberlerde bile böylesi bir “aymazlık” maalesef kendini hissettiriyor.

Türkiye’de henüz genel kamuoyu açısından ciddi anlamda bir farkındalık oluşmamış olsa da iltica hukuku sürecimiz bir süredir çok önemli bir dö-

nemeçte. Türkiye bugün bu konudaki tarihî mirasından çok ayrı bir yerde duruyor ve bu konunun yine “dış faktörler” ile değişmesi gündemde. Konu hakkında ülkemizde çok az sivil toplum kuruluşu, çok az akademisyen ve avukat çalışıyor ve konu gündemimize çok az giriyor. Çünkü bu sorunun konusunu oluşturan kişiler vatandaşımız olmayan ve hayatın kıyasında yaşama tutunmaya çalışan “yabancılar”. Bu nedenle bu kesim, birçok açıdan Türkiye’de “öteki” olarak bilinen birçok dezavantajlı grubun bile ötesinde bir “öteki” konumlandırılmasına sahip durumda gözüküyor. Oysa, hukuki yapı ve uygulama süreci içinde alınacak kararlar ve buna bağlı olarak değiştirilecek mevzuat, Türkiye’deki resmî mevcut insan hakları perspektif ve uygulamalarımızı ciddi olarak ilgilendirmekte, ancak daha da önemlisi bunlar, birer birey olarak bizlerin bu temel insan hakkı uygulamalarının neresinde durduğumuzu belirlememiz açısından önemli.

Türkiye, bugün dünyada doğu-güneyden batı-kuzeye giden ve tarihteki misyonunun aksine hiç de ipeksi olmayan ve istenmediği için yasa dışı olmak zorunda kalan bir göç yolu üzerinde bulunmakla, önemli bir nüfus hareketi için “geçiş ülkesi” konumundadır. Özellikle doğu Avrupa ülkelerinden gelen ve aslında çalışıp geçinmek için iş arayan bazı kimseler için ise Türkiye, göç yollarında bir “vanş ülkesi”dir. Yine, birçok Türk kökenli ve tarihî Osmanlı hinterlandı içinde kalan Balkan, Kafkas, Orta Asya ve hatta bazı Ortadoğu ülkeleri halkları açısından Türkiye’nin “vanş ülkesi” olarak özlem duyulan bir coğrafya olduğu bilinmektedir. Avrupa sığınmacı nüfusunda ise Türkiye, önemli sayıda bir nüfus için “kaynak ülke” olma özelliği göstermektedir. Ülkemizde yaşanan askerî darbeler, ifade ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engeller ve genel anlamda yaşanan insan hakkı ihlallerinden ötürü önemli sayıda bir nüfusun Türkiye dışına kaçarak kendisine sığınılacak bir ülke arayışı içine girdiği bilinmektedir.

Kuşku yok ki, Türkiye’de yakalanan veya basına haber konusu olan nüfus, buzdağının sadece görünen yüzüdür. Hareket hâlinde olan bu nüfusun bir kısmının ekonomik nedenlerle göç eden göçmenler olduğu gerçekliğini kabul etmemizin yanı sıra, diğer bir kısmının doğu ve güneyimizde yer alan bazı ülkelerdeki etnik, ideolojik, dinî ve benzeri baskılardan ötürü hapis, işkence veya ölüm cezası gibi “zulüm” tehditlerinden kaçan mültecilerden müteşekkil olduğu da tüm dünya kamuoyunca bilinmektedir. Özellikle yakın coğrafyamızda son yıllarda yaşanan Afganistan ve Irak işgalleri, Moritanya, Somali ve Sudan’daki iç savaşların yeni evrelere dönüşmesi Türkiye’nin de içinde bulunduğu birçok ülkede mülteci olgusunu yine çok ciddi olarak karşımıza çıkarmıştır.

Türkiye tarihi, mülteci hakları konusunda görece olarak oldukça iyi sayı-

labilecek bir geçmişe sahiptir. Ancak günümüzde hem hukuk hiyerarşimizde konuya biçmiş olduğumuz dar mevzuat hem kolluktaki uygulamacılarda görülen konuya ilişkin bilgisizlik ve “yabancıya” dair tahammülsüzlük toplum olarak meseleye kör ve sağır oluşumuzla birleşince “onlar” gündemimize hiç gir(e)miyorlar. Çok ciddi sayılabilecek rakamlara ulaşan bir nüfus hareketi Türkiye’de bu sorunu sıcak bir şekilde yaşarken ve Türkiye’de özellikle bazı illerde bu sorun sadece dar çerçevede bazı ilgilileri “uğraştırırken” konu, Türkiye kamuoyunun gündeminde olması gereken yoğunlukta değerlendirilemiyor. Oysa şimdi, bu konuda çok daha fazla düşünme ve tarihî/insani sorumluluğun yeniden kuşanılması için bir fırsat önümüzde durmakta.

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) üyelik müzakere sürecinde ve müktesebat uyum çalışmalarında önemli bir konu olan bu alanda yapılması gereken çok iş var ve bu vesile ile Türkiye’deki mülteci hukuku perspektifine ve uygulamasına sivil toplumun da katkısı ile çok önemli ve olumlu bir açılım getirilebilir. Ancak böylesi bir duyarlılık ve yaklaşım şu aşamada ne kamu ne de sivil toplum cephesinden kendini hissettiriyor. 2005 yılında hazırlanan iltica ve göç alanına ilişkin Ulusal Eylem Planı (UEP) bu alandaki sorunları samimi bir fotoğraf ile tespit etmesine rağmen, iyileştirme yönündeki hemen tüm açılımlar için AB üyeliğini şart olarak koşuyor. Oysa bu alan, öylesi temel bir insan hakkına dayanıyor ki, bu alanın herhangi bir siyasi veya ticari alışverişe konu olması, masada kart olarak görülmesi son derece çirkin bir yaklaşım olarak değerlendiriliyor. Bundan dolayı bu alandaki tüm düşüncelerin, oluşturulacak politikaların ve uygulamaların “insan haklarını” temel alan bir motivasyonla harekete geçmesi gerekmekte.

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TARİHİ ARKA PLAN

İnsanlık tarihinin çok eski dönemlerinden bu yana iltica olgusunun varlığını devam ettirdiği bilinmektedir. Her üç büyük dinin peygamberinin mülteci olduğunun bilindiği dinler tarihinde sık sık rastlanan iltica olgusu, aynı zamanda Hitit ve Aztek yazıtlarında da sözleşmelere konu önemli bir madde olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam tarihinde ilk inananlar, üzerlerindeki baskılar zulüm boyutuna ulaştığı bir zamanda önce Habeşistan’a sığınmışlar, sonrasında ise Medine’ye hicret etmişlerdir. Bu olay İslam tarihinde çok önemli ve hayati bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Keza, İspanya’dan kaçan Museviler için Osmanlı Devleti’nin sığınma hakkı tanımış olması da, şüphesiz bu din mensupları için unutulmayacak bir insanlık örneği oluşturmuştur.

Eski dönemlerde kutsal mekânlar sığınma merkezi olma misyonunu yüklenmiş iken monarşilerin gelişmesi ile sığınma hakkının kabul edilmesi

devlet yetkileri içinde sayılmaya başlanmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise dünyanın birçok ülkesinin taraf olduğu büyük savaşlar, ihtilaller, bağımsızlık savaşları ve bunlara bağlı olarak ulus devlet modeline geçişler, çok büyük insan kitlelerini sığınma arayışına sevk etmiştir. 20. yüzyılın başlarında meydana gelen I. Dünya Savaşı sonrasında büyük nüfus hareketleri olmuş, savaş sonunda kurulan Milletler Cemiyeti'nde konu ele alınmış, ancak bu mesele devletler arasında ikili düzeyde çözülebilecek bir olgu olarak tanımlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında yayılan ve insanlığa büyük felaketler yaşatan faşizm akımı, savaş sırasında sadece Polonya'da 1,5 milyon insanı yerinden etmiştir. 1944-1951 yılları arasında 20 milyona yakın insan daha güvenli bir yerde yaşayabilmek umuduyla yer değiştirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası atmosferde "insan hakları" kavramı kuramsal olarak gelişmiş; başta 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden (İHEB) hemen sonra, bildirmede yer alan bütün haklar hakkında çeşitli takip, denetim ve yaptırım araç ve mekanizmalarına sahip Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmeleri oluşturulmuştur. Bunun dışında ve buna paralel olarak "Bölgesel İnsan Hakları Sözleşmeleri" hazırlanmış, bazı bölgesel sözleşmeler ile mahkeme gibi yargı boyutunu da içeren denetim mekanizmaları yaşama geçirilmiştir. İşte bu II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, İHEB madde 14'te temel bir insan hakkı olarak sayılan "iltica hakkı"na ilişkin Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair BM Sözleşmesi 1951 yılında Cenevre'de kabul edilmiştir. Bu sözleşme günümüz iltica/mülteci hukukunun temel belgesi ve dayanağı olarak kabul edilmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ise kitlesel nüfus hareketleri genellikle Avrupa dışında, üçüncü dünya ülkelerinde görülmüştür. Tüm insanlık tarihinde yaşanan sayılamayacak çokluktaki nüfus hareketlerini saymaya çalışmak elbette bu çalışmanın çerçevesi içinde mümkün değildir. Ancak yakın tarihte, Ruanda ve Tanzanya'daki Mozambikli mülteciler, Hindistan'da sayıları 10 milyonu bulan Bengalli mülteciler, Vietnam ve Kamboçyalı mülteciler, İran devrimi sonrası ülke dışına kaçan rejim muhalifi mülteciler, İsrail işgalinden sonra topraklarından sürülen Filistinli mülteciler, 1979 yılında yaşanan işgalden sonra Afganistan'dan kaçan altı milyon mülteci -ki hâlâ bir kısmı bir türlü bitmek bilmeyen iç savaş nedeniyle ülke dışında kalmaya devam etmektedir-, Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan kaçarak İran'a sığınan 1,3 milyon Iraklı, Türkiye'ye sığınan 460.000 Kürt mülteci, Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan savaşlardan kaçarak çok sayıda ülkeye sığınan binlerce insan, 20 yıl kadar devam eden Somali iç savaşı yüzünden ülke dışına kaçan 350.000 kişi, Afganistan ve sonrasında Irak işgalinin ardından başta komşu ülke Suriye'ye olmak üzere sığınan iki buçuk milyon ve son ola-

rak geçen yıllar içinde Sudan'ın Darfur bölgesinde yaşanan insani krizden ötürü iki milyon, öncesinde ise güneyde dört milyonu aşkın ülke içinde yerinden edilmiş insan ve 400.000 kadar olduğu tahmin edilen ülke dışına kaçanların oluşturduğu kitlesel iltica hareketleri, hâlen insanlık ailesinin belleğinde sıcak birer sorun olarak durmaktadır.

Osmanlı döneminde bu topraklara birçok ülkeden toplu ve bireysel sığınmalar yaşanmıştır. Bunda Osmanlı'nın tarihî misyonu, stratejik konumu, sığınma konusuna özel bir yer atfeden İslam Hukuku'nun gücü ve siyasi nedenlerin etkisi vardır. Kuşkusuz, Poltava Savaşı'nda Ruslara yenilerek kaçıp Osmanlı'ya sığınan İsveç Kralı 12. Karl olayı, ilginç bir sığınma vakası örneğidir. Yine, yukarıda anıldığı gibi İspanya'dan kaçan Museviler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan kaçan Macar mülteciler, 1859-1922 yılları arasında Kafkaslar ve Kırm'dan kaçan ve sayıları dört milyonu bulan Çerkes ve Tatar mülteciler de kitlesel mülteci akınlarna örnek olarak sayılabilir. 1920 yılında özellikle Bolşevik İhtilali'nden sonra Rusya'dan kaçan 65.000 kadar Rus'la, değişik bölgelerden kaçan Rum ve Ermeniler ile birlikte İstanbul'a sığınan toplam nüfusun 100.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarının başlaması ile Anadolu'ya yönelik nüfus hareketleri artmıştır.

Cumhuriyetin kurulması ile 1923 Lozan Antlaşması'na bağlı olarak Türkiye ile Yunanistan arasında "nüfus mübadelesi" kabul edilmiş ve bu çerçevede 384.000 kişi Türkiye'ye yerleşmiştir. Benzer bir antlaşma da Bulgaristan ile "gönüllü değişim" olarak yinelenmiştir. Bu dönemde özellikle Balkanlar ve Kafkaslardan Türkiye'ye gelen nüfus hareketi "soydaşların göçü" olarak nitelenmiş olsa bile, esasen hepsi iltica sorununun birer öznesidir. 1933-1945 yılları arasında Nazizm'in Almanya'da yükselişi ile çoğu üniversite hocaları, bilim adamı ve sanatçıdan oluşan 800 kadar Musevi Türkiye'ye sığınmış ve ülkemize başta üniversitelerde olmak üzere eğitim, mimari ve sanat alanlarında ciddi katkılar sunmuşlardır.

Bundan sonraki dönemde göze çarpan nüfus hareketliliği, 1980 Askerî Darbesi'nden hemen sonra 100.000 kadar siyasi muhalifin Türkiye'den genelinde Avrupa ülkelerine iltica etmesiyle olmuştur. Bunu Türkiye'deki mevcut Kürt sorununa bağlı olarak özellikle 90'lı yıllarda artan Kürt nüfusun Avrupa ülkelerindeki (kısmen Irak'a da söz konusu) sığınma arayışı izlemiştir. İran'da yaşanan "İslam Devrimi" sonrasında pek çok rejim muhalifi Türkiye üzerinden Avrupa'da sığınma arayan bir başka grup olmuştur. 1988 yılında 51.000 Iraklı, 1989'da 345.000 Türk kökenli Bulgaristan vatandaşı, 1992 yılında 25.000 Bosnalı ve 1999'da 10.000 kadar Kosovalının Türkiye'ye gelişi, önemli kitlesel sığınma vakalarıdır. Ancak mevzuatı gerektirdiği hâlde Tür-

kiye, Balkanlardan gelen bu “soydaşlara” (1951 Sözleşmesi’nin gerektirdiği hakları da peşi sıra vermesi gerektiğinden) sözleşme gereği mülteci statüsü vermemiş, bu kişileri hiçbir hukuki arka planı olmayan “misafir” statüsü ile barındırmıştır.

Bunların dışında şüphesiz en büyük ve beklenmeyen sığınma şoku, Körfez Savaşı sonrasında Türkiye’ye kaçmak zorunda kalan 460.000 Iraklı Kürt nüfusun gelişiyile yaşanmıştır. Türkiye her ne kadar 1951 Sözleşmesi’ne koymuş olduğu coğrafi sınırlama gereği bu kişileri mülteci olarak tanımak zorunda olmasa da, sınırlarına dayanmış ve açıkça yaşamsal bir tehditten kaçtıkları belli olan (ilk görüşte mülteci) bu kişilere uluslararası teamül hukukunun da bir gereği olan geçici sığınma imkânı vermek konusunda ciddi bir direnç göstermiştir. Türkiye bu dönemde Irak sınır kapılarını kapatmış ve yüz binlerce Kürt’ü Türkiye-Irak sınırında bulunan, barınması ve ulaşılması güç ve karlarla kaplı dağ geçitlerinde zor durumda bırakmıştır. İran, bu tarihte Irak Savaşı’ndan ötürü kendisine sığınan 600.000 Iraklı ve 1,4 milyon Afgan mülteciyi topraklarında barındırırken 1,3 milyon Kürt’e de sınırlarını açarak dünyada topraklarında en fazla sayıda mülteciyi bulunduran ülke konumuna gelmiş ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nden yardım talep etmiştir. Türkiye ise bu tarihten sonra mülteci hukukunun gereklerinden olan “yük paylaşımı” ilkelerine Batılı devletlerce uyulmadığını, yükün çok büyük bir kısmının kendi olumsuz ekonomisine rağmen üzerinde bırakıldığını haklı olarak dile getirmiştir. Kuşkusuz bu sığınma krizinde Türkiye’nin fark ettiği en önemli nokta, İHEB’i kabul etmesine ve 1951 Sözleşmesi’ne taraf olmasına rağmen sığınmacılar konusunda kendi iç mevzuatında bırakın bir anayasal düzenlemeyi, kanun ve hatta yönetmeliği bile olmadığını tespit etmesi olmuştur. Bu gecikmiş ihtiyaç gereği hükümet, 1994’te yürürlüğe girecek yönetmelik hazırlıklarına başlamıştır.

Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi rakamlarına göre Türkiye’de ortalama olarak her yıl 60.000 kadar yasa dışı göçmen veya illegal hareket hâlinde nüfusun “yakalanması” söz konusudur. Yakalanan bu kişilerin yakalandıklarında iltica başvurusu yapmadıkları otoriteler tarafından genellikle ifade edilmektedir. Ancak Türkiye’ye yasa dışı yollardan girenlerin büyük bölümü ya Türkiye’de mülteci statüsü ile kalamayacaklarını bildikleri için -sığınma prosedürünün hem çok uzun hem de çok çetin şartlar içermesinden dolayı- ya da baştan nihai hedef olarak başka bir ülke (Avrupa ülkesi) seçtikleri için -BMMYK vasıtasıyla üçüncü bir ülkeye gönderilme olanağından da haberdar olmadıklarından ve benzeri nedenlerle- Türkiye’de başvuru yapmıyor. Kaldı ki bu yönde ifadelerinin alınmadığı, kendilerine sadece insan kaçakçılığı yapan kişiler hakkında sorular sorulduğu, esasen bu konuda ça-

lışan kolluk kuvvetleri kadrosunda yeteri kadar tercüman, mülteci hukuku ve hakları konusunda bilgili ve duyarlı personel olmadığı ve verilen bilgileri değerlendirebilecek bir veri tabanının bulunmadığı da biliniyor. Sınır güvenliğini sağlamak amaçlı güvenlik tedbirleri zaten çoğu zaman sığınmacının resmî prosedüre erişiminde çok ciddi bir sorun oluşturuyor. Tüm bunlara rağmen, Türkiye'nin sığınma prosedürüne resmî olarak müracaat edenler 2009 yılının Mart ayı itibarıyla 18.500 civarındadır. Bu başvuruların değerlendirilmesi ise BMMYK Türkiye Ofisi ile koordineli olarak yapılmakta ve ancak bir kısmı mülteci statüsü almaya uygun kabul edilmektedir. Bu rakamlar, insanlık adına çok ciddi sayıda bir nüfusun Türkiye'de hayati sorunlar yaşadığını göstermektedir.

MÜTECİNİN BENZER KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ

Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair BM Sözleşmesi madde 1'de mülteci, "İrki, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs(lar)" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımın ana unsurları aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Sığınmacı, mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılan bir terimdir. Sığınmacı, iltica prosedürü hakkında cevap bekleyen kişi olduğuna göre, mülteci korumasının temel ilkesi olan *non-refoulement* (geri göndermeme) ilkesinden ve insanca muamele standartlarından peşinen yararlanması gerekir. Ancak prosedür sonucunda ilgili kişinin mülteci kriterlerine uygun olduğuna karar verilirse, bu kişi en başından itibaren mülteci olarak kabul edilir. Yani, mülteci statüsünün tanınması, duyurma ve açıklama mahiyetindedir.

Sığınmacı kavramı, Türk hukuku açısından, 1951 Sözleşmesi coğrafi sınırlama ile onaylanmış olduğu için, Sözleşme kapsamı dışında kalan mülteci konumundaki kişiler için kullanılmaktadır.

Göçmen ise, yukandaki tüm uluslararası hukuk belgelerinde sayılan siyasi kriterler nedeniyle değil de, sırf ekonomik nedenlerle, daha müreffeh bir hayat standardı yakalayabilmek için vatandaşı olduğu ülkeden bir başka ülkeye göçen kişiye denir. Göçmenler, vatandaşı oldukları ülkenin korumasından yararlanmaya devam ederler ve bu yolculuğa kendi istek ve arzuları ile çıkarlar. Göçmen kabul eden ülkeler, göçmen politikalarına bağlı olarak kendilerine yapılan başvuruları kabul veya reddedebilirler. Bu ülkelerin bu an-

lamda temel bir insan hakkından kaynaklanan sorumlulukları yoktur. Uzun süredir aslında göçmen mahiyetinde olan kişilerin kendilerini ulaştıkları ülkelerde mülteci olarak tanıtmaya çalışmaları, bu konuda akıl almaz hile ve kurnazlıklara başvurmaları, uluslararası mülteci hukukuna ciddi zararlar vermiştir. Öyle ki, ülkeye girişlerde alınan önlemlerin artırılması ve sıkılaştırılması nedeniyle mülteci korumasından yararlanması gereken kişiler, bu büyük engelleri aşamaz duruma düşmüşlerdir. Göçmenliğe neden olan olayların bazen ilticaya sebep olan olaylarla kaynaklık veya paralellik göstermesi nedeniyle kimi zaman göçmen ile mülteciyi birbirinden ayırabilmek hiç de kolay olmamaktadır.

Ülkesinde yerinden edilmiş kişiler, Nisan 1998 tarihinde BM İnsan Hakları Komisyonu'na sunulan BM Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Kılavuz İlkeler'de tanımlandığı üzere "silahlı bir çatışma, genel şiddet, insan hakları ihlalleri, doğal ya da insan yapımı felaketler nedeniyle yaşadıkları yerlerden kaçmak ya da buraları terk etmek zorunda kalmış, ancak uluslararası olarak tanınmış hiçbir devlet sınırını geçmemiş kişiler"dir. Kavram esasen mülteci tanımındaki siyasi kriterleri taşımakla birlikte, vatandaşı olduğu ülkenin dışına çıkmamış veya çıkamamış kişileri ifade etmektedir. Bu açıdan bu kişilerin sorunları mültecilerin korunma ihtiyaçları ile aynıdır; ancak bu kişiler bir sınır geçmedikleri için 1951 Sözleşmesi ve BMMYK tüzüğü kapsamına girmemektedirler. Fakat BM Genel Kurulu ve BM Genel Sekreteri tarafından veya ilgili devlet tarafından bir talep olması hâlinde BMMYK, sahip olduğu özel uzmanlık alanı ve deneyimleri ile insani yardım operasyonlarına katılmaktadır.

Yerinde/mahallinde mülteciler, menşe ülkelerini terk ettiklerinde mülteci olmalarını gerektiren bir durum yok iken, sonradan buldukları ülkede gelişen olaylar nedeniyle mülteci durumuna giren kişileri ifade etmektedir. Bu durum sonradan gelişen olaylar, menşe ülkede yapılan askerî darbeler veya sığınılan ülkede sonradan vatandaşı olduğu ülke aleyhinde yapılan siyasi çalışmalar gibi nedenlerle oluşabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, başvuran kişinin eylemlerinin ülkesi tarafından nasıl algılandığıdır. Suiistimal edilmesi kolay olan bu yöntemde, sığınılan ülkenin başvuru dosyasını incelemede titiz davranması gerekir.

ULUSLARARASI HUKUKTA İLTİCA/MÜLTECİ HUKUKUNUN GELİŞİMİ

1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinde iltica hakkı temel bir insan hakkı olarak ilan edilmiştir:

"Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir."

Maddenin 2. fıkrasında hakkın özünü korumak ve kötü niyetli uygula-

maların önüne geçmek için iltica hakkı koruma alanının dışında kalan kısım belirtilmiştir:

“Gerçekten de siyasi olmayan suçlar veya BM’nin amaçları ve ilkelerini ihlal eden davranışlardan kaynaklanan kovuşturmalar söz konusu olduğunda bu hakka başvurulamaz.”

Kabul eden ülkelerin sayısı çok fazla olmasına rağmen İHEB, uluslararası hukuk anlamında bir sözleşme olmadığından, tanımladığı haklar konusunda takip, denetim ve yaptırım mekanizmalarına sahip değildir. Bu nedenle kısa zamanda İHEB’de tanımlanan haklar için ayrı ve özel sözleşmeler düzenlenmesi ihtiyacı belirlemiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de 26 ülkenin temsilcisi tarafından kabul edilen “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme” (daha çok 1951 Sözleşmesi şeklinde anılır) tarihte ilk kez bir mülteci tanımı yapmakla, haklar ve standartlarının çağdaş bir listesini sunmakla, mülteci iadesinin limitleri ile geleneksel hukukta bulunan “geri göndermeme” ilkesini sözleşme hükmü altına almakla ve Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration -UNRRA*)’nin “geri gönderme”, Uluslararası Mülteci Teşkilatı (*International Refugee Organization -IRO*)’nın “yeniden yerleştirme” eğilimine rağmen “yasal entegrasyona” odaklanması ile mülteci hukukunda bir milat olma misyonunu yüklenmiştir.

1951 Sözleşmesi mülteci tanımındaki ana unsurları kısaca değerlendirilmek gerekirse;

1. Baskı ve zulme temel teşkil eden nedenler: Bu nedenler kişinin ırk, milliyet gibi doğuştan gelen veya din, siyasi düşünce gibi sonradan benimsenen hususiyetler olup, kişiye sıkı sıkıya bağlı ve kişinin temel insan hakları ile ilgili niteliklerdir.

1.1. Irk: Aynı fizyolojik ve kalıtsal özellikleri taşıyan, aynı etnik kökene sahip gruplar olarak tanımlanmakla birlikte büyük bir nüfus içinde azınlık oluşturan ortak bir soyun belirli bir sosyal grubuna üyeliği de içine alır. Irksal nedenlere dayalı tüm ayrımcılıklar dünya ülkeleri tarafından kınanan en büyük insan hakları ihlallerinden biridir. 1969 tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme ve yine 1973 tarihli Kurumsallaşmış Irk Ayrımcılığının (*Apartheid*) Önlenmesi ve Cezalandırılması Konusunda Uluslararası Sözleşme’ler de bu konunun önemini vurgulamakta ve mülteci korumasında bir destek hukuki argüman olarak kullanılabilir.

1.2. Tabiiyet/milliyet/uyrukluk: Normalde bir devletin kendi vatandaşına vatandaşlık bağı nedeni ile zulmetmesi söz konusu olmayacağına göre

burada dikkat çekilmek istenen husus, belirli bir kültür, etnik grup veya dil grubuna mensup olma şeklinde anlaşılmaktadır. Bu nedenle çoğu zaman ırk terimiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu grubun resmî olup olmaması veya büyüklüğü önemli değildir. Ulusal azınlıklara yapılması söz konusu olan olumsuz davranış ve tutumlar da bu kapsama girmektedir.

1.3. Din: Semavi olsun veya olmasın herhangi bir inanç sistemini, bunun herhangi bir mezhep ve uygulamasını benimsemiş veya hiçbir dini benimsememiş bir kişinin bu kimliğinden ötürü uğradığı baskı ve zulmü ifade etmektedir. İHEB ve birçok uluslararası sözleşme mutlak anlamda din ve vicdan özgürlüğünü temel bir insan hakkı olarak tanımlamıştır. 1981 tarihli Din veya İnanca Dayalı Her Türü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirisi bu özgürlük alanının kapsamı hakkında daha detaylı düzenlemeler içermekte ve ilgili devletlere sorumluluklar yüklemektedir.

1.4. Belirli bir toplumsal gruba mensubiyet: Kişiyi vatandaşı olduğu topluluktan farklı kılan, doğuştan gelen ve kimliğinin oluşmasında etkili olan ve değiştirilmesi pek mümkün olmayan nedenlerin varlığı hâlinde, bu kişilerin oluşturduğu toplumsal gruba aidiyet bu kapsamda değerlendirilir. Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kaynaklanan kimi şiddet şekilleri (cinsel zulüm, cinsel kölelik, bir etnik temizlik yöntemi olarak sistematik tecavüz gibi) ve eşcinsellik de bu madde altında düşünülebilmektedir. Keza ülkedeki devlet veya devlet dışı aktörlerce kadınlara yönelik ayrımcılık biçiminde ortaya çıkan kimi baskı ve tehditler, baskı ve zulüm boyutuna ulaşmış ise, bu grup altında değerlendirilebilirler.

1.5. Siyasi düşünce: Düşünce özgürlüğü, İHEB ve birçok BM sözleşmesince koruma altına alınmış temel bir insan hakkıdır. Düşünce özgürlüğünün kullanılması sırasında yapılan çalışmalar, ilgili devletin dikkatini çekmiş veya çekme ihtimali belirmiş ve bu kişiye karşı tutum ve davranışında zulüm oluşturma riski ortaya çıkmış ise bu kapsamda değerlendirilir. Siyasi görüş olarak tanımlanan düşüncelerin, ülkedeki önem ve gücü gibi somut kriterler ile birlikte değerlendirilmesi gereği vardır.

2. Zulüm: Esasen hangi tavır ve davranışların “zulüm” sayıldığına dair yapılmış herhangi bir tanım yoktur. Bununla birlikte İHEB madde 14 ve 1951 Sözleşmesi madde 33 ile birlikte değerlendirildiğinde yaşama hakkı, kişi güvenliği ve özgürlüğünün ihlali, işkence görme riski, insanlık dışı ceza ve tedbirlere muhatap olma tehlikesi ve genel anlamda temel-çekirdek insan haklarının ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar (devlet veya devlet dışı faktörler tarafından) bu kapsamda değerlendirilebilir.

3. Haklı nedenlerle korku: Sığınmacının sadece kendi ruh hâlini değil, zulüm görme korkusunun hangi nesnel gerekçelerden kaynaklandığının

araştırılması anlamına gelmektedir. Sözleşme, soyut bir kavram olan korkunun belirlenmesinde kişinin ruh hâlinin dikkate alınmasını yeterli görmemektedir. Bunun delil ve belgelerini yanında getirmesi de kendisinden beklenemez. Her bir sığınmacı bireysel olarak prosedüre tabi tutulduğunda kendi öznel durumunun dikkate alınması gerekecektir. Ancak grup hâlinde ülkenin terk edilmesi hâlinde değerlendirme de buna bağlı yapılacaktır.

4. Tabiiyetini taşıdığı ülkenin dışında bulunmak: Bir ülke vatandaşı hakkında bir başka ülkenin sığınma konusunda karar verebilmesi için öncelikle kendi topraklarında kendisine başvurulmuş olması gerekmektedir. Mülteciyi ülkesinde yerinden edilen kişilerden ayıran temel faktör de budur.

Sözleşmenin ilk taraf devletlerinden olan Türkiye, 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Onay Kanunu'nda bu konudaki deklarasyonunu açıklamış ve başlangıçtaki ibareyi "Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle" şeklinde anladığını ve kabul ettiğini ifade etmiştir. Böylece Türkiye 1951 Sözleşmesi'ni ciddi bir "coğrafi sınırlama" ile kabul etmiştir. Bu tarihte sözleşmenin getirdiği yükümlülüklerin tam olarak bilinemediği ve sonuçları öngörülemediği için bazı devletler bu coğrafi sınırlamayı yapmayı kendilerine uygun görmüşlerdir. Birazdan ele alınacak olan ve tanımdaki zaman sınırlamasının ortadan kaldırıldığı 1967 Protokolü'ne madde 1/son gereği çekince koyma yasağı bulunmakla birlikte, 1951 Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul eden ülkelere madde 1/3 gereği bunu devam ettirebilme imkânı tanınmıştır.

Ancak hemen belirtmek isteriz ki, 1951 Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile imzalayan Türkiye gibi taraf devletler, Avrupa dışından gelen sığınmacılara sadece mülteci statüsü verme taahhüt ve yükümlülüğü altına girmemiş bulunmaktadır. Bir uluslararası hukuk yükümlülüğü olmamakla birlikte, bu durumda olan ülkeler tabii ki her zaman gerekli gördükleri kişilere mülteci statüsü verebilecektir. Bu durum devletlerin hükümler hakkı ile ilgili olup, önünde hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Sözleşme'nin 1/F maddesine göre, sözleşme hükümleri:

- a) Barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine;
 - b) Mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine;
 - c) BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna;
- dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır."

Bu düzenleme İHEB madde 14/2'nin sözleşmeye uyarlanmış hâlidir.

1951 SÖZLEŞMESİ'NE GÖRE MÜLTECİNİN VE TARAF DEVLETİN HAK VE SORUMLULUKLARI

1951 Sözleşmesi'ne göre mültecinin ayrıma tabi tutulmaksızın (madde 3), vatandaşı olduğu ülkeye uygulanan istisnai tedbirlerden muaf olarak (madde 8) şu hakları vardır: Din özgürlüğü (madde 4), medeni haklardan yararlanma özgürlüğü (madde 12), menkul ve gayrimenkul edinme hakkı (madde 13), fikri ve sınai mülkiyet hakkı (madde 14), dernek hakları (madde 15), mahkemelerde taraf olma hakkı (madde 16), çalışma hakkı (madde 17), tarım, sanayi, sanat ve ticaret sahalarında iş yeri açmak ve şirket kurma hakkı (madde 18), ihtisas mesleğini icra etmek hakkı (madde 19), vesika (karne) hakkı (madde 20), mesken edinme hakkı (madde 21), eğitim hakkı (madde 22), sosyal yardım hakkı (madde 23), sosyal sigorta ve çalışma mevzuatından yararlanma hakkı (madde 24).

Bunların yanı sıra V. Bölüm'de idari önlemler başlığı altında sığınılan taraf devlete, mülteci, bir hakkı kullanmak için normal koşullarda yabancı bir ülkenin yetkililerinin yardımına ihtiyaç duyuyor ise bu konuda kendisine yardımcı olma (madde 25), herhangi bir yabancı gibi ikamet yerini tespit ve seyahat etme hakkının tanınması (madde 26), kimlik kartı çıkartma (madde 27), ulusal güvenlikleri veya kamu düzenleri ile ilgili engelleyici ciddi sebepler bulunmadıkça seyahat belgeleri düzenlemeleri (madde 28), vatandaşlarına uyguladığından daha yüksek resim, harç ve vergi uygulamama (madde 29), mültecilerin yanlarında getirdiği değerli varlıklarını kabul edildikleri bir başka ülkeye nakletmelerine izin verilmesi (madde 30), illegal yurda girişlerden ötürü ceza verilmemesi, gerekli olanların dışında statüleri belli olana kadar mültecilerin hareketlerine kısıtlama uygulamamaları, başka bir ülkeye kabulleri konusunda gerekli kolaylıkların sağlanması (madde 31), ulusal güvenlik veya kamu düzeni gerektirmesinin dışında (ki bunun yasal alınmış bir karara bağlı olması, bu kararın da yargı denetimine açık olması, mültecinin delil ileri sürebilmesi, temyiz hakkı olması, temsil edilmesi şartlarına bağlıdır) sınır dışı edilmemesi, sınır dışı edilmesi gerekiyor ise mülteciye başka bir ülkeye yasal olarak kabulünü sağlayabilmek için makul bir süre tanınmasını (madde 32), hayatı ya da özgürlüğü 1. maddedeki tanıma uygun nedenler ile geri iade edilmesi hâlinde tehdit altında olan ülkeye geri gönderilmemesi (madde 33) ve nihayet mültecileri zaman içinde özümseme ve vatandaşlığa alma konusunda gerekli tedbirleri alma (madde 34) konularında sorumluluklar yüklemektedir.

Bunun yanı sıra, mültecinin mülteci olmasaydı bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken şartları "aynı şartlarla" yerine getirme (madde 6), bulunduğu ülkenin mevzuatına ve kamu güvenliği için alınan tedbirlere uy-

ma yükümü (madde 2) doğal olarak bulunmaktadır. Devletlere 35. madde ile BMMYK ile iş birliği yapma yükümü yüklenmiştir. Sözleşmeye genel anlamda taraf devletlerin çekince koyabileceği 42. maddede belirtilmekle birlikte, çekince konulamayacak maddeler de sıralanmıştır. Buna göre, mülteci tanımının yer aldığı 1. madde, ayırım gözetilmemesini içeren 3. madde, din özgürlüğünü düzenleyen 4. madde, mahkemelerde taraf olma hakkını tanıyan 16/1 madde ve geri göndermeme hakkını içeren 33. madde ile birtakım usul kurallarını içeren 36-46 maddelerine çekince koyabilmek mümkün değildir.

1951 Sözleşmesi'ndeki hakların yanı sıra her insan gibi mültecilerin de sahip olduğu temel haklar ile ilgili pek çok devletin imzalamış ve onaylamış olduğu pek çok hukuki metin de mevcuttur. Bunlardan bazıları Her Tür Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1965), Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (1979), İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (1984) ve Çocuk Haklarına Dair BM Sözleşmesidir (1989). Avrupa'da son yıllarda Avrupa Adalet Divanı kararları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nden biraz farklı bir kulvarda mültecilerin sosyal sorunlarının ele alınmasında oldukça etkili bir rol oynamaya başlamıştır.

Ekim 1999'da Tampere şehrinde toplanan AB Konseyi toplantısında iltica hakkına mutlak saygı ve 1951 Sözleşmesi'nin tam olarak uygulanması konusunda oluşan kararlılık vurgulanmış ve buna bağlı olarak ortak bir AB iltica sistemi oluşturulmasına karar verilmişti. Tampere'de ayrıca üçüncü ülke vatandaşlarına adil davranılması ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele edilmesi gibi insan hakları savunucularını heyecanlandıran bir inisiyatif belirmişti. Ancak AB'de, Tampere'den bu yana gelen süreçte konuya ilişkin alınan hemen tüm karar ve uygulamalarda mülteci korumasının alanını sınırlandırıcı ve daraltıcı bir eğilim gözlenmektedir. Mülteci hukukuna yeni sokulan kavramlar olarak "güvenli üçüncü ülke", "güvenli menşe ülkesi" olguları, sığınmacıların başvurularının sonucunu beklerken sığındıkları ülkede kalma hakkının sınırlandırılması, gözaltı koşulları ve hukuki yardım alma şartlarındaki belirsizlikler gibi konular insan hakları örgütlerinden tepkiler almaya devam etmektedir. "Bölgede kabul" gibi sığınmacıların daha Avrupa'ya gelmeden belirli ülke ve bölgelerde toplanarak prosedürlerinin tamamlanması yönündeki niyetlerin bir süredir AB üyesi ülkeler arasında dile getirilmesi ise gelecek adına oldukça endişe vericidir.

Tüm bu nedenlerle dünyada geriye doğru gitmeye başlayan mülteci korumasında 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne taraf 140 kadar ülkenin

Sözleşme'ye bağlılıklarını 12-13 Aralık 2001 tarihlerinde Cenevre'de yapılan bir toplantıda "Taraf Devletler Beyannamesi" adı altında Sözleşmenin kabul edilmesinin 50. yılında bir kez daha teyit ve deklare etmeleri, mülteci koruması açısından büyük bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Bu beyannamede geleceğe yönelik olarak altı hedefi içeren bir eylem planı da kabul edilmiştir.

GERİ GÖNDERMEME (NON-REFOULEMENT) İLKESİ

Şüphesiz, 1951 Sözleşmesi'nin en önemli unsurlarından biri, uluslararası geleneksel/teamül hukukunun temel bir kuralı olan zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesinin 33. maddede metne girmesi ve bu maddede çenkeince koyma yetkisinin taraf devletlere tanınmamasıdır: "Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refouler) etmeyecektir."

Bu temel kuralın istisnası oldukça ciddi şartlarda maddenin 2. fıkrasında deklare edilmiştir: "Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez."

Devletlerin insanlık tarihinin teamül/gelenek hukukunda uzun asırlarca geliştirmiş oldukları bu hakka çok ciddi bir şekilde uymaları mecburiyeti vardır. Teamül hukukunun bir hükmü olduğu için sığınılan ülke 1951 Sözleşmesi'nin tarafı olmasa dahi bu ilkeye uygun hareket etmelidir. Bu ilkeye aykırı davranıldığında ya da aykırı davranılacağına dair bir emare belirdiğinde insan hakları örgütlerinin ve BMMYK'nın konuya müdahale etmesi gerekir. Şüphesiz bu durum bir mültecinin karşılaşabileceği en hayati ve en kritik durumdur.

MÜLTECİ HUKUKUNUN 1951 SÖZLEŞMESİ SONRASI GELİŞİMİ

1951 Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, dünya genelinde mülteci hareketlerinde meydana gelen artış ve dolayısıyla birçok mültecinin gerek tarih gerekse coğrafi sınırlama nedeniyle sözleşme kapsamına girememeleri önemli sorunlar oluşturmuş ve kişilerin herhangi bir sınırlama olmaksızın sözleşme kapsamına giren mültecilere tanınan uluslararası korumadan yararlandırılmaları zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Buna göre, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1951 Sözleşmesi'ne Ek Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol'ü New York'ta kabul etmiştir. 31 Ocak 1967 tarihinde imzaya açılan Protokol (daha çok 1967 Protokolü veya New York Protokolü şeklinde anılmaktadır) 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Pro-

tokolün 1/2 maddesine göre sözleşmedeki tanımdan “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadelerinin çıkarılmış olması kuşkusuz protokolün en önemli özelliğidir. Türkiye, Bakanlar Kurulu’nun 1 Temmuz 1968 tarihli kararı ile protokole katılmıştır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere, 1951 Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama ile kabul ettiğinden bu durumunu günümüze kadar muhafaza etmeye devam etmiştir.

Kuşkusuz sığınma hakkı verme yetkisi devletlerin hükümlerlik hakkı ile doğrudan ilgili bir durumdur ancak bu takdir yetkisinin keyfilik anlamına gelmeyip uluslararası hukuk ile uyum içinde kullanılması gerekir. Bugün uluslararası hukukta sığınma hakkının İHEB’de tanımlanmış temel bir insan hakkı değil de devletlerin gönüllü olarak yükümlendiği insani bir sorumluluk olduğu görüntüsü vardır. Birçok ülke kendisine sığınan kişilerin temel insan hakkının gereğini yerine getirme sorumluluğu ile hareket etmemekte, kendilerini bazı hakların verilmesi veya verilmemesi konusunda mutlak otorite olarak görmektedir. İnsan hakları ile bağıntılı hiç bir sorun, uzun süredir bir “iç sorun” olarak nitelendirilme lüksüne sahip değildir. Nitekim 1982 Anayasası’nın 90. maddesinde yapılan son değişiklik ile insan hakları hukuku ile bağlantılı uluslararası sözleşmelerin iç hukukun üzerinde olduğunun kabul edilmesi ile hükümetlerin takdirinin hiç de o kadar serbest bir zeminde olamayacağı kabul edilmelidir.

TÜRK HUKUK MEVZUATINDA MÜLTECİLERLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Türkiye’de uzun yıllar iltica konusundaki talepler idari tasarruflarla düzenlenmiştir. Ancak artan bireysel ve toplu sığınma vakaları ve son olarak yukarıda anılan Halepçe’den kaçan Kürtler olayından sonra Bakanlar Kurulu kararıyla, 30 Kasım 1994’te Resmî Gazete’de yayımlanan ve kısaca 1994 Yönetmeliği olarak anılan bir yönetmelik, mevzuattaki boşluğu doldurmak ve idari/yasal çözümler oluşturmak amacıyla çıkarılmıştır. 1994 yılında kabul edilen yönetmelik, bireysel sığınma ve sık sık karşılaşılan toplu sığınma olayları karşısında neler yapılması gerektiğini düzenlemektedir. 1994 Yönetmeliği 2006 yılında yapılan değişiklik ile sırf sığınma olaylarına ilişkin ilk (ve şu ana kadar tek) genel düzenleyici belge olma özelliğine sahiptir.

AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye tarafından 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 sayılı Resmî Gazete’de ilan edilen Ulusal Program’da Türkiye bu konuda 2005 yılına kadar özel bir iltica yasası çıkaracağını, bu yasada en azından hangi konu ve düzenlemelerin olacağını evvelce taahhüt etmişti. 2003 tarihli Ulusal Programda Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne taraf olduğu, sözleşmede coğrafi sınırlamayı benimsediği, sınırlama kapsamında veya değil, her sığınmacı için non-refoulement ilkesi-

ne “titiz” bir şekilde riayet edildiği hatırlatıldıktan sonra “Coğrafi sınırlama konusu, Türkiye’nin katılım müzakereleri sırasında etraflıca ele alınarak, katılım aşamasında ülkemize doğudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde, gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesine ve AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermelerine bağlı olarak kaldırılacaktır.” denmişti.

2005 yılında hazırlanarak yürürlüğe giren İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı iltica alanına ilişkin sorunları ortaya koymak konusunda oldukça objektif ve samimi tespitlerde bulunmuş; çözüm önerilerine ilişkin kısa, orta ve uzun vadeli hedefler öngörmüştür. Bunlardan bazıları üzerinde durmak gerekirse;

- İhtisas biriminin kurulması ve geliştirilmesi ile menşee ülke ve iltica bilgi sistemi tesisi konusundaki planlar esasen bu konuda Türkiye’nin hiç de yeteri seviyede bir altyapıya sahip olmadığına itirafı anlamına gelmektedir.

- Türkiye’de 7 ayrı ilde her biri ortalama 750 kişi kapasiteli olacak şekilde kurulması planlanan Sığınmacı Kabul, Barınma Merkezleri ve Mülteci Misafirhaneleri, sığınmacılar için uydu şehirlerdeki serbest ikamet uygulamasına son verecek olması nedeniyle ve yine düşünülen “Geri Gönderme Merkezleri”nin nasıl bir işleyişe sahip olacağı belli olmadığından kaygı verici bulunmaktadır.

- Non-refoulement ilkesinin “aynı duyarlılıkla uygulamasına ilişkin hassasiyetlerin yaygınlaştırılacağı” belirtilmiş ise de, bizim kanaatimiz şimdiye kadar bu ilke uygulaması hakkında hiç de hassas olunmadığıdır. Uluslararası geleneksel hukukun da önemli bir hükmü olan bu ilke, 1951 Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi içtihatları gereği artık bir iç hukuk normu vasfını kazanmıştır ve esasen bir ülkenin bu konudaki uygulaması onun mülteci haklarındaki titizliğini göstermektedir.

- Avrupa ülkelerinde yaygın bir uygulama alanı olduğunu bilmekle birlikte hukukumuzda tanımlanmamış ve ilk kez bu eylem planında karşımıza çıkan ve orta vadede yürürlüğe girmesi düşünülen “ikincil koruma, tolere edilen yabancılar ve insani mülahazalara dayalı ikamet izinleri” kavramları şüphesiz Türk iltica hukuk ve uygulamasında çığır açıcı nitelikte olacaktır. Kapsamının çok dar tutulmadan ve amacına uygun olarak uygulamaya geçirilmesi insan hakları kuruluşlarının temennisi olacaktır.

- Yine orta vadede mültecilerin entegrasyonu, eğitim programları, sağlık sorunları, sosyal yardımlar, çalışma hakları, sosyal ve kültürel haklara erişim konusunda planda öngörülen hususlar şüphesiz çok umut vericidir. Tüm bu hakların 1951 Sözleşmesi ile örtüşür ve ona uygun bir şekilde uygulamaya geçirilmesi zorunluluğu vardır. Buna bağlı olarak mülteci hakları konusunda sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile toplumun bilinçlendiril-

mesinin amaçlanması çok dikkat çekicidir.

Türkiye'nin, kriz dönemlerini geride bırakmak ve toparlanmak isteyen bir ekonomisi, sayıları milyonları bulan işsizi, asgari ücret seviyesinde ancak iş bulabilen çok ciddi bir nüfusu, çalışanlarının büyük bir oranının sosyal güvencelerinden yoksun olarak çalışmaya devam ediyor oluşu gibi nedenlerle ülkesine coğrafi sınırlamanın kaldırılması ile akın edeceğinden endişe edilen kitlelerden kaygı duyması haklı gibi görülebilir. Ancak soruna sadece ekonomik göstergeler zaviyesinden bakıldığında, konunun insan hakları perspektifi ve korunmak istenen yararın bir insanın temel hakkı ve bu kişinin yaşamsal bir tehlikeyi de içerir bir zulümden kaçıyor olduğu gerçeği kaybedilmektedir. Şüphesiz, konunun ciddi bir ekonomik faturası vardır ve sadece AB ülkeleri nezdinde değil, tüm dünya devletlerince mülteci korumasında bir "kölfe paylaşımı" sorumluluğu söz konusudur. Benzeri tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'nin de insan hakları konusunda ciddi ihlallere sahip olan ülkeler ile sınır veya yakın komşu olması bu faturalara tamamen kendisinin katlanması gereğini ortaya çıkarmaz. Ancak unutulmamalıdır ki, ekonomik nedenler veya kölfet paylaşımı konusundaki olası ihtilaf ve sorunlar kişilerin mülteci prosedürlerine erişimde olumsuz bir gerekçe olarak uygulanamazlar.

Mülteci hukukunda yapılması düşünülen değişiklikler sadece Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu açısından ele alınmamalı, ülkenin tarihî misyonu doğrultusunda insancıl ve sığınmacı haklarını korumayı esas alan bir bakış açısıyla hazırlanmalıdır. Buna göre planda "coğrafi sınırlama" ile ilgili değerlendirmeler bugüne kadar olduğu gibi bundan sonraki süreçte de tartışılmaya devam edilecektir. Şüphesiz bu konuda alınacak tavır, sonuçların itibarıyla çok büyük bir nüfusu ilgilendirecektir. Ulusal Program'daki cevapta ve "İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı"nda öne çıkan vurgu, konunun AB üyelik müzakereleri ile sıkı bir ilişki içinde değerlendirildiği yönündedir. Anlaşılan odur ki, Türkiye, AB üyeliğini kesinleştirmedikçe bu sınırlamayı kaldırmayı kendisine göre haklı nedenlerle istememektedir. AB üyeliği kesinleşince de AB müktesebatının zorunlu bir sonucu olarak ama "kölfe paylaşımı" olacaksa yani kendisine sığınan mültecileri AB ülkelerine ekonomik fatura ve nüfus olarak paylaşırabilecekse, bu konuda karşı hassasiyeti ve "taahhütleri" görmesi durumunda bu sınırlamayı kaldıracaktır.

Nitekim, tüm bunlara bağlı olarak ulusal planın sonunda AB müktesebatının uygulanmasının ve coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasının Türkiye'ye getireceği olası yükün tespiti hakkında bir araştırma başlatılması ve kölfet paylaşımı konusunda çalışmak üzere Türk yetkilileri ile AB yetkilileri arasında bir "görev gücü"nin oluşturulması istenmiştir. Bundan sonra "Türkiye'nin

AB'ye katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde, belirlenen projelerin ve koşulların tamamlanmasının ardından, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasına yönelik bir önerinin muhtemelen 2012 yılından sonra TBMM'ye sevk edilmesi" öngörülmüştür.

Mevcut Türk mülteci hukuk ve korumasının AB ülkeleri ile kıyaslandığında yetersiz ve geri kaldığı açıktır. AB ülkeleri nezdinde son yıllarda mülteci korumasının sınırlarının gittikçe daraltılmaya çalışıldığı da ayrı bir gerçekliktir. Evrensel insan hakları kriterleri ve uygulamaları dikkate alındığında Türkiye'nin AB üyelik sürecinde başta yaşam hakkı, adil yargılanma, ifade ve örgütlenme özgürlükleri ve işkence konusunda göstermiş olduğu gelişim ve iyileştirmeler, kısa vadede mülteci haklarında da bir sıçrama görülmesi potansiyeli taşımaktadır. Ancak AB'nin dış sınır çizgisini belirleyecek olan Türkiye için orta ve uzun vadede (AB ülkelerinde görüldüğü gibi) mülteci haklarına erişimin zorlaşması eğilimi şimdiden biz insan hakları savunucularında endişe uyandırmaya başlamıştır.

SAHADAKİ KOLLUK KUVVETİ UYGULAYICILAR İÇİN EL MEVZUATI: 22 HAZİRAN 2006 TARİHLİ UYGULAMA TALİMATI (57 SAYILI GENELGE)

Genelgeler hiç şüphesiz sahadaki uygulayıcı konumundaki kolluk kuvvetleri açısından en önemli hukuki metinlerdir. Uluslararası sözleşmeler, protokoller, anayasa hükümleri ve hatta kanun ve yönetmelikler belirli bir hukuk altyapısı ve yorum gücünü zorunlu kıldıklarından genelgeler direkt olarak uygulayıcılar için bir rehber mahiyetindedir. Bu nedenle genelgeler çok önemli olduğu kadar -özgürlük alanlarını dar yorumlama potansiyeli ve buna karşı hak savunucuları tarafından yapılacak izahların "muhatapsız kalması" riski karşısında çok da tehlikelidir. Genelgeler konusundaki bu genel kaygılarımızın 57 sayılı genelge için de geçerli olduğunu gözlemlemekteyiz. Özellikle bu genelgenin Ulusal Eylem Planı'nda belirlenen ve deklare edilen iyimser bakış açısına muhalif duruşu kaygılarımızı artırmaktadır.

57 sayılı genelgede başta insan hakları hukuku konumu ve Türkiye'nin AB süreci ve AB'nin konuya ilişkin müktesebatı, değerlendirme altına alınmıştır. Bundan sonraki "tanımlar" kısmında coğrafi sınırlamaya sahip Türkiye'nin 1994 Yönetmeliği'nden bu yana süregelen ve biraz da "kendine özgü" mülteci terminolojisi yeniden tanımlanma imkânı bulmuştur. Genelgede genel anlamda Türkiye'deki tüm iltica süreci değerlendirme altına alınmış ve hangi aşamada nasıl bir yol takip edileceği detaylı bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte genelgede İçişleri Bakanlığı'na geniş bir takdir ve inisiyatif alanı verildiği görülmekte ve "güvenlik" kaygısının öne çıktığı ve maalesef sığınmacı hakları açısından olumsuz sayılabilecek bir bakış açısının olduğu hissedilmektedir.

57 sayılı genelgenin mülteci alanındaki ulusal mevzuatımız olan 1994 ve 2006 Yönetmelikleri ile Ulusal Eylem Planı'ndaki durum tespiti ve niyet açıklamalarından daha olumsuz bir içeriğe sahip olduğuna inanmamıza neden olan bazı konu başlıkları şöyledir:

- Ulusal Eylem Planı 3.1.3. "İdari İşlem Aleyhine İptal Davası Açılması" başlığı altında "Başvuru sahibinin İçişleri Bakanlığı'nca verilen ikinci olumsuz karar aleyhine idari yargı yoluna başvurması hâlinde, idare mahkemesinin kesin kararına kadar yabancıнын sınır dışı işlemini askıya alınmakta ve İçişleri Bakanlığı başvuru sahibinin bulunduğu ilde ikametine izin vermektedir." denilmekte iken, genelgenin "İkincil Koruma ve İnsani Mülahazalara Dayalı İkamet İzinleri" başlığı altında "...idari yargıya başvuru yaptığı için Türkiye'de ikametine izin verilmesine gerek olup olmadığı da değerlendirilmektedir." denmiştir. Bu noktada dava açma hâlinde otomatik olarak sağlanan güvencede takdire dayalı ve sığınmacılar aleyhine bir tutum değişikliğinden rahatlıkla bahsedilebilir.

- Başvuru sahibi ve müdafisinin dosyaya erişim ve dosyadan kopya alma imkânlarına bu genelgede ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Oysa bu durum Avukatlık Kanunu ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. maddesinde tanımlanan adil yargılanma hakkına uygun bir sınırlama değildir. Dosyayı ciddi anlamda inceleme ve kopya alma imkânı olmadan sağlıklı bir idari ve yargı denetimi yapılabilmesi mümkün olmadığından bu düzenlemenin hukuka uygun olmadığını düşünmekteyiz.

- Başvuru sahibine yönelik ilk olumsuz karar üzerine yapılan tebligatta bu karara karşı gidilebilecek yargı yolu ve süresi hakkında bilgi verilmesinin düzenlenmemiş olması Anayasa madde 49/2 hükmüne açık aykırılık içermektedir. İdarenin sığınmacıların yaşamları hakkındaki bu en önemli ve hayati karara karşı yargı denetimi yoluna gitmesini yadırgamaması ve bu insan hakkına saygı göstererek gerekli kolaylıkları sağlaması beklenmektedir.

- "Yakalanan kişilerin" iltica mekanizmasına erişimleri konusundaki sorunlar bu genelgede de devam etmektedir. Bu durumda yakalanan kişilerin yapılacak sorgularında "ülkelerinden kaçış nedenlerinin" özel olarak irdelenmesi konusunda bu genelgede bir duyarlılık sergilenmediği gibi bu durumdaki başvurular hakkında idarede duyulan olumsuz bir ön yargı kendisini hissettirmektedir. Buna bağlı olarak yukarıda 2006 Yönetmeliği'nde kaygı duyduğumuz ve eleştirdiğimiz bir hususun burada tam da korktuğumuz şekilde karşımıza çıktığını görüyoruz: Bu durumda yakalanan kişiler için 2006 Yönetmeliğinde "makul süre"ye atıf yapılmış ve "hızlı prosedürden" gizlice bahsedilmiş olmakla bu genelgede iki günlük bir itiraz süresi takdir edilmiştir. Bunun kabul edilmesi mümkün değildir; savunma hakkının bir genelge ile bu denli kısıtlanması hukuk hiyerarşisi açısından doğru değildir.

SORUNLAR HAKKINDA KISA DEĞERLENDİRME

Türkiye’de insan hayatına yönelik en önemli kararların verildiği iltica prosedür sürecinde maalesef hemen hemen yargısal denetim hiç işletil(e)memektedir. İdari denetimde ise oldukça ciddi soru işaretleri vardır. İçişleri Bakanlığı ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nde süren “paralel prosedürdeki” bekleme süreleri minimum 2,5 yıl olup takdir edilecektir ki bu süre tüm sosyal sorunları ve yasal çalışma imkânlarından yalıtılan ve uydu kentlerde her türlü sorun ile baş başa bırakılan sığınmacılar için “tahammül edilemez” bir zaman dilimidir. Türkiye’de iltica prosedürüne onca zorluğa rağmen erişebilmiş kişilerin hemen hemen yarısının prosedürün sonucunu beklemezsizin ikamete zorlandıkları uydu kentlerden kaçmaları ve tekrar iltica başvurularını yapabilecekleri yeni ülke arayışına girmeleri gerçeğinin üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Olumsuz kararlara karşı gidilen az sayıdaki idari yargı davasında ise etkin işleyen bir yargısal denetimin olmadığı düşüncesi, AIHM’nin *Jabari&Türkiye* kararından bu yana koruduğu bir içtihatır.

Bu nedenle az sayıdaki mülteci hakkı savunucusu avukat ve insan hakları örgütü bu alanda etkin koruma sağlayabilmek ve haksız sınır dışı edilmelerin önlenmesi için 3-4 ay sonra ancak sonuçlanan idari yargıdaki yürütmenin durdurulması taleplerinden medet ummaktan ziyade, birkaç saat içinde sonuçlanan ve sırf bu nedenle etkin koruma sağlayan AIHM’e başvurmaktadır. Son aylarda AIHM’den alınan peş peşe sınır dışı işlemlerinin önlenmesine dair kararlar umanz yakın zamanda AIHM’e başvurmaya gerek kalmaksızın ülke içinde etkin işleyen bir uygulamaya öncülük edecektir. Zira ülke içinde sığınma prosedürüne erişmek veya prosedür içinde haklarının yargısal denetimini sağlayabilmek hayati bir öneme sahiptir. Oysa Türkiye’de avukatlar dâhil olmak üzere kanun uygulayıcılarında mülteci hukukuna dair genel bir bilgisizlik ve belki biraz da aymazlık ciddi oranda devam etmektedir. Bundan dolayı bu alana ışık tutması gereken içtihat hukuku hemen hiç geliş(e)memektedir. Türkiye’de bulunan mülteci ve insan hakları örgütlerinin bu nedenle her fırsatta evrensel mülteci hukuku standartlarını baz alarak mülteci hukuku çalışmalarını yapmasında hayati bir önem vardır.

Türkiye’de geçici sığınmacı pozisyonunda tutulan Avrupa dışından gelen iltica başvurularını İçişleri Bakanlığı “uydu kent” olarak tabir edilen şehirlerde mecburi ikamete zorlamaktadır. Sığınmacılara bu şehirlerde haftada bir veya birkaç kez Yabancılar Şube’de imza vermeleri konusunda şart koşulurken barınma, yiyecek, giyecek, çalışma, medeni hakları kullanma gibi birçok sosyal ve insani alanda ihtiyaçlarını karşılama noktasında ise des-

tek olunmamaktadır. Bu kişilere yönelik “yasal ve otomatik işleyen” mekanizmalar olmadığından, bazı şehirlerde bazı kamu idarecilerinin inisiyatifi ile gelişen olumlu uygulamalar maalesef kaideyi bozmayan istisnai uygulamalar olarak görülmektedir. Uydu kentlerde son yıllarda sığınmacıların sosyal ihtiyaçları için yardım etmek üzere gelişen sivil inisiyatif oluşum ve platformları, insani yardım örgütlerinin yardımları, toplum olarak biraz yüzümüzü ağartacak potansiyeli taşımaktadır.

Kamusal alanda, son yapılan Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası değişikliklerinde maalesef asıl sorunu yaşayan ve sosyal güvencelerden tamamen yoksun sığınmacı nüfus kapsam dışında bırakılmıştır. Türkiye, Harçlar Yasası’ndaki düzenlemeler gerekçe gösterilerek hâlen sığınmacıları kendi hazinesi için birer “gelir kaynağı” olarak değerlendirmektedir. Sığınmacılardan talep edilen ikamet harçları birkaç nüfuslu ve yavaş işleyen mekanizmadan ötürü uzun yıllara yayılan süreçten ötürü oldukça büyük rakamlara ulaşmaktadır. İltica süreci olumlu sonuçlanıp üçüncü ülkelere yerleştirilecek kişiler için bu bedeller ciddi engeller teşkil etmektedir. Türkiye, bir an önce Harçlar Kanunu’nu sığınmacılar lehine değiştirerek sığınmacıları kendi hazinesi için gelir kaynağı gibi gören ülke görüntüsü utancından kurtarılmalıdır.

Sığınmacıların Türkiye’de yasal çalışma izni alabilmeleri teorik olarak mümkün iken prosedürün zorluğu ve masraflar nedeniyle fiilen mümkün değildir. Bu durum yıllarca beklemeye mecbur bıraktığımız bu insanları bekledikleri sürece pasif bir konuma itmekte, sürekli “yardım alan”, üretmeyen ve sadece bekleyen kişiler konumuna sokmaktadır. Bu durum ise, takdir edilecektir ki birçok psikososyal soruna sebep olacaktır. Bu nedenle Türkiye’nin sığınmacıların çalışma izni prosedürünü sığınmacılar lehine pozitif ayrımcılık içerecek şekilde değiştirmesi ve çalışmalarının ve üretmelerinin, dolayısı ile kendilerini daha iyi hissetmelerinin önündeki engelleri kaldırması gerekmektedir.

Türk Sığınma Mevzuatında Devletin Takdir Yetkisi Sorunu

*(Dr. Lami Bertan Tokuzlu; İstanbul Bilgi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi)*

Yabancıların ülke sınırlarından hangi şartlarla kabul edileceği konusu devletlerin en temel egemenlik yetkileri arasında görülmektedir. Buna karşılık bu yetki sınırsız bir yetki değildir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin de belirttiği gibi günümüzde bu yetki insan hakları hukukunun işkence, insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele veya ceza yasağına ilişkin düzenlemeleriyle sınırlandırılmıştır.¹ Buna karşılık, Türk sığınma sisteminde temel oluşturan düzenlemelerin, idareye, alışılmışın dışında geniş bir takdir yetkisi verdiği ve bu nedenle de uygulamanın büyük ölçüde idarenin kendi iç işleyişini düzenleyen genelgeler ile şekillendiği görülmektedir. Temel hak ve hürriyetler ile bu denli iç içe bir konunun yasal altyapısı olmaksızın idarenin tasarruflarıyla düzenlenmesinin temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanabileceğini öngören Anayasa'nın 13. maddesi ile ve hatta yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesini düzenleyen 7. maddesi ile uyumluluğu oldukça şüphelidir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi de temel hak ve hürriyetlere ilişkin yasal düzenlemelerde Anayasa'nın 2. maddesinde düzenlenen hukuk devleti ilkesinin bir unsuru olan "hukuk güvenliği ilkesi" çerçevesinde hukuk normlarının öngörülebilir olması gerektiğini belirtmektedir.²

Türk hukukundaki yasal boşluklar içerisinde ilk akla geleni Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda sığınma hakkının bir temel hak olarak düzenlenmemiş olmasıdır. Bu konu, yakın zamanda anayasa değişikliği taslağı ile gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin girişimi ile sığınma hakkının taslağa eklenmesi değerlendirilmiş, sonrasında ise bundan vazgeçilmiştir. Sığınma hakkının Anaya-

sa'nın temel hak ve hürriyetler bölümüne eklenmesi başta 1951 tarihli Mültecilerin Statüsü'ne İlişkin Cenevre Sözleşmesi olmak üzere bu konudaki uluslararası antlaşmaların Türk hukukundaki statüsü konusunda ortaya çıkması muhtemel bir kanışıklığı önleyebilecektir. 2004 yılında Anayasa'nın 90. maddesine 5170 Sayılı Kanun ile eklenen bir cümle ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar, kanunlar karşısında ayrıcalıklı bir statüye kavuşturulmuştur. Ancak henüz Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki içtihadı olgunlaşmadığından buradaki temel hak ve özgürlüklere ilişkin antlaşmalardan ne anlaşılacağı çok açık değildir. Hak eksenli olmayan, dar bir yorum ile buradaki ayrıcalıklı statünün sadece Anayasa'da açıkça düzenlenmiş temel hak ve hürriyetlere indirgenmesi olasıdır. Sığınma hakkının Anayasa'da düzenlenmemiş olması Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin kanunlar karşısında bu ayrıcalıklı statüden faydalanamaması gibi bir sonuç doğurabilir. Esasen Anayasa'nın 2, 15, 16, 42 gibi maddelerinde insan haklarına saygı yaklaşımının evrensel normlara atıfta bulunularak belirlenmiş olması dahi, bu tür dar bir yorumu olanaksız kılmalıdır. Ancak, bu ihtimalde bile konunun üzerindeki belirsizliği tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmamaktadır. Nitekim, sığınma hakkının temel hak olup olmadığı uluslararası hukukta da netlik kazanmış değildir. Cenevre Sözleşmesi'nin taraf devletlere, mültecilere, belirli bir süre ülkesi dışında kalmasına imkân verecek şekilde, onların temel haklarını garanti altına alan bir paketi sunması yükümlülüğünü düzenlediği açık olmakla birlikte, sığınma hakkı ile temel haklar arasında ne derece kesişme olduğu tartışmalıdır. Nitekim, bağlayıcı uluslararası hukuk tasarrufları söz konusu olduğunda devletler sığınma hakkını evrensel bir temel hak olarak kabul etmekte çekingen bir tutum sergilemişlerdir.³ Diğer yandan günümüzde sığınma hakkı insan hakları hukukunun içine doğru bir evrim geçirmektedir. Bugün pek çok Avrupa devletinin anayasasında sığınma hakkı temel hak olarak sayılmaktadır.⁴ Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kendisine karakterini veren "insan haklarına saygılı devlet" ilkesi gereği sığınma hakkını Anayasası'nda temel haklar arasında düzenlemeli, yukarıda açıklanan belirsizliğe son vermelidir. Diğer yandan, Türk sığınma hukukundaki yasal boşluklar sadece Anayasa hükümlerindeki eksikliklerden ibaret değildir. Nitekim Türk yasalarında yer almayan "güvenli üçüncü ülke" veya "ikincil koruma" gibi mekanizmaların Avrupa Birliği hukukundan esinlenerek idare ve mahkemelerce uygulandığı görülmektedir.

Örneğin Ankara 4. İdare Mahkemesi, 2003 yılı sonlarında vermiş olduğu bir kararda "güvenli üçüncü ülke" kavramını uygulamıştır.⁵ Söz konusu dava Özbekistan vatandaşı olan bir fen doktorunun Türkiye'ye iltica talebinin

reddedilmesi işlemine karşı açılmıştır. Davacının sığınmacı kayıt formunda 30 yıldır pedagoğ olarak çalıştığı devlet üniversitesinden 2000 yılında atılması nedeniyle parasız kaldığını ve bu nedenle ülkesini terk etmek zorunda kaldığını belirtmiş olması kendisinin mülteci değil, ekonomik göçmen olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Bu doğru bir tespittir ve karar sadece bu gerekçeye dayandırılmış olsa hukuken daha kabul edilebilir bir yaklaşım olurdu; ancak mahkeme kararının tam odak noktasında başka bir gerekçe daha bulunmaktadır. Burada davacının ilk giriş yaptığı güvenli ülkeler olan Türkmenistan veya İran'da sığınma talebinde bulunması gerektiği belirtilmektedir. Bu yaklaşım, Avrupa Birliği'nin İltica Usulleri Yönergesi'nde⁶ yer alan güvenli üçüncü ülke yaklaşımıdır. Buna göre, güvenli olduğu varsayılan ülkelere geçerek gelen sığınmacıların başvuruları hakkında esasa ilişkin bir değerlendirme yapılmadan onları güvenli sayılan ülkelere göndermek mümkündür. Cenevre Sözleşmesi'nin hiçbir yerinde bulunmayan güvenli üçüncü ülke yaklaşımı, Avrupa Birliği üyesi devletlerin sözleşme hükümlerini ile yerleşmeye başlamıştır ve ileride bölgenin en demokratik sınır ülkelerinden birisi olan Türkiye'nin sorumluluğunun artması sonucunu doğuracaktır. Güvenli üçüncü ülke kavramı hâlihazırda birçok mülteci kabul eden devlet tarafından kullanıldığından, bu yaklaşımın Türk uygulamasında benimsenmesi karşılaştırmalı hukuk mantığı ile açıklanabilir. Ancak, Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke uygulaması, esinlendiğimiz Avrupa Birliği devletlerinin uygulamasından ayrılmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen hedef ülkelerin tamamı güvenli üçüncü ülke kavramını yasalarında düzenlemişler ve güvenli üçüncü ülkelerin nasıl belirleneceğini tanımlamışlardır.⁷ Diğer yandan Türk hukukunda bu konuda hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Nitekim yukarıda anılan mahkeme kararında da İran ve Türkmenistan'ın hangi gerekçeyle güvenli üçüncü ülke oldukları açıklanmamıştır. İran ve Türkmenistan'ın bu koşulları karşılama olasılığı oldukça düşüktür. Türkiye'nin doğusundaki devletlerin pek çoğu, kabul ettikleri insan hakları standartları ve denetim mekanizmaları bakımından Türkiye'ye göre daha az güvencelidirler. Bu çerçevede, örneğin Türkiye'nin İran'a geri göndermeye karar verdiği İran vatandaşları sebebiyle daha önce Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce verilen ihlal kararları hatırlanmalıdır.⁸ Sonuç olarak, temel hakları korumak açısından tercih edilmemekle birlikte, Türkiye eğer bu yaklaşımı benimseyecek ise, muhakkak güvenli üçüncü ülkelerin nasıl tespit edileceğini kanunla belirlemelidir.

Avrupa Birliği hukuku referans alınarak Türk sığınma uygulamasına dâhil olan diğer bir kavram ise "ikincil koruma"dır. İkincil koruma 57 Sayılı Uygulama Talimatı'na⁹ göre sığınma talebi reddedilen başvuru sahibinin geldi-

ği ülkeye geri gönderilmesi hâlinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde ciddi zarar görme riski bulunduğu durumda kendisine sağlanan korumadır. İkincil koruma, Avrupa devletlerinde de yakın zamanda bir mecburiyetin dayatması ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu mecburiyet insan hakları mekanizmalarının dayattığı geri gönderme yasağından kaynaklanmıştır. Nitekim insan hakları mekanizmaları altındaki yasak, mülteci statüsüne göre daha geniş bir koruma alanı oluşturmaktadır. Örneğin, 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi altında hem mülteci statüsünün¹⁰ hem de geri gönderme yasağının birtakım istisnaları bulunmasına karşılık, 1984 tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme¹¹ veya 1966 tarihli Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde¹² sağlanan koruma, mutlak niteliktedir. Bu çerçevede, ikincil koruma mekanizması mülteci olmayıp da temel haklara aykırılıkları önleyebilmek için öngörülmüş bir koruma da sağlar. Bu çerçevede sağlanan koruma, mülteci statüsüne oranla daha düşük standartlarda bir korumadır. Nitekim, Avrupa Birliği'nin Vasıf Yönergesi'nde¹³ mültecilere tanınan hakların yanında ikincil koruma statüsünün bahsettiği haklar bu şekilde ayrıntılı olarak sıralanmaktadır. Diğer yandan, yukarıda belirtildiği üzere, Türk uygulamasında ikincil koruma sadece idarenin kendi iç düzeni için kabul etmiş olduğu bir uygulama talimatında yer almaktadır. Türk yasalarında ise bu konuda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu çerçevede, Türk uygulaması, özellikle statüsünün içeriğinin ne tür haklar ile doldurulacağı konusunda Avrupa Birliği uygulamasından ayrılmaktadır. Esasen ikincil korumanın Türkiye'de uygulama talimatı ile tanınmasının sebebi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde bu konuda Türkiye aleyhine sonuçlanan Jabari, D. ve diğerleri gibi davalardır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ise geri gönderme yasağını bünyesinde barındırmasına karşılık; barınma, işe gibi sosyal ekonomik hakları kapsamamaktadır. Söz konusu temel hakları denetim mekanizmaları daha zayıf olan Türkiye'nin de tarafı bulunduğu Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakları Sözleşmesi gibi belgelerde korunmaktadır. Türkiye'nin önceliği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olduğu için geri gönderme yasağına odaklanmış bir ikincil koruma sistemi oluşturulmuş, Avrupa Birliği Yönergesi'nin aksine, ikincil koruma kapsamında sınır dışı edilmeyerek ikamet izni verilen bireylerin ekonomik sosyal ve kültürel ihtiyaçları hakkında hiçbir güvence sistemi düzenlenmemiştir. Avrupa Birliği'nin Vasıf Yönergesi'ne benzer bir kanun ile bu ihtiyacın karşılanması gerekmektedir.

Yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü gibi, Türk sığınma sistemini temel hak ve hürriyetler eksenine taşıyacak genel bir yasal düzenlemeye ih-

tiyaç bulunmaktadır. Genelgeler ile şekillendirilen sığınma sistemi, idarenin iyi niyetli çabalarına rağmen, hem idari işlemlerin öngörülebilirliği hem de yargısal denetimi gibi temel haklar açısından önemli noktalarda sıkıntılar yaşanmasına sebep olmaktadır. Türkiye bu alanda atacağı adımları 2005 yılında yayınlanan İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı¹⁴ ile Avrupa Birliği ile ilişkilerine endekslemiştir. Avrupa Birliği'nin mültecileri dışarıda tutmaya yönelik düzenlemelerinin Türkiye üzerinde oluşturduğu baskı düşünüldüğünde bu tavrı anlamak mümkündür. Diğer yandan, Türkiye'nin kendi anayasal sistemine hâkim olan insan haklarına saygılı devlet ve hukuk devleti gibi ilkeler sebebiyle sığınmacıların temel haklarının yük paylaşımı ve ekonomik endişelere feda edilmemesi de gerekir.

Sonnotlar

¹ Human Rights Committee, General Comment No. 15, 1986, *The position of aliens under the covenant*, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1.

² AYM. Esas Sayısı: 2005/128, Karar Sayısı: 2008/54, Karar Günü: 7.2.2008 "Hukuk güvenliği ilkesi", hukuk devletinde uyulması zorunlu temel ilkelere birini oluşturmaktadır. Anayasada öngörülen temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının ve insan haklarının yaşama egemen kılınmasının ön koşulu olan hukuk güvenliği ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar."

³ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Morten Kjaerum, "Article 14", Alfredson, Eide (eds.), *The Universal Declaration of Human Rights: A Common Standard of Achievement*, Lahey, Martinus Nijhoff Publishers, s. 284; Sandra Lavenex, *Safe Third Countries: Extending the EU Asylum and Immigration Policies to Central and Eastern Europe*, Budapeşte 1999, Central European University Press, s. 11.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yayınlanmamış doktora tezi, Lami Bertan Tokuzlu, *Non-Refoulement Principle in a Changing European Legal Environment With Particular Emphasis on Turkey, a Candidate Country at the External Borders of the EU*, Aralık 2006, s. 132-149.

⁵ Ankara 4. İdare Mahkemesi E. 2003/101 K. 2003/1393, Karar Tarihi: 21.10.2003

⁶ Council Directive 2005/85/EC 01.12.2005 on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status, OJ L 326/13, 13.12.2005.

⁷ Örneğin, yukarıda anılan 2005/85/EC Sayılı Avrupa Birliği İltica Usulleri Yönergesi'ne göre bir devletin güvenli sayılabilmesi için: -Kişilerin hayatı ve özgürlüğü, ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba üyelik ya da siyasi düşünce esasında tehlikeye girmemeleri, -Cenevre Sözleşmesi uyarınca non-refoulement ilkesine saygı duyulması, -İşkence, zalimane, insanlık dışı ya da küçük

düşürücü muameleye maruz bırakılmama hakkının tanınması, -Mülteci statüsü talep etme olasılığı bulunması ve kişinin mülteci sayılması durumunda Cenevre Sözleşmesi'ne uygun koruma görmesi gerekmektedir.

⁸ Bkz. Jabari/Türkiye, AİHM kararı, 11 Temmuz 2000, başvuru no. 40035/98; D. ve diğerleri/Türkiye, AİHM kararı, 22 Haziran 2006, başvuru no. 24245/03.

⁹ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 22 Haziran 2006 tarihinde valiliklere göndermiş olduğu 57. No.lu Uygulama Talimatı, Belge No. B.05.1.EGM.0.13.03.02./16147.

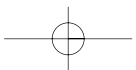
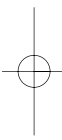
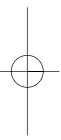
¹⁰ Bkz. 28 Temmuz 1951 tarihli *Mültecilerin Statüsüne İlişkin Kanun'un Onaylanması Hakkında* 359 Sayılı ve 29 Ağustos 1961 Sayılı Kanun, R.G. No. 110898, 5 Eylül 1961, Md.1 C, D, E, F ve Md. 32.

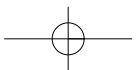
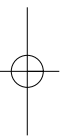
¹¹ *İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme*, R.G. No. 19737, 2 Mart 1988.

¹² *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, R.G. No. 25175, 21 Temmuz 2003.

¹³ Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise Need International Protection and the Content of the Protection Granted, OJ L 304/12, 30.09.2004.

¹⁴ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, *İltica ve Göç Mevzuatı*, Şubat 2005, Ankara, s. 4-49.

MÜLTECİ SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİNDE STK'LARIN ROLÜ

İHH Üç Kıtada Mültecilerin Yanında

*(Ahmet Emin Dağ; İHH İnsani Yardım Vakfı
Ortadoğu Özel Temsilcisi)*

Yaşanan her savaş, ardında yüz binlerce mülteci ve mağdur bırakırken, dünyanın stratejik kuşaklarındaki bu savaşlar, ciddi insan hakları ihlalleri ve yoksulluğu da bir yaşam biçimi hâline getirmektedir. Kimi bölgelerde bir asırdır devam etmekte olan mülteci trajedisi, insanları üç kuşaktır mülteci kamplarına hapsedmektedir. Bazı bölgelerde de bir halkın neredeyse yarıya yakını evinden uzaklaştırılıp farklı coğrafyalarda hem kendi sorunları hem de yeni gittikleri bölgelerin sorunlarıyla mücadele etmektedir.

Dünyanın en stratejik kuşağı olan Afro-Avrasya bölgesi savaşların, işgalin ve iç kargaşaların en yoğun yaşandığı coğrafya durumundadır. Bu bölgede, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın sürekli insani yardım çalışması yaptığı 11 büyük göç dalgası bulunmaktadır. Bu göçlerin toplamında 30 milyonu aşkın insan yer değiştirmiş durumdadır. Kaynak ülkelere göre sıraladığımızda en doğuda Arakan (Myanmar), Doğu Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Özbekistan dikkat çekerken, yakın kuşakta Çeçenistan, Irak, Filistin ve Bosna-Hersek, Afrika kıtasında ise Sudan ve Somali göç hareketleri bakımından en kritik kaynak ülkeler konumundadır. İHH'nın mültecilere yönelik çalışmalarını kategorik olarak kaynak ülkelerdeki mülteci yardımları ve Türkiye'ye gelmiş olan mültecilere Türkiye içinde yapılan yardımlar olarak iki ana bölüme ayırabiliriz.

MÜLTECİLERİN PROFİLİ

a) Sayısal

İHH'nın çalışma yaptığı göç bölgeleri içinde sayısal karşılaştırma yapıldığında, altı milyona yakın mülteci sayısı ile Filistin, mevcut mülteci hareketleri içinde en geniş hacimli yeri kaplarken; beş milyon iç ve dış mülteci ile Irak ikinci sırada, yaklaşık dört milyonla da Afganistan üçüncü sırada gelmektedir.

Ancak sayısal olarak bu rakamların göç hareketinin toplumda yol açtığı yıkımı anlatmaya tek başına yetmeyeceği açıktır. Sayıca fazla olmamakla birlikte genel nüfus içindeki mültecilerin oranının çok yüksek olması, söz konusu toplumda yaşanan travmanın boyutlarını anlamamızı kolaylaştırır. Bu çerçeveden hareketle yapılacak sıralamada, her üç kişiden ikisinin mülteci durumunda bulunduğu Filistin bölgesi ilk sırayı alırken, toplumun üçte birinin göçmen olduğu Çeçenistan ikinci, Arakan ise üçüncü sırada yer almaktadır. Hacim olarak büyük olmakla birlikte geniş nüfusuna oranlandığında Irak'taki mülteci trajedisi dördüncü sırada gelmektedir.

b) Zaman aralığı

Mülteci hareketlerinde kuşkusuz toplumsal yıkım boyutunu ortaya çıkaran unsurlardan bir tanesi de sorunun zaman aralığıdır. Problem ne kadar uzun vadeye yayılmışsa etkilediği nesiller o kadar artmakta ve mültecilik babadan oğula geçen kötü bir mirasa dönüşmektedir. Bu açıdan bakılınca ne yazık ki Filistinli mülteciler sorunu, İsrail'in kuruluş tarihi esas alındığında, 1948 yılından bu yana devam eden en uzun vadeli mülteci sorunu durumundadır. Bunu Doğu Türkistanlı mültecilerin dramı ve Arakanlı göçmenler izlemektedir. Dünyanın en eski mülteci sorunu ile aynı coğrafyada yer almakla birlikte, Irak mülteci sorunu 2006 yılından bu yana yaşanmış en yeni mülteci dalgasıdır. Önceki mülteci hareketleri genelde zamana yayılan bir profil gösterirken, Irak sorunu çok kısa sürede beş milyon insanı mağdur ettiği için toplumsal sonuçları itibarıyla çok daha sarsıcı olmuştur.

c) Göç sebeplerine göre

Mülteci sorununa yönelik çözümlerin bulunmasında sivil toplum kuruluşlarının önceliğini belirleyecek, onlara yol haritası olarak birtakım veriler sağlayacak temel bilgilerden biri de göç hareketlerinin nedenleridir. Bu açıdan bakıldığında İHH'nın ilgi alanına giren göç hareketlerinin en az yansını Irak, Afganistan, Filistin ve Çeçenistan'da olduğu gibi yabancı bir ülkenin hukuk dışı saldırısı oluşturmaktadır. Diğer bir göç nedeni de, Somali ve Sudan'da olduğu gibi iç savaşlardır. Yine bazı bölgelerde savaşın bitmesi üzerinden çok uzun zaman geçtiği hâlde yeniden imar ve altyapı çalışmalarının yetersizliği ve uluslararası toplumun mültecilerin evlerine dönebilmeleri için gerekli iradeyi göstermedeki isteksizlikleri gibi sebeplerle (Bosna ve Kosova gibi bölgelerde) göç hareketlerinin devam ettiği görülmektedir.

MÜLTECİ KAMPLARI

Mülteci kampları, çoğu ülkede başlangıçta mağdurların sığınağı olurken, bir süre sonra onların hayatını sınırlayan birer hapis haneye dönüşmektedir. Bu kamplar, insanlara barınak sağlamakla birlikte, her türlü güvenlikten yoksun ve özgürlüklerin kısıtlandığı yerlerdir. Buralarda öncelikle can güvenliği,

gıda güvenliği ve ahlaki güvenlik tehdit altındadır. Kamplar, her ne kadar bir ülkenin idaresi altında olsa da, detaylarda suç yapılanmalarının rahat çalışmasına imkân verecek şekilde otoriteden yoksundur. Bu ise burada yaşayan insanların güvenliğini tehdit etmektedir.

Altyapı yoksunluğu insanların tedavi edilebilir hastalıklar sebebiyle hayatına mal olurken, eğitim imkânlarının kısıtlı olması ve ekonomik imkânların bulunmaması, gelecek nesilleri tehdit eden başlıca unsurlardır. Bu kamplardaki olumsuz kısır döngüyü kırmannın en etkili yolu buralarda yaşayan insanların eğitip meslek sahibi yapmaktan geçmektedir. Ne kadar çok sayıda insan eğitilirse, sorunların o kadar etkili bir şekilde çözüleceği ve bu insanların yetişmiş kalifiye elemanlar olarak kendi toplumlarının sorunlarının çözümünde lider rolü oynayacakları da muhakkaktır.

İHH'NİN MÜLTECİLERE YÖNELİK YARDIMLARI

Mültecilerin en önemli ihtiyaçları can ve gıda güvenliklerinin sağlanması, kamplardaki eğitim ve sağlık altyapısının temin edilmesidir. Sonraki aşamada da ülkelerindeki şartların oluşması durumunda dönüşlerinin sağlanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında İHH'nin yardımlarını iki kategoride değerlendirmek gerekmektedir:

Yapısal yardımlar: Mültecileri hayatta tutacak ya da yaşam şartlarını olumlu hâle getirecek tüm acil, eğitim, sağlık ve altyapı yardımlarıdır.

Yapısal yardımlar içine Somali, Darfur, Arakan, Filistin ve Irak gibi bölgelerdeki mülteciler için yapılan acil gıda yardımları, Gazze'de İsrail saldırıları ile yaralanan mültecilere yönelik tedavi desteği, Irak'ta güvenlik el vermediği için tedavi hizmeti alamayan ülke içi göçmenlere gezici klinik hizmetinin götürülmesi, Ürdün'deki mülteci kamplarında kalan çocuklara mesleki eğitim verilmesi, dul hanımlar için bilgisayar eğitimi verilmesi, Bangladeş'teki Arakan mülteci kamplarında kalan çocuklar için okul kurulması gibi yardımlar, günlük yapısal yardımlardan bazılarıdır.

Türkiye içinde kalan Çeçen mültecilere düzenli gıda yardımları ve okul çağındakilere eğitim desteği ile Somali ve Doğu Türkistan bölgelerinden gelen mültecilere yönelik yardımlar, ülkemize kadar ulaşmış olan mültecilere yapılan yapısal yardımların bir bölümünü oluşturmaktadır.

Lojistik yardımlar: Mülteci sorununun çözümüne yönelik makro faaliyetlerin tümüdür. Mültecilerin sorunlarına dikkat çekmek amacıyla yapılan basın açıklamalarından onlara yönelik moral motivasyon ziyaretlerine kadar her türlü lojistik çaba bu kategoriye dâhildir.

Lojistik yardımlar çerçevesinde Irak, Filistin, Afganistan ve Darfur'daki mültecilerin sorunlarının Türkiye kamuoyunda gündeme getirilmesi için yapılan medya faaliyetleri, Suriye ve Ürdün'deki mülteci ailelerine yönelik yardım-

motivasyon ziyaretleri, mültecilerin hayatlarını normale döndürmek için yapılan hukuki yardımlar, geri dönüş destekleri ya da mültecilik statüsü için Birleşmiş Milletler nezdindeki girişimlerinde yardımcı olunması bu tür yardımlar içinde değerlendirilebilir.

Bölgelere göre İHH yardımları (2005-2009)

a) Ortadoğu

- Irak'ın Kerkük, Kaferi ve kuzey bölgelerinde 5500 mülteci aileye gıda ve ısıtıcı yardımı yapılması.
- Başta Bağdat ve Felluce gibi sıkıntı içindeki kentlerde askerî operasyonlardan kaçmak zorunda kalan 2000'i aşkın mülteci aileye acil yardım yapılması.
- Suriye ve Ürdün'e sığınmış olan iki milyonu aşkın mülteci, en muhtaç durumdaki 200'ü aşkın mülteci aileye acil yardım, sağlık yardımı ve eşya yardımı yapılması.
- Gazze'de 10.000 mülteci aileye gıda, 250 aileye battaniye yardımı yapılması.
- Gazze'de 2000 mülteci çocuğun istifade edebileceği bilgisayar eğitim merkezi kurulması ve kırtasiye yardımı yapılması.
- Lübnan'daki mülteci kamplarında 10.000 mülteci aileye gıda, battaniye, ısıtıcı ve giysi yardımı yapılması.
- Lübnan'ın Sayda kentinde mülteci çocukların istifade etmesi için bir kültür merkezi inşa edilmesi.
- Beyrut kentinde mülteci yetimler için bir yetim destekleme merkezinin inşasına destek olunması.
- Ürdün'deki mülteci çocukların eğitimine destek olmak için 10 mülteci kampının her birine bilgisayar merkezi kurulması.
- Ürdün'deki mülteci çocukların mesleki eğitimi için Türkiye'de eğitim almalarının sağlanması.

b) Asya

- Bangladeş'teki Arakan mülteci kamplarında mülteci çocuklar için bir okul inşa edilmesi; değişik mülteci kamplarında 31 su kuyusu açılması; Chit-tagong kampında bir bilgisayar merkezi kurulması.
- 15.000 mülteci aileye gıda, giysi ve battaniye yardımı yapılması.
- Afganistan'daki mülteci kamplarında yaşayan 10.000 mülteci aileye gıda, giysi ve battaniye yardımı yapılması.
- Pakistan'daki Afgan mülteciler için 2500 aileye gıda, giysi ve temel ihtiyaç maddeleri desteğinde bulunulması.
- Keşmir'deki 200 mülteci aileye temel ihtiyaç maddesi yardımı yapılması.
- Afganistan, Pakistan, Bangladeş ve Keşmir'deki mültecilere yönelik tıbbi tedavi ve malzeme yardımı yapılması.

- Pakistan ve Keşmir'deki deprem nedeniyle evleri yıkılan on binlerce aileye çadır kentler ve kapalı salonlarda altı ayı aşkın bir süre sıcak yemek imkânından duş ve eğitim imkânlarına kadar çeşitli hizmetlerin sunulması.

c) Afrika

- Kenya'da iç savaştan kaçan 5000 mülteci aileye gıda, temizlik malzemesi ve temel ihtiyaç maddeleri yardımı yapılması.

- Sudan'daki Eritreli mültecilere ait kamplarda 10.000 mülteci aileye gıda, giysi ve eğitim yardımı yapılması.

- Darfur mültecilerinin yaşadığı kamplarda sağlık taraması, gıda yardımı ve eğitim yardımları yapılması.

- Somalili mülteci ailelerine gıda ve tıbbi destek yardımı yapılması.

- Mısır'daki Filistinli mültecilere sağlık yardımı yapılması.

d) Balkanlar

- Bosna-Hersek'teki savaştan kaçan sivil mültecilerin geri dönüşü için evlerinin yeniden inşa edilmesine destek verilmesi.

- Kosovalı mülteci ailelere ve yetimlere maddi yardım yapılması.

- Arnavutluk'ta ihtiyaç içindeki 32 mülteciye acil gıda, giysi, yatak ve diğer hayati malzeme yardımları yapılması.

e) Kafkasya

- Azerbaycan'a sığınmış olan 250 Çeçen mülteci yetime aylık düzenli maddi yardım yapılması.

- Çeçen mülteci ailelerine barınma, yiyecek, giyecek ve tıbbi malzeme desteği verilmesi.

- Mülteci çocukların okuduğu iki okula bilgisayar laboratuvarı kurulması.

- Karabağ'daki mülteci ailelere gıda yardımı yapılması.

- Gürcistan'daki savaştan kaçan Gürcü mültecilere gıda yardımı yapılması.

- Gürcistan'da yaşayan Çeçen mültecilere gıda yardımı yapılması.

f) Türkiye içindeki mültecilere yardımlar

- Dünyanın değişik bölgelerinden kaçarak Türkiye'ye sığınmış olan yaklaşık 500.000 mülteciye toplam tutarı iki milyon dolara aşan nakdi yardımların yanı sıra gıda, ilaç ve giysi yardımları yapılması.

- Türkiye'deki Çeçen mültecilere düzenli gıda yardımları yapılması.

- Türkiye'deki değişik milletlerden mülteci çocuklarının eğitimine destek olunması.

Türkiye'de Mültecilerin Hukuki Sorunlarının Çözülmesi ve STK'ların Rolü

(Av. Abdulhalim Yılmaz; MAZLUMDER İstanbul Şubesi)

GENEL DEĞERLENDİRME

İnsanların farklı sebeplerle göç etmesi, buldukları yerleri değiştirmek zorunda kalmaları, daha iyi sosyal, ekonomik, kültürel vb. imkânlarla sahip yerlerde yaşamak istemeleri nedeniyle bugün milyonlarca insan doğdukları yerden uzakta yaşamaktadır. Küreselleşme ile birlikte artan insan hareketleri, iltica ve sığınma konularını daha da önemli kılmaktadır.

İltica ve göç, bir yanıyla aslında dinamizm, hareket, hayata tutunma, güç kazanma ve hırstır. Bu anlamıyla insani bir olgudur. Göç, bir yanıyla da kopuş, kaçış, ayrılık, yalnızlık, yabancılaşma ve acıyı barındırır. Bazen daha da ileri giderek kriminalize olmak ve suça itilmek ile karşı karşıya kalınabilir. Göç eden kişi farklı, öteki, yeni ve gariptir. Göçler değişim, dönüşüm, kanışıklık ve yeniliğin de kaynağıdır.

Öncelikle göç ve iltica kavramları arasındaki farka kısaca değinmek gerekir. İltica siyasi, dinî vb. nedenlerle zulüm ve baskıdan dolayı ülkesini terk etmek ve ülkesine dönmenin kişi için riskli olması durumudur. Göç ise daha geniş bir kavram olarak genellikle ekonomik sebeplerle mekân değiştirme durumudur. İlticadaki metazori durum ve keskin kopuş, kişiye yabancılaşma hissi, kendisini korunmasız ve çıplak hissetme duygusunu yaşatır. Yabancılaşma, horlanma ve dışlanma tehlikesini barındırır. Yabancılaşma, dışlanma, uyum, entegrasyon, asimilasyon konularıyla da yakından ilgilidir.

Savaşlar, otoriter ve diktatörel yönetimler, iç çatışmalar, siyasi baskılar, muhaliflere yönelik ağır baskılar sürekli olarak mültecilerin sayısını arttırmaktadır. İnsanlar, hayat hakkı başta olmak üzere temel hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla yaşadıkları yeri terk etmek ve başka ülkelere sığınmak

zorunda kalmaktadırlar. Günümüzde sığınma sebepleri daha çok siyasi nitelikteki “zulüm” kaynaklı olsa da; önümüzdeki yıllarda küresel ısınma, doğal afetler gibi nedenlerle insanların yerlerini değiştirmek zorunda kalacak olmaları, “iklim mültecileri” kavramının da tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur.

Mültecilik olgusu ve beraberinde gelen sorunlar insanlık tarihinin çok eski dönemlerinden bu yana devam edegelmektedir. Tam anlamıyla günümüzdeki modern manada iltica kavramına denk gelmese de tarih, sayısız iltica (sığınma, zorunlu göç vb.) örnekleriyle doludur. Firavun’un zulmü altında ikinci sınıf insan muamelesi gören ve erkek çocukları öldürülen Yahudilerin Musa Peygamber önderliğinde Mısır’ı terk etmesi; İslam tarihinde Mekke’de ilk Müslümanların üzerindeki baskı ve zulümlerin dayanılmaz boyutlara ulaşmasından sonra Habeşistan Krallığı’na sığınmaları, Mekkeli yöneticilerin sığınan Müslümanların kendilerine teslim edilmesine yönelik taleplerinin reddedilmesi; bir süre sonra Mekke’deki Müslüman topluluğunun maruz kaldığı zulmün etkisiyle Medine’ye hicret etmesi, bu anlamda önemli örneklerdendir.

Üzerinde yaşadığımız topraklar da sığınma örnekleriyle doludur. 1492 yılında Endülüs’ün yıkılmasıyla İspanya’dan kaçan Yahudiler (Sefaradlar) Osmanlı’ya sığınmışlardır. Osmanlı’nın gerilemesine paralel olarak 18. yüzyıldan itibaren -özellikle Balkanlardan ve Kafkaslardan- Anadolu’ya sürekli göç dalgaları gerçekleşmiştir. Osmanlı’nın son elli yılı (Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan savaşları gibi olayların etkisiyle) ve Cumhuriyet’in ilk on yılı bu göçlerin en yoğun yaşandığı zaman dilimini oluşturmaktadır. Anadolu’ya sığınanlar sadece Müslüman unsurlarla sınırlı değildir; farklı zamanlarda Macarlar, Polonyalılar, Beyaz Ruslar, Alman Yahudileri gibi gayrimüslim gruplar da sığınma amacıyla bu topraklara gelmişlerdir. Yakın tarihte de (1989 yılında) Bulgaristan’da yaşayan 312.000 Türk, Türkiye’ye göç etmiştir. 1988 yılında Halepçe’ye atılan kimyasal bombalar ve 1991 yılında Körfez Savaşı nedeniyle Saddam’ın zulmünden kaçan yüz binlerce Iraklı Kürt ve Türkmen’in Türkiye’ye sığınması da yine büyük iltica hareketlerindedir. 1994 yılında Boşnaklar, 1999 yılında Kosovalılar savaş nedeniyle Türkiye’ye sığındılar ve savaşın sona ermesinden sonra ülkelerine döndüler. İkinci Çeçen-Rus savaşından sonra Türkiye’ye sığınan Çeçen mülteciler ise ülkelerindeki çatışma ortamının devam etmesi nedeniyle hâlen zor koşullar altında yaşamlarını idame ettirmeye çalışıyorlar.

Türkiye, bulunduğu coğrafyanın da etkisiyle, mülteciler için önemlidir. Özellikle Asya ve Afrika ülkelerinden gelip Avrupa ülkelerine geçmek isteyenler için bir köprü konumundadır. Ancak bu geçişler, medyaya da sık sık

yansıdığı gibi, denizde boğulmalarla çoğu zaman katliam gibi trajik sonlarla neticelenmektedir.

Türkiye’de yaşayan mültecilerin medyaya yansımayan çok fazla sorunları olduğunu, özellikle yabancı olmaktan kaynaklanan değişik sıkıntılar (hukuki, sosyal, barınma vb.) için çözüm bulma konusunda başvuracak bir kurumun olmadığını belirtmek gerekir. Türkiye’de bu konuda ciddi olarak bir çalışma yapılmadıkça, dernekler ve vakıflar (STK’lar) bu konudaki çalışmalara dâhil edilmedikçe sorunlar artarak devam edecektir.

Türkiye’ye yakın dönemde gelen mülteciler daha çok Asya (Afganistan, İran, Irak, Özbekistan, Doğu Türkistan/Çin), Afrika (Somali, Tunus, Nijerya vd.) ile nispeten daha az olarak Avrupa (Bosna, Kosova) ve Kafkasya (Çeçenistan) ülkelerinden gelmektedirler. Avrupa kıtası ülkelerinden gelenler (Bosna ve Kosovalılar) savaş ve silahlı çatışmalar sona erdikten sonra ülkelerine dönmüşlerdir. Çeçenler ise ülkelerinde devam eden savaş nedeniyle hâlen kalabalık bir grup olarak zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir.

Ülkemiz, mülteciler için bir köprü veya sığınak olduğu gibi, çok sayıda vatandaş için de çeşitli nedenlerle başka ülkelere sığınma sebebi olmuştur. Özellikle, 12 Eylül Askerî Darbesi ve 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu’da yaşanan çatışmalar, Kürt sorununun çözülememesi gibi nedenlerle çok sayıda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye yakın zamana kadar en çok mülteci gönderen (kaynak) ülkelerden biridir.

Türkiye, son yıllarda giderek artan bir şekilde mülteci ve göçmenlerin bir geçiş merkezi hâline gelmiştir. Asya ve Afrika ülkelerinden farklı sebeplerle ayrılan ve sayıları binlerle ifade edilen mülteci ve göçmenler, Türkiye üzerinden kara veya deniz yoluyla Avrupa’ya geçmeye çalışırken hayatlarını kaybetmektedirler. Türkiye’nin Ege sahil şeridi, mülteci ve göçmenler için Yunanistan üzerinden Avrupa’ya geçebilmek için yoğun kullanılan bir güzergâh olmasının yanında, ölümcül deniz kazalarının yaşandığı ve birçok insanın hayatını kaybettiği, mültecilerin can güvenliği açısından en riskli bölgelerden biri hâline gelmiştir.¹

TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERİN SORUNLARI

GENEL DURUM

Mülteci kavramı, iltica/sığınma başvurusu kabul edilmiş olan kişi için, sığınmacı kavramı ise henüz başvurusu kesin olarak sonuçlanmamış kişi için kullanılmaktadır. Ancak sığınmacılar mültecilerin sahip oldukları hakların çoğuna sahiptir ve mültecilik statüsü tanındığında bu haklar geçmişe

dönük olarak etkilidir. Bu nedenle, mülteci statüsü tanınması, hukuki açıdan kurucu bir işlem olmaktan ziyade açıklayıcı bir işlemdir. Bu sebeple, bu çalışma içinde sığınmacı ve mülteci kavramlarını ayrı ayrı kullanmak yerine sadece mülteci terimini kullanmayı tercih edeceğiz.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Türkiye Temsilciliği (Ankara Ofisi) tarafından başvuruda bulunan mültecilerin kayıtları tutulmaktadır. BMMYK, yaş ve cinsiyet dağılımı ile birlikte mültecilerin yaşadığı şehirlerde ve barındıkları misafirhanelerde onlara ilişkin kayıtları istatistiksel olarak yayınlamaktadır.

BMMYK'nın Aralık 2008 istatistiklerine göre, kayıtlara giren toplam mülteci sayısı 11.103 olup mülteci nüfusu barındıran şehirler arasında en fazla yoğunluk yaşanan iller İstanbul, Van, Gaziantep, Kayseri ve Konya olarak sıralanmaktadır.² İstanbul'da çok sayıda mültecinin tutulduğu Kumkapı Misafirhanesi'nde yaklaşık 800 kişi bulunmaktadır.

BMMYK kayıtları dikkate alındığında çatışma, savaş ve işgal bölgelerindeki saldırıların ciddi bir mülteci akınına sebep olduğu görülmektedir. Özellikle Afganistan, İran, Irak, Somali, Sudan ve Filistin gibi çatışma bölgeleri ve siyasi belirsizliklerin yaşandığı bölgelerden kaçarak Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışan mülteciler ağırlıktadır. BMMYK'nın Aralık 2008 istatistiklerine göre, kadın mültecilerin toplam sayısı 2951'dir. Uyruklarına göre değerlendirildiğinde kadın mültecilerin ülkeleri arasında ilk üç sırayı Afganistan, İran ve Irak oluşturmaktadır. Erkek mültecilerin toplam sayısı ise 4155 olarak belirtilmektedir ve erkek mültecilerin menşe ülkeleri arasındaki ilk üç ülke yine Afganistan, İran ve Irak olarak karşımıza çıkmaktadır.³

MÜLTECİLERİN YAŞADIKLARI HUKUKİ SORUNLAR

Mültecilerin sosyal ve ekonomik (gıda, barınma, sağlık, eğitim, çalışma, topluma adapte olma, normal yaşama dönme vb.) pek çok farklı sorunundan bahsetmek mümkün olmakla birlikte, en temel sorun olarak hukuki sorunlarının aşılması ve hukuki yardım ihtiyaçları üzerinde durmak gerekir. Çünkü buldukları ülkelerde hukuki sorun yaşayan, her an gözaltına alınma ve sınır dışı edilme tehlikesi ile karşı karşıya bulunan mültecilerin diğer sorunlarını çözmek anlamsız olacaktır.

MÜLTECİ YASASININ EKSİKLİĞİ

Türkiye, 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme'ye (kısaca "1951 Sözleşmesi") tarafıdır. Ancak sözleşmeyi "coğrafi sınırlama" ile imzalamış ve sadece "Avrupa'da meydana gelen

olaylar nedeniyle” mülteci olan kişiler açısından sözleşmeyi kabul etmiştir (Türkiye dışında coğrafi sınırlamayı muhafaza eden ülkeler sadece Madagaskar ve Monako’dur.). Sözleşme dışında Türkiye’de mevzuat olarak bir yönetmelik (1994 Yönetmeliği⁴) ve bir genelge (2006 yılında hazırlanan 57 nolu Genelge) mevcuttur.

1951 Sözleşmesi, Anayasa’nın 90. maddesi gereği kanun hükmünde olsa da, coğrafi sınırlama nedeniyle Avrupa kökenli mülteciler için tam olarak geçerli olabilecektir. Türkiye’ye gelen mültecilerin neredeyse tamamı Asya ve Afrika ülkelerinden gelmektedir. Bu nedenle, Türkiye’ye gelen mülteciler için bir “yasal boşluk” söz konusudur. Bu yasal boşluk da devlete (ilgili kurum ve görevlilere) çok geniş takdir yetkisi vermektedir. Hayatlarını kurtarabilmek için Türkiye’ye gelen insanların temel hak ve özgürlüklerini çok yakından ilgilendiren konularda bu derece geniş takdir yetkisi kullanılması, sorunların genelgelerle çözülmeye çalışılması, Anayasa’nın (madde 13) “temel hak ve özgürlüklerin ancak kanunla sınırlandırılabilir” yönündeki kuralına da aykırıdır.

İLTİCA PROSEDÜRÜNE ERİŞİMDE SORUNLAR

1951 Sözleşmesi’nin iltica hakkını düzenleyen hükümleri uyarınca, mültecilerin, devletler tarafından korunması gerekir. Türkiye, 1994 Yönetmeliği çerçevesinde, sözleşmeye taraf bir ülke olarak, ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapan yabancıların iltica başvurusu hakkını kabul etmektedir.⁵

Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama ile kabul etmiş olması nedeniyle, Avrupa dışından gelen mültecilerin, paralel olarak, hem BMMYK’ya hem de İçişleri Bakanlığı’na müracaatları gerekir. Ancak mültecilerin çoğu, mültecilik ve yasal başvuru konusunda bilgi sahibi değildir. Mısafirhanelerde tutulanlar arasında ise, başvuru yapmalarına rağmen ilgili memurlarca başvuruları işleme konulmayan vakaların olduğu bilinmektedir. Bu durumda özgürlüğü kısıtlanmış olan ve başvurusu da işleme konmayan kişi, hukuksal olarak çok daha zor duruma düşmektedir.

Ayrıca, İçişleri Bakanlığı’nda iltica ve sığınma müracaatlarını Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Yabancılar Hudut ve İltica Daire Başkanlığı değerlendirmekte ve karar vermektedir. İllerde ise, mültecilerin muhatabı il emniyet müdürlüklerindeki Yabancılar Şubesi birimleridir. Mültecilerin emniyet ve polis memuruyla muhatap olmalarının, onların ülkelerinden kaçarak gelmeleri ve içinde buldukları güvensiz koşullar göz önünde bulundurulduğunda hoş bir şey olmadığı açıktır. Diğer taraftan, mültecilerle muhatap olan memur ve amirlerin uzmanlaşma imkânlarının olmaması; farklı polis birimlerinden atanarak gelmeleri veya bir miktar tecrübe kazandıktan

sonra başka birimlere atanmaları, hatta yabancılar şube biriminde iken asayiş vb. diğer olaylarda görevlendirilmeleri devlet açısından da bir handikaptır. Mültecilerle muhatap olan memurların tamamen sivil ve uzman memur olması, kurumsal olarak da emniyet içinden çıkarılması ve doğrudan İçişleri Bakanlığı'na bağlı olması hem başvuru yapanlar hem de başvuruları kabul eden resmî makamlar için sorunların çözümü için gereklidir.

Mültecilerin genel olarak yasa dışı yollardan ülkeye girmeleri ve durumlarını gösteren herhangi bir belgeye sahip bulunmamaları, iltica başvurusu yapmalarına ve mülteci olmalarına engel teşkil etmez. Ayrıca bu nedenle bir ceza verilemez. Dolayısıyla iltica hakkı ve başvurusu ile ilgili tüm bilgilerin uluslararası standartlara göre kendilerine verilmesi ve buna uygun davranılması gerekir. Ancak, 2008 yılında BMMYK'ya kayıtlı olan 14 mülteci kendi ülkelerine geri gönderilmiştir. 51 mülteci ise Türkiye'den diğer ülkelere sınır dışı edilmişlerdir. Yine BMMYK'ya kayıtlı oldukları hâlde ve geri gönderilmeme ilkesine rağmen 13 sığınmacı kendi ülkelerine sınır dışı edilmiştir. Bu kişilerin mültecilik durumu, üçüncü bir ülkeye gönderilmeleri hâlinde maruz kalacakları tehlikeler, Türkiye tarafından dikkate alınmamıştır.

Özellikle son birkaç yılda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne, Türkiye'deki mahkemelerin yavaş işlemesi ve etkili bir sonuç elde edilememesi nedeniyle, hukuka aykırı sınır dışı işlemlerini durdurmak üzere gittikçe artan sayıda başvurular yapılmaktadır. AİHM başvurusu yapılan ve mahkemenin durumları hakkında "tedbir kararı" verdiği başvuru sahipleri, haklarında kesin karar verinceye kadar gözetim altında tutulmaya devam edilmektedir. Bu nedenle, mültecilik statüsü kazanmış olanların bu süreç sonlanmadan üçüncü ülkeye yerleşmeleri mümkün olmamaktadır.⁶

MÜLTECİ VE YABANCILARIN TUTULDUKLARI MERKEZLER

Genel olarak yabancı ülke vatandaşları, Türkiye'de yasa dışı giriş-çıkış yapmak ve ikamet veya vize süresini aşmak, sahte pasaport ile çıkış yapmaya çalışmak gibi sebeplerden (illegal sayılan durumlarda) gözaltına alınmakta ve savcılıkça serbest bırakıldıktan sonra, emniyet müdürlüklerine bağlı yabancılar şube misafirhanelerine konulmakta, bazen de polis nezarethanelerinde veya havaalanlarındaki transit bölgelerde gözetim altında bulundurulmaktadır. Misafirhaneler isim olarak kulağa hoş gelse de gerçekte, tamamen polis kontrolü altında bulunan, tutuldukları dışarıdan izole edildiği, giriş-çıkışlarının tamamen kontrol altında tutulduğu bir çeşit hapishane veya gözaltı merkezleri olarak nitelendirilebilirler. Buralarda tutulan yabancıların serbest dolaşımına izin verilmemektedir. Örneğin İstanbul Kumkapı Yabancılar Misafirhanesi fiziki yetersizliklerin bulunduğu ve yaklaşık 800 sığın-

macının tutulduğu, aşırı derecede kalabalık bir gözetim merkezi olarak sık sık basına da yansımaktadır. 2008 yılı Ekim ayında misafirhanede tutulanlar isyan etmişler, kendilerini demir parmaklıklar ve koğuşlara kilitleyerek olay çıkarmışlar ve sorunlarını küçük kâğıtlara yazıp pencerelerden basın menşurlarına atarak yetkililere duyurmaya çalışmışlardır.

Bu çerçevede, Türkiye'deki yabancı misafirhanelerinin durumu, tutulmakta olan mültecilerin hukuki ve insani sorunlarının anlatıldığı en kapsamlı çalışma, Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) tarafından "İstenmeyen Misafirler: Türkiye'de 'Yabancı Misafirhaneleri'nde Tutulan Mülteciler" başlığı altında rapor olarak yayımlanmıştır.⁷ Benzer şekilde, mültecilerin Türkiye ve Yunanistan girişlerindeki sığınmacı ve göçmenlerin durumunu ayrıntılı bir biçimde ortaya koyan bir rapor İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch-HRW) tarafından "Döner Kapıda Sıkışık Kalanlar" başlığı altında yayımlanmıştır.⁸ MAZLUMDER de "Kırklareli Gaziosmanpaşa Mülteci Barındırma ve Kabul Merkezi Hakkında Gözlem Raporu" hazırlayıp izlenimlerini, tespit ettiği sorunları ve çözüm önerilerini kamuoyu ile paylaşmıştır.⁹ Bu üç kurumun hazırladığı üç ayrı raporun ortak özelliği, yüz yüze yapılan görüşmelerden ve bizzat elde edilen izlenimlerden yabancı misafirhaneleri ve gözaltı merkezlerinin çok vahim koşullara sahip olduğu, tutulanların gayriinsani şartlarda tutulduklarını, havalandırma, temizlik ve yemek gibi temel insani ihtiyaçların karşılanmasında önemli sorunların yaşandığı, işkence ve kötü muamele vakalarına rastlanıldığı, çok uzun ve belirsiz süreli olarak tutuldukları, özetle buralarda insani bir krizin söz konusu olduğu yönündedir.

Mültecilerin aylarca, hatta bazen bir yılı aşan tutulmaları, hukuki açıdan tartışılması ve üzerine gidilmesi gereken bir konudur. Anayasa'ya, Ceza Muhakemesi Kanunu'na ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere göre, bir kişinin özgürlüğünün sınırlandırılması ancak yargısal bir kararla (hâkim kararıyla) mümkündür ve en fazla 30 günlük periyotlarda, bu durumun tekrar değerlendirilmesi ve devam edip etmeyeceği konusunda karar verilmesi gerekir. Bu anlamda, yabancıların aylarca ve gayriinsani koşullarda bir yargı kararı olmaksızın hapislik koşullarında tutulmaları, emniyetin talimatıyla aylarca tutulmaları, özgürlük ve güvenlik haklarının sınırlandırılması Anayasa'ya ve sözleşmelere aykırıdır; Türk Ceza Kanunu'na göre de suçtur. Ancak bu durum idari bir uygulama olarak normal karşılanmakta ve hukuka aykırı durum devam etmektedir.

Mültecilerin haklı bir zulüm korkusu nedeniyle ülkelerinden kaçarak başka bir ülkeye yasa dışı yollardan sığınmak istemesi, o ülkenin iç hukuk kurallarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Ancak, 1951 Sözleşmesi'nin 31. maddesi, mültecilerin ülkeye yasa dışı olarak girişlerini ve bu ülke-

de bulunma nedenlerini gerekçeleri ile birlikte ilgili resmî makamlara izah ettikleri takdirde yasa dışı girişler yüzünden cezalandırılmamaları gerektiğini düzenlemektedir. Mültecilerin de, tüm insanlar gibi istisnai hâller dışında, özgürlüklerinden yoksun bırakılmamaları ve insan onuruna aykırı muamelelere maruz kalmamaları gerekmektedir. Tutuklanma veya gözaltına alınmayı gerektirecek bütün hâllerde mülteciler, temel haklarının yanı sıra prosedürel hakları konusunda da bilgilendirilmeli ve tutuldukları ortamdaki standartların uluslararası standartlara uygunluğu sağlanmalı; mültecilerin, gözaltına alınma ve tutulma gerekçeleri ile tutulma süresini öğrenme hakkına sahip olmaları gibi, buna itiraz etme ve yargı yolunu kullanma hakkına sahip oldukları da unutulmamalıdır. Buna bağlı olarak, mültecilerin hukuki yardım ve avukat hakkına erişimi sağlanmalı ve tutuldukları yerlere avukatlarının rahatlıkla girerek müvekkilleri ile görüşebilmesine imkân tanınması gerekmektedir.¹⁰

MÜLTECİLERİN SINIR DIŞI EDİLMESİ

Mültecilerin bir kısmının, prosedüre dâhil olmadan, Türkiye'yi bir geçiş güzergâhı olarak kullanıp kaçak/illegal yollarla Avrupa'ya ulaşmaya çalıştıkları bilinen bir gerçektir. İlegal olarak sınırı geçerken yakalanan mültecilerin ne kadarının ilticaya erişimleri gerçekleşmeden sınır dışı edildikleri hakkında sağlıklı verilere ulaşmak ise çok zordur. Ancak, çok sayıda sığınmacının iltica sistemine dâhil olamadan sınır dışı edildiği ve ülkelerine zorla geri gönderildikleri de bilinmektedir.

Mültecilik başvurusu ile ilgili işlemlerin çok uzun sürmesi, kabul kararından sonra üçüncü ülkeye yerleştirmelerin 3-4 yılı (bazen daha uzun bir süreyi) bulması, bürokratik güçlükler, son derece yorucu olduğu kadar aynı zamanda yıpratıcı ve zorlu bir süreçtir. Bu nedenlerle, çok sayıda yabancı uyruklu kişi Türkiye'de geçici olarak barınmayı tercih etmekte ve ilk fırsatta yine aynı yöntemleri kullanarak Avrupa ülkelerine ulaşmak istemektedir. Bir kısmı da (kültürel ve dinî nedenlerle) üçüncü bir ülkeye gitmek istemediği için iltica makamlarına müracaat etmemekte ve normal bir yabancı gibi Türkiye'de yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

Hukuki sorunlarla karşılaşan mültecilerin sınır dışı edilmesi veya ülkelerine gönderilmeleri Türkiye'de sıkça yaşanan olaylardandır. Bu tür olaylar, uluslararası hukukça *non-refoulement* (geri göndermeme) ilkesi olarak adlandırılan kuralın da ihlali demektir. Non-refoulement ilkesi, mülteci hukukunun en temel ilkelerinden biridir. Kendi ülkesindeki zulümden kaçan kişileri ülkelerine (veya hayatlarının tehlikeye girebileceği bir ülkeye) göndermek, mülteci hukukunun en ağır ihlallerinden biridir. Uluslararası hukuka göre,

mütecilerin işkence görebileceği veya yaşam haklarının tehlikeye girebileceği ülkeye gönderilmesi yasaktır.

Buna karşılık, BMMYK tarafından kendilerine mülteci statüsü tanınan kişilerin zorla sınır dışı edildiği, üstelik bu işlemlerin kimi zaman AİHM kararlarına rağmen gerçekleştiği de bilinmektedir. Bunun en bilinen örneği 1999 yılında yaşanmıştır. MAZLUMDER'e başvuran iki Özbek mültecinin Özbekistan'a iade edilmesi AİHM kararıyla durdurulmuş olmasına rağmen, bir süre sonra, zamanın idarecileri Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit tarafından, gece yansı uçakla Özbekistan'a gönderilmişlerdir. AİHM'in tedbir kararına rağmen bu iki Özbek mültecinin gönderilmesinden sonra, söz konusu kişilerin akıbeti hakkında sağlıklı bir bilgi alınamamıştır. AİHM'in Büyük Dairesi'nin nihai olarak verdiği karar, içtihadı nitelikte benzer durumlara uygulanagelmektedir.¹¹ 23 Nisan 2008 tarihinde zorla Irak'a gönderilen mültecilerden dördü, sınırda Dicle Nehri'ni geçmeye zorlanırken boğulmuştur. Bu olay nedeniyle BMMYK bir basın açıklamasıyla Türkiye'yi kınamıştır.¹²

Çok yakın tarihte, yine Özbek mültecilerin sınır dışı edilmesi ilginç ve çarpıcı bir örnektir. 2007 yılında Türkiye'ye mülteci olarak gelen ve BMMYK ve İçişleri Bakanlığı nezdinde tüm işlemleri eksiksiz olarak yürütülen, BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmış ve Van ilinde bulunan çoğu kadın ve çocuklardan oluşan 25 Özbek mülteci, kendilerine gıda ve kırtasiye yardımı yapılacağı söylenerek getirildikleri Van Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi tarafından İran'a zorla sınır dışı edilmişlerdir.¹³ Hiçbir itiraz hakkı tanınmadan ve kandırılarak sınır dışı edilen Özbek mülteciler, Türkiye-İran sınırını ayıran dağlık bölgeye bırakılmışlar, daha sonra mülteciler kendi imkânlarıyla 22 Eylül'de kaçak yollardan tekrar Türkiye'ye gelmişlerdir. 11 Ekim 2008 günü Özbek mülteciler Van'da kolluk güçleri tarafından bir kez daha, bu sefer evlerinden zorla toplanarak yine İran'a sınır dışı edilmişlerdir. Söz konusu Özbek mültecilerin İçişleri Bakanlığı'nda sığınma başvuranı mevcuttu ve poliste kayıtları vardı, ikamet izinleri sona ermemişti, herhangi bir suça da karışmamışlardı (bir suç da isnad edilmedi). Üstelik her iki sınır dışı olayında mülteciler, sınır kapısından değil, gece vakti sınırdaki dağlardan illegal bir biçimde gönderilmişlerdir. Mülteci statüsüne sahip olan Özbek mültecilerin zorla sınır dışı edilmesiyle uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan geri göndermeme ilkesi ağır biçimde ihlal edilmiş ve mültecilerin can güvenlikleri tehlikeye atılarak akıbetleri belirsiz hâle getirilmiştir.¹⁴

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DESTEĞİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Türkiye'deki mültecilere ikamet izni, çocukların eğitimi, pasaport yenileyememe, çalışma hakkı, BMMYK'ya ve İçişleri Bakanlığı'na iltica ve sığın-

ma başvurusu yapılması, yabancılar polisinde aşırı uzun tutulma, sınır dışı edilme durumları vb. konularda sıkça sorunlar yaşanmaktadır. Bunların yanında yabancıların tutuldukları merkezlerdeki gayriinsani koşullar, karşılaşılan sıkıntılar için İdare Mahkemeleri veya gerekirse AİHM'e başvurulması ihtiyacı vb., kişilerin hukuki sorunlarının bir an önce çözülmesini gerektirmektedir. Mültecilerin Türkiye'de en çok ihtiyaç duydukları konu, hukuki yardımdır. Bu konuda şüphesiz sivil toplum kuruluşlarına (STK) önemli görevler düşmektedir.

Öyle ki, çok sayıda mülteci, kendisinin *mülteci* olduğunu dahi bilmemekte, bilse de nereye başvurması gerektiği konusunda bilgi sahibi olamamaktadır. Bu sorunları aşmak için bir avukata veya kendisine yardımcı olabilecek bir STK'ya başvuramamaktadır. Herhangi bir yardım alamadığı için sonuçta çoğunlukla sınır dışı edilen mültecilerin yaşam hakları dahi ihlal edilmektedir. Mültecilerin STK'lara ulaşabilmesi, sorunlarının çözümü için STK'lar üzerinden medya, bürokrasi ve hukuki yardıma ulaşabilmeleri hayati derecede önemli bir ihtiyaçtır.

Bu çerçevede mülteciler konusunda çalışan az sayıdaki -ama sayıları gittikçe artan- STK'ların çalışmalarna kısaca değinmek gerekir. İltica başvuruları ve mülteci sayısı arttıkça, sivil toplum örgütleri bir araya gelmekte ve ortak çözüm önerileri geliştirebilme kabiliyeti göstermektedirler. Bu konuda çalışan STK'lar, 2008 yılında, Dicle Nehri'nde boğularak hayatını kaybeden mülteciler ve Özbek mültecilerin İran'a iki kez zorla sınır dışı edilmeleri gibi birçok önemli konuda ortak açıklamalarla kamuoyunu bilgilendirmiş ve yetkilileri göreve çağırmışlardır.¹⁵ Bu çerçevede mültecilerin sorunları yaşadıkları, Kırklareli Mülteci Kampı (Gaziosmanpaşa Yabancı Kabul ve Barınma Merkezi), İstanbul Kumkapı Misafirhanesi, Havaalanlarındaki transit bölgeler gibi önemli bazı tutulma merkezlerinde yaşanan sorunların tespiti ve mültecilerin psikososyal ihtiyaçlarının giderilmesi konularında ilgili STK'lar saha çalışmaları yürütmektedir. Bu çalışmalarda hukuki yardım, araştırma ve alan araştırmaları, eğitim ve insani yardım faaliyetleri ile öne çıkan belli başlı örgütler şunlardır: Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), İnsan Hakları Derneği (İHD), Mültecilerle Dayanışma Derneği (MÜLTECİ-DER), İHH İnsani Yardım Vakfı, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD), Deniz Feneri Derneği, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD).

Üniversite olarak İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi (İnsan Hakları Merkezi) bu konuda çalışmalar yürütmektedir. Mültecilere ilişkin sorunların çözülmesinde, özellikle hukuki destek sunma konusunda ba-

greceturkey1102trksuandrecs.pdf

⁹ MAZLUMDER “Kırklareli Gaziosmanpaşa Mülteci Barındırma ve Kabul Merkezi’ndeki Ölüm Orucu Eylemi Hakkında Gözlem Raporu”, http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=rapor_detay&rapor=47

¹⁰ İHAD, 2008 İzleme Raporu, <http://www.ihad.org.tr/rapor-08.php>

¹¹ Mamatkulov and Askarov v. Turkey, application no. 46827/99. Türkçesi için bkz: http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=298

¹² BMMYK’nın 25 Nisan 2008 tarihli açıklaması için bkz: “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK); Sınır Dışı Ettiği Dört Mültecinin Ölümü Sebebiyle Türkiye’yi Kınıyor.” <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=154>

¹³ Bu konuda Van Barosu, İHD ve MAZLUMDER tarafından ortak bir rapor hazırlanmıştır: http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=2226

¹⁴ “Sınır dışı edilen Özbek mültecilerin hayatı tehlikede”, <http://www.ihh.org.tr/Faaliyetler-Ayrintilar.161+M5eb1610615a.0.html>; ORTAK BASIN AÇIKLAMASI, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi (UAÖ) Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) İnsan Hakları Derneği (İHD) Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der) İnsani Yardım Vakfı (İHH) İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD) “22 ÖZBEK MÜLTECİ VAN EMNİYETİ TARAFINDAN HUKUKA AYKIRI BİR ŞEKİLDE İRAN’A SINIR DIŞI EDİLDİ” http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?option=com_content&view=article&id=771:22-oezbek-mueltec-van-emnyet-tarafindan-hukuka-aykiri-br-ekilde-rana-sinirdii-edld&catid=70:basn-acklamalar

¹⁵ Örnek olarak bkz: <http://www.hyd.org.tr/?sid=8>

MÜLTECİLİK SEMPOZYUMU ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mültecilik Sempozyumu

Çözüm Önerileri

ULUSLARARASI ARENADA MÜLTECİLİK SORUNU

• Dünya üzerinde çeşitli nedenlerle yer değiştiren milyonlarca kişi bulunmaktadır. İster sığınmacı, ister mülteci, isterse göçmen olsun, mutlaka hepsinin temel yaşam hakkı güvence altına alınmalıdır.

• Uluslararası arenada mültecilik sorunları ile ilgili mücadelede yapılması gereken, insanları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlayan nedenlerin oluşumunu engellemektir. Uluslararası toplumun, mevcut ve muhtemel kriz bölgelerindeki sorunların çözülmesinde etkili olması gerekir.

• İnsanları sınır kapılarında, ara bölgelerde, sığınılan ülkelerde, söz konusu ülkelere ait iç hukuk ve uluslararası hukuk kurallarından kaynaklanan sorunlarla yüz yüze bırakmak yerine; kriz yaşanan bölgelerde istikrarın sağlanması, bu bölgelerin kalkındırılması, bu bölgelerde insan hayatına ve insan haklarına saygılı bir ortamın oluşturulması gerekmektedir.

• Mülteci konumunda olan kişileri öncelikle acil yardım, sonrasında rehabilitasyon çalışmaları ile desteklemek hayati önem taşımaktadır. Zira, mülteci konumundaki kişiler; yetimler, dullar, tüm mağdur kişiler suiistimale açık şartlarda yaşamaktadır. Mülteciler, desteklenmedikleri takdirde, organ mafyaları, misyoner kuruluşlar, insan tacirleri gibi gruplar tarafından suiistimal edilebilmekte, uyuşturucu bağımlısı olabilmekte, suç şebekelerine dâhil edilebilmektedirler.

• Ülke dışında veya içerisinde yer değiştirmiş kişilerin hukuki olarak maruz kaldıkları mağduriyetler giderilmelidir. Gerek uluslararası hukuk gerekse yerel hukuk mekanizmalarında mültecilerin statüsü ile ilgili eksiklikler giderilmelidir.

- Sivil toplum kuruluşları mülteci sorunları ile mücadelede;
 - Sosyal yardımda bulunarak insani sonuçları hafifletme,

- Mülteci ve sığınmacılara, haklara erişim desteği sağlama (hukuki destek),
- Mülteci sorunlarının çözümünde politika oluşturma sürecine katkıda bulunma,
- Siyasi ve ekonomik önlemlerde danışmanlık yapma,
- Kamuoyu oluşturma,
- Alanda görülen sorunların teşhisinde sivil denetim mekanizması olarak faaliyet gösterme gibi konularda etkili olmalıdır.

• Mülteci sorunu devletler düzeyinde çözümlenmesi gereken bir sorundur. Sivil toplum kuruluşlarının bu alanda önemli katkıları olabilir. Ancak mülteci sorunu, siyasi otoriteler ekonomik ve siyasi adımlar atmaksızın çözülemez.

• Mülteci kampları; can güvenliğinin, gıda güvenliğinin, ahlaki güvenliğin tehlikede olduğu; sağlıksız koşulların, altyapı eksikliğinin, eğitim ve fakirlik sorunlarının görüldüğü yerlerdir. Kamplarda yaşanan ölümlerin %40'ı kamp şartlarından kaynaklanmaktadır. Mültecilerin barındığı mekânların şartları iyileştirilmelidir.

- Yöneticiler şeffaf ve sorunu çözmeye istekli olmalıdır.
- Geri gönderme konusunda, yaşanan hukuksuz geri gönderimlerin önünü almak için alandaki yargı denetimsizliği engellenmelidir.
- Ülkesini terk eden kişilerin hukuki prosedürden habersiz olmaları nedeniyle, temel haklarının garanti altına alınması gerçekleşmemektedir. Ülkesini terk etmek durumunda kalan kişilere hukuki destek sağlanmalıdır.
- Mültecilerin yaşadıkları topluma adaptasyonu sağlanmalı, bu konuda sosyal destek verilmeli, uyum sorunları giderilmelidir.

TÜRKİYE ÖLÇEĞİNDE MÜLTECİ SORUNU

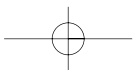
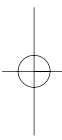
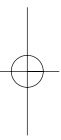
• Türkiye, iltica ile ilgili mevzuatını yasalara göre değil yönetmeliklere göre düzenlemektedir. Türkiye anayasasında iltica yasası net bir biçimde yer almalı; uluslararası normlara uygun bir şekilde iltica yasası çıkarılmalıdır.

• Türkiye mevzuatındaki “coğrafi sınırlama” maddesi nedeniyle Avrupa ülkeleri dışından Türkiye’ye sığınan kişiler koruma alamamaktadır. Mülteci mevzuatı ile ilgili çalışmalar yürüten hükümet yetkilileri, mevzuattan kaynaklanan sorunları gidermelidir.

• Türkiye’deki mülteci sorunları ile mücadelede, bir üst çatı oluşturularak, Türkiye’de mültecilerle ilgili çalışan kurumların koordinasyonu sağlanmalıdır.

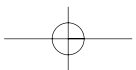
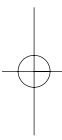
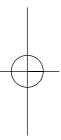
• Türkiye’de iltica başvuruları en az 2,5 yılda sonuçlanmaktadır. Sığınmacıların temel yaşam haklarının garanti altına alınması adına bu süreç hızlandırılmalıdır.

- Sığınmacıların yaşadığı uydu kentlerde yüksek ikamet harçları, sağlık problemleri, istihdam sorunu, eğitim sorunu, kültürel sorunlar vb. alanlarda ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Uydu kentlerin sığınmacılara sunduğu koşullar iyileştirilmelidir.
- Sığınmacıların yaşadığı “yabancılar misafirhaneleri”nin koşulları iyileştirilmelidir.

II. BÖLÜM

DÜNYADAKİ MÜLTECİ HAREKETLERİ VE TANIKLIKLAR

Ortadoğu'daki temel göç hareketlerinin kaynağı durumundaki Irak ve Filistin özelinde, bölgede iki farklı yapısal özellikte mülteci hareketi görülmektedir. Bunlardan biri daha güncel olmakla birlikte toplumsal yıkımı ve sonuçları çok ağır olan Irak göç hareketi, diğeri ise zaman aralığı olarak daha uzun döneme yayılmış olan ve toplumsal yıkımı üç nesildir devam eden Filistin göç hareketi.

Filistin sorunu kökenleri öylesine derinlere uzanmaktadır ki, bu soruna dayalı göç hareketini I. Dünya Savaşı'ndaki paylaşım haritalarına kadar dayandırmak mümkündür. Osmanlı'nın parçalanmasından sonra ortaya çıkan yeni sınırlar ve koloni yönetimleri yerleşik halklar arasında ciddi bir göç krizi oluşturmuştur. Bu çerçevede Avrupa'dan getirilen Yahudi göçmenleri iskân etmek için birçok Filistin köylüsünün yerinden edilmesiyle bölgedeki kriz başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Filistinli göçmenlerin sorunu 100 yaşını bulmuş bir mülteci sorundur dense yanlış olmayacaktır.

Irak ise, yakın dönemde olmakla birlikte, sayısal bakımdan Filistin'deki mağduriyetle aynı özellikleri göstermektedir. Son iki yıl içinde beş milyona yakın Iraklı göçmenin ortaya çıktığını düşünecek olursak, bu bölgede toplumsal yıkım ve şokun çok daha etkili durumda olduğunu söyleyebiliriz.

Madalyonun diğer yüzünde yer alan mülteci karşılayan ülkeler ise daha farklı bir sorun içinde bulunmaktadır. Bu iki göç hareketinin büyük bölümünü karşılayan

Filistin	Irak
1948 - 2007	2003 - 2007
5.600.000	5.000.000

Tablo 1: Ortadoğu'daki göçmenler

ülkelerin tümü, sınır komşuları ve aynı zamanda kendileri de zengin olmayan orta büyüklükteki ülkelerdir.

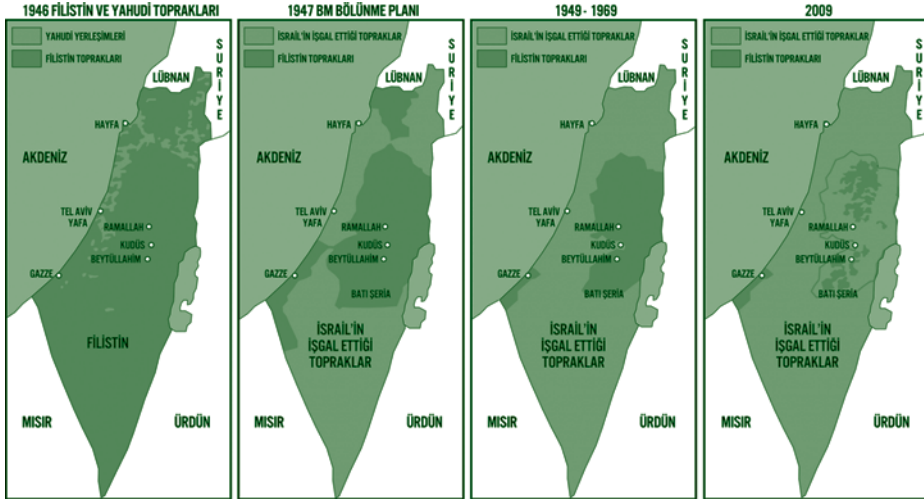
Gerek Iraklı ve gerekse Filistinli mültecileri karşılayan ülkelerin başında Suriye ve Ürdün gelmektedir. Bunlardan Suriye, iki milyona yakın Iraklıyı barındırırken, 1967'den bu yana 500.000 Filistinli mülteciye de ev sahipliği yapmaktadır. Toplamda iki buçuk milyona yakın mültecinin fakirlik sınırında yaşayan 20 milyon nüfuslu Suriye toplumunda oluşturduğu toplumsal tahribat ve dengesizlik, sadece Suriye Devleti'nin kendi imkânları ile aşabileceği bir kriz olmaktan çoktan çıkmış durumdadır.

Diğer göç alan ülke olan Ürdün, Suriye'ye oranla biraz daha şanslı sayılabilir. Zira, iki milyondan fazla Filistinliye ev sahipliği yapan Ürdün'de bu göçmenlerin büyük bölümü Ürdün vatandaşı kimliği aldığı için işini kurmuş, mülkünü edinmiş, düzenli hayatı olan insanlar olarak bu ülkede ikamet etmektedirler. Ürdün'de resmî olarak 500.000'e yakın Filistin asıllı göçmen olduğu kabul edilmektedir. Irak savaşından sonra bir milyona yakın Iraklı mültecinin akın ettiği beş milyon nüfuslu ülkede, kendi nüfusunun beşte bi-

ri kadar büyüklükteki bir mülteci kitlesinin barınması kuşkusuz insani göstergeleri olumsuz etkilemektedir. Tıpkı Suriye gibi Ürdün yönetimi de kendi demografik göstergelerini etkilemenin ötesinde, getirdiği ekonomik ve siyasi problemler bakımından göçmen sorunuyla tek başına mücadele edebilecek bir konumda bulunmamaktadır.

A. FİLİSTİN

Tarihî anlamda en eski göç sorununun yaşandığı Filistin'deki ayıklama süreci, geçen 100 yıllık zaman zarfında bölgede meydana gelen demografik değişimden açıkça anlaşılacaktır. Bundan 100 yıl önce Filistinlilerin tamamı kendi topraklarında yaşarken, 1948'den sonra üçte biri, 1967'den sonra da yarıdan fazlası yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Harita 2: Filistin'deki demografik ve coğrafi değişim

Filistin halkını göç etmeye iten nedenlerin başında 1948 yılında İsrail'in kurulmasından önceki Yahudi çetelerin yaptığı katliam ve terör eylemleri gelmektedir. Çok sayıda Filistinlinin bu çetelerce katledilmesi üzerine Filistinliler topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Göçlerin ardından Filistinlilerin topraklarını gasp etmek daha kolay olurken, bazı bölgelerde ise tehdit ve ambargo ile insanlar yaşadıkları yerlerden sürülüp çıkarılmışlardır. Bugün Filistin nüfusuna baktığımızda ikinci ve üçüncü nesil durumundaki büyük bölümünün, kendilerini mülteci olarak dahi görmeyecek kadar yaşadıkları bölgelerin yerlisi hâline geldikleri anlaşılmaktadır. Dünyadaki Filistinli dağılımı, çok sistemli bir altyapı ve propaganda olmadığı sürece bu insanların çoğunluğunun ülkelerine geri dönemeyeceğini göstermektedir, ancak bu

durum onların topraklarına yeniden sahip olmak istemedikleri anlamına da gelmemektedir.

Batı Şeria ve Gazze	3.900.000
Ürdün	1.835.000
İsrail	1.318.000
Suriye	434.800
Lübnan	405.400
Şili	300.000
Amerika	225.000
Mısır	44.000
Körfez ülkeleri	159.000
Diğer Arap ülkeleri	153.000
Diğer ülkeler	308.000
Toplam	9.500.000

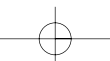
Tablo 2: Filistinli nüfusu

muş, işsizlik de neredeyse üç katına çıkarak %60'lara ulaşmıştır.

Günümüzde Filistinlileri mülteci durumuna düşüren unsurların başında İsrail yıkımları gelmektedir. Son yıllarda buna eklenen bir diğer unsur, Ortadoğu'nun ortasında yükselmekte olan utanç duvardır. Bu duvar aynı mağduriyet ve mülteci trajedisini de beraberinde getirmektedir. 730 km uzunluğundaki duvar, inşa edilmeye başlandığı günden bu yana 200.000 yeni mağdur üretmiştir. Toprakları ellerinden alınan insanlar başkalarına muhtaç duruma düşürülürken, evsiz kalan ailelerin sayısı 4000'e ulaşmıştır. Bunun anlamı ise 20.000 yeni göçmen demektir.

Amerika'da yapılan çok taraflı son Ortadoğu zirvesinde de en önemli gündem maddelerinden biri olan mültecilerin geri dönüşü konusu, bir anda çözümlenebilecek bir konu değildir. Bu sorunun öncelikle maddi bir bedeli vardır ki, bu bedelin kimler tarafından karşılanacağı henüz açıklık kazanmamıştır. 85 milyar dolara ulaşan bu rakamın kolay bulunamayacağı ise ortadadır. Filistinlilerin topraklarında barındırılan mevcut Yahudi yerleşimcilerin çıkartılması, yeni evlerin yapılması, kayıtların düzenlenmesi, onların çıkmasından sonra Filistinliler için yeni yerleşim yerlerinin inşa edilmesi, altyapının kurulması vb. büyük bir meblağ tutmaktadır. Üstelik, insanlar geri döndükten sonra yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan ekonomik yatırımlar bu rakama dâhil değildir.

İkinci nokta ise, psikolojik olarak Filistinlilerin tamamının dönmeye, Yahudi toplumunun da bu kadar büyük bir kitle ile sınırdaş olmaya ikna edilmelerinin gerekliliğidir. Bu da en az maddi sorunlar kadar büyük bir sorundur. Zira, sürgünde neredeyse üçüncü neslin dünyaya geldiği Filistinli mülteciler arasında vatanlarını görmemiş milyonlarca insan bulunuyor ve bun-

ların, kurulu düzenlerinin bulunduğu ülkeleri terk edip dede ve babalarının ömrünün yetmediği bu topraklara yerleşmeyi düşünüp düşünmeyecekleri konusu önemli bir sorundur. Ayrıca beş milyonu aşkın mültecinin geri dönmesi hâlinde nerede iskân edileceği, bunlar için binlerce dönüm arazinin, binanın, altyapının ve iş olanaklarının nasıl kurulacağı da belirsizdir. Tüm bunların 15-20 yıllık bir sürece yayılarak gerçekleştirilebilmesi teknik olarak mümkün olsa bile, siyasi düzenlemelerin yapılması konusu hâlen en önemli engeldir. İsrail ve Filistin arasında barış sağlanmadığı, işgaller sona ermediği sürece bu konuları konuşmak suya yazılan yazı misali kaybolup gidecektir. Çünkü Ortadoğu'daki barışın anahtarı Filistin sorununun çözümündedir. Filistin sorununun çözümü ise mültecilerin geri dönüş garantisinin verilmesine bağlıdır.

B. IRAK

Zaman aralığı bakımından Ortadoğu'nun en trajik göç hareketinin yaşandığı Irak'taki insani tablo, işgal ve ambargolarla Irak toplumunun yaşadığı dönüşümü açık biçimde göstermektedir. Bir zamanların en müreffeh ve zengin ülkelerinden biri olan Irak'ın bugün içinde bulunduğu trajik hâl, insanların bu ülkede kalmaları için fazla bir sebeplerinin bulunmadığını da göstermesi bakımından anlamlıdır. Halkın büyük bölümünün fakirleştiği Irak'ta, bir kimsenin eğer bombalarla karşılaşmadı ise bir hastalıktan ölmesi ihtimali diğer ülkelere göre dört-beş kat daha fazladır. Eğitim ve sağlık altyapısının çökmek üzere olduğu ülkede güvenlik sorununa odaklanan siyasi-ler, kısa bir süre sonra güvenliğini sağlayacak sivil bulamayabilirler.

Irak'tan göçlerin en önemli nedeni kuşkusuz işgal sonrası oluşan kaotik ortamdır. Bunda şiddet eylemleri başı çekmektedir. Cana ve mala tehditler ile baskılar, insanların yer değiştirmesindeki en önemli unsurdur. Adam öldürme, işkence, yargısız infaz, adam kaçırma, tecavüz, hırsızlık ve gasp gibi asayiş olayları da Irak'ı yaşanılmaz bir yer hâline getirmiş durumdadır.

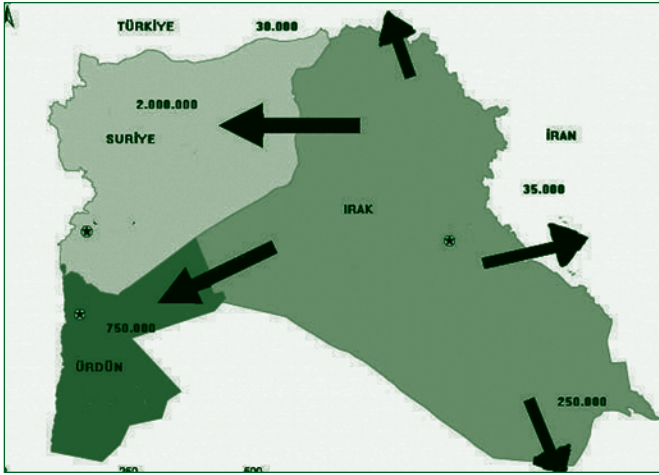
İşgalin ardından tüm bu çöküş yaşanırken, bölgede dikkat çekilmesi gereken nokta ise, işgalin 2003 yılında başlamış olmasına rağmen göçlerin 2006'da hız kazanması durumudur. Bu ise, Irak toplumunun kendi içinden çatırdamaya başladığı dönemde, Samarra'daki el-Askeri türbesinin bombalanmasından sonra yaşanan süreçle yakından ilgilidir.

İşgalin ilk zamanlarında oldukça sınırlı ve dar kapsamlı olarak gördüğümüz göç hareketine karşın, insanları göç etmeye iten asıl unsurlar 2006 yılı başından itibaren başlayan intikam saldırıları ve infazlarla açığa çıkmıştır. Bu ise, Irak'ta iç hesaplaşmanın göçleri tetiklediğini göstermektedir. İnsanlar göç etmekte haksız sayılmazlar; çünkü ölümlerin dağılımına bakıldığında

ölenlerin büyük bölümünün siviller olduğu açıkça görülmektedir. Elde edilen verilere göre, işgal sonrası şiddet olaylarında ölenlerin %70'i sivillerden oluşmaktadır.

GÖÇ ÜLKELERİ

Iraklı göçmenlerin gittikleri ülkelere bakıldığında büyük bölümünün komşu ülkelere sığınmış durumda olduğu görülmektedir. Iraklı sığınmacıların önemli kısmı Suriye'ye giderken, ikinci sırada Ürdün ve ardından Körfez'deki Arap ülkeleri gelmektedir. Mısır'a 100.000'i aşkın Iraklı sığınırken, Türkiye ve İran'a da 60.000'i aşkın Iraklı mülteci gitmiştir.

Harita 3: Iraklı göçmenlerin hareket yönü

2007 yılı sonu itibarıyla Suriye ve Ürdün'e giden Iraklı mültecilerin kısmi geri dönüşleri başlamıştır. Bu geri dönüşlerdeki en önemli faktör, son dönemde Irak'ta güvenlikle ilgili kaygıların biraz olsun hafiflemiş olması olarak görülmektedir. Ancak bu durum, farklı bir ris-

ki de beraberinde getiren tehlikeli bir oyunun parçası durumundadır. Bu oyun, Irak'ta mültecilerin geri dönüşü için sağlanan uygun ortamdan yararlanarak Sünni aşiretlerin silahlandırılmasını esas almaktadır. Bu ise, ileriye dönük olarak Şii ve Sünni kesimler arasındaki çatışmanın zeminini oluşturacak bir durumdur.

Her gün ortalama 2000 Iraklı ülkesine geri dönüyor. Buna karşın ülkeden yine her gün 1000'e yakın insan da yurt dışına kaçmayı sürdürüyor. Geri dönüşlerde hem yukarıda bahsedilen güvenlikle ilgili faktör rol oynarken hem de göç eden insanların geçinmek için yanlarında götürdükleri paralarının bitmesi, gittikleri yerlerde iş bulamamaları ve buldukları ülkelerdeki siyasi baskılar önemli rol oynuyor. Mültecilerin %70'i vize sorunları ve maddi imkânsızlıklar sebebiyle geri dönerken, üçte biri, yaşadığı yerdeki güvenlik durumunun iyileştiğini söylüyor.

Irak yönetimi, gerek Suriye ve gerekse Ürdün'e 10 ila 20 milyon dolar arasında değişen birer ödeme yaptı. Ancak sadece Ürdün, kendisinin bu göç-

menler için 1 milyar dolara ihtiyacı olduğunu söylüyor. Dolayısı ile mültecilerin gitmiş oldukları ülkelerde, önümüzdeki süreçte yol açacağı toplumsal sorunlar artabileceğinden, bu ülkelerin de istikrarsızlaşması ihtimalinin göz önünde bulundurulması gerekiyor.

C. DİĞER GÖÇ HAREKETLERİ

Ortadoğu'nun kendi iç hareketi olmasa bile, bu bölgeye yönelik göç hareketleri de önemli bir sorun oluşturmaktadır. Örneğin Afganistan savaşından kaçarak 1980'li yılların başından itibaren İran'a sığınan iki milyonu aşkın sivil, bu ülkedeki demografik ve ekonomik dengeleri önemli ölçüde etkilemiş durumdadır. 1989 yılında bir bölümü geri dönen ancak başlayan iç savaş nedeniyle yeniden ülkelerinden kaçmak zorunda kalan milyonlarca Afganlı, bugün sadece İran'da değil, bu ülkeden yasa dışı yollarla kaçmaya çalıştıkları daha batıdaki ülkelerde de önemli bir soruna dönüşmüştür. Yunanistan'daki bir kampta, Afganistan'dan daha kötü şartlarda yaşamakta olan 2000 civarında Afganlı buna en güzel örnektir.

Neredeyse 30 yıllık bir göçmen sorununa ev sahipliği yapan İran'da, özellikle Amerika'nın 2001 yılı Ekim ayında gerçekleştirdiği Afganistan operasyonundan sonra göç edenlerle birlikte, hâlen iki buçuk milyonu aşkın mülteci yaşamaktadır. Bu göçmenler genellikle sınır bölgelerindeki çadır kentlerde uluslararası kuruluşların desteği ile yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. İran yönetimi, mültecilere geri dönüş konusunda yoğun baskı yaparken, yeni bir savaşın içine dönmek istemeyen mültecilerin trajedisi ise devam etmektedir. Özellikle çocukların eğitim imkânlarından yoksun olması, güvenlik sorunları ve yardımların çok kısıtlı olması, yüz binlerce mültecinin hayatını tehdit etmektedir. Afgan mülteciler, çalışma ve ev edinme konularında büyük engeller yaşamaktadırlar.

SONUÇ

Geçmişten bugüne Ortadoğu'daki göçlerin en önemli sebepleri, insanların içinde buldukları kaos ortamı ve güvenlikten yoksunluk hâlidir. Ortadoğu'nun kendi göç hareketlerinden Filistin ve Irak karşılaştırmasını yaptığımızda, Filistin'den göçlerin temel sebebi olarak yerinden zorla çıkarılma, öldürülme olaylarının artması ve ölüm tehditlerini; Irak'tan göçlerin temel sebebi olarak da insanların maruz kaldıkları iç çatışma hâlini ve karşılıklı tehditleri görmekteyiz. Dışarıdan bu bölgeye gelen Afganistanlı göçmenler de yine ölüm tehdidi sebebiyle yurtlarını terk etmiş durumdadırlar.

Bölgeye yönelik işgal ve hegemonik politikaların sona ermesi, yaşanan kaosu önemli ölçüde azaltacaktır. Zira Ortadoğu'daki göç hareketlerinin ya-

şandığı iki bölge, Irak ve Filistin'deki mevcut durumun ortak sebebi, işgal altında bulunmaları gerçeğidir. Çözüm için de bu işgallerin sona ermesi gerekmektedir. Göçmenlerin geri dönüşleri için güvenli ortam sağlandıktan sonra yapılması gereken en temel çalışma, bu insanların yaşayabilecekleri uygun ortamların oluşturulması için destek verilmesi olacaktır.

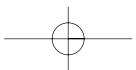
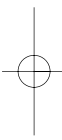
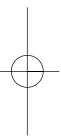
Filistin, Irak ya da Afganistan'daki altyapının tamamının yıkıldığı düşünülürse, bu mültecilerin geri dönmeleri, yeni sorunlarla karşılaşmaları demek olacaktır. Bu anlamda geri dönüş, mültecilerin sorunlarını çözmekten ziyade, sorunları kendi ülkelerine taşımaktan başka bir değişiklik getirmeyecektir. Sorunun çözümü için rehabilitasyon programlarından iş olanakları bulunmasına kadar geniş yelpazede bir kalkınma programı bu mültecilere uygulanmalıdır. Bu çalışmaların yerel otoritelerin geliştireceği programlar belirlenirken, yabancı ülke ve yardım kuruluşları da sorunun çözümü için madde olarak destek sağlamalıdır.

Filistinli Mülteci

Gazze Bureyc Kampı, 1948'de Filistin işgali sonrasında kurulan onlarca kamptan sadece biri. Normal bir hayatın bir anda değiştiği, ailelerin yitirildiği, akrabaların yok olduğu, ev denen sıcak mekânların moloz yığınına dönüştüğü bir zamanda, binlerce kişinin sessiz yürüyüşü başladı. Buldukları ilk emniyetli yerde zulümden kaçabilen grup olarak korumaya aldılar kendilerini. Kampları adsız yuvaları oldu. Mülteci olmaya zorlanan Filistinliler işgalden bu yana Lübnan, Suriye, Ürdün topraklarında geleceğini arıyorlar. Gazze Şeridi yakınındaki bütün köy sakinleri göçe zor-

landı, vatan sahipleri şimdi birer mülteci. "Gazze şeridinde sekiz tane mülteci kampı var. Kamplarda yaklaşık 1 milyon 100 bin mülteci bulunmakta. Hayat şartları ise altyapı ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle oldukça kötü. Sağlık altyapısının eksikliği hastalıkların yayılmasına sebep oluyor. Kamplar, yardım kuruluşlarının gıda ve giyecek yardımlarıyla ayakta kalmaya çalışıyor." diyor lise yıllarında yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalan Gazzeli bir mülteci. Bureyc kampında umutla geri döneceği günü bekliyor.

Çeçenistan'da Mülteci Hayatlar

(Murat Yılmaz; İHH İnsani Yardım Vakfı
Araştırma Komisyonu Başkanı)

“Cesetler bir tarlada toplanmıştı. Sarsılan insanlar akrabalarını tanıma çabası içerisinde dolaşıyordu. Ceyrah Kanyonu'ndan, buzlanmış patikalardan kayarak geliyorlardı insanlar: Yaşlılar, kadınlar ve çocuklar. Kucağında iki çocuğu taşıyan bir erkek onlardan birisini düşürdü ve acı dolu feryadına sadece dağ yankısı ve çocuğun içine düştüğü nehrin sesi cevap verdi. Kayan küçük taşlar ve her şey yine sakindi. Ve birbiri ardı sıra gelen insanlar yürümeye devam ediyorlardı”¹

İnsanlık tarihi; güçlü medeniyetlerin kurulduğu, büyük icatların yapıldığı, ülkelerin bir arada kardeşçe yaşadığı dönemlerden çok, maalesef savaşların, afetlerin ve bunların getirdiği tamiri imkânsız yıkımları yazar. İnsanoğlunun incelenebilen son 7000 yıllık tarihinin her 100 yılının ancak 13 yılı barış içerisinde geçerken diğer 87 yılı savaşlarla geçmiştir.² Medeniyetin ilerlemesi, teknolojinin gelişiyor olması barış için umutlandırırken, insan ne yapıp edip bu gelişmeleri savaş için kullanmıştır! Şimdilerde dünyayı bir seferde hem de defalarca kez yok edebilme kabiliyetine sahip bombalar, Hiroşimo ve Nagazaki'yi cehenneme çeviren atom bombalarının atıldığı B-52 bombardıman uçağına sığdırılabilir hâle getirilmiştir. Bu korkunç savaş denizinde hayatta kalmak pamuk ipliğine bağlıdır. Barış son sözünü söylemiş, kazanan yine savaş olmuştur. Bu safhada yapılabilecek tek şey hayatta kalabilmeye çalışmaktır. Bu da kolay değildir. Çünkü geçen yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki büyük dünya savaşında cepheye ölenlerin birkaç misli insan, şehirlerde, kasabalarda hayatını kaybetmiş ve yine bundan daha fazla insan da devasız hastalıklarla ve kalıcı sakatlıklarla hayatının kalan kısmını geçirmek durumunda kalmıştır. Göç, geride kalanların yegâne ekmeğidir. Onlar mülteci³ olarak hayata tutunmayı denemelidir.

Soğuk Savaş sonrası tüm dünyada meydana gelen kargaşa ve savaş ortamının en uzun süreli kuşkusuz Çeçenistan’da oldu. İlki Aralık 1994’te başlayıp Ağustos 1996’da biten ve hâlâ çok düşük yoğunluklu da olsa devam etmekte olan, ikincisi 1999 Ekim’inde başlayan savaşlardan etkilenmeyen tek bir Çeçen yoktur. İnsan hayatı dışındaki yaşamlar da bu olumsuzluklardan aynı şekilde etkilenmiş durumdadır. Kullanılan kimyasal, biyolojik ve belki nükleer özellikleri olan silahlar Çeçenistan’ın ormanlarını, dağlarını, bağ ve bahçelerini, nehir ve tüm su kaynaklarını, dahası burada yaşayan bitki ve hayvanları derinden etkilemiştir.

Çeçen halkı için sürgün ve göç tabirleri hiç de yabancı sayılmaz. Altmışlı yaşlarda olup üçüncü sürgününü yaşayan binlerce Çeçen bulunmaktadır. 1864 Büyük Sürgünü’nde zorla yerlerinden edilen 1,5 milyondan⁴ fazla Kafkasyalı içerisinde ve 1944 yılında Almanlarla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Stalin tarafından Orta Asya ve Sibiryaya gönderilenler arasında yüz binlerce Çeçen bulunmaktadır. Bu insanların önemli bir kısmı zor yolculuk koşullarında ve zorunlu yerleşimin ilk yıllarında hayatlarını kaybetmiştir.

“Tren çok yavaş hareket ediyordu. Olan biteni gözlerden uzak tutabilmek için büyük istasyonlarda durmuyordu. İssiz yerleri tercih ediyorlardı. Vagonlar, tavana yakın seviyedeki parmaklıklardan içeri düşen zayıf ışıkla aydınlanıyordu. Kalabalık yerlerden geçerken anneler çocuklarını bellerinden tutup bu parmaklıkların hizasına kaldırıyorlardı; çocuklar, incecik kollarını bu parmaklıklardan dışarıya uzatıp ekmek ve su istesinler diye... O kadar çok insan ölüyordu ki, bir duraktan diğerine varılana kadar vagon cesetlerle doluyordu. Kısacık molalarda cesetlerin hepsini dışarı çıkarmak mümkün olmuyordu. Ölüm treni yoluna devam ediyordu...”⁵

Tıpkı Ortadoğu ve Balkanlar gibi bir geçiş coğrafyası olan Kafkasya çok uzun yıllar büyük göçlere, istila ve işgallere konu olmuştur. Bu coğrafyanın en eski sakinleri olan Çerkesler 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren komşu oldukları Ruslarla uzun süreli mücadelelere girmişler ve Rusya kendi emelleri için bu, zirveleri gökyüzünde kaybolan dağlar ve dağlılar ülkesini her zaman önemli bir parçası olarak kabul etmiştir. Bu anlamda Çeçenler çoğu Kafkasya halkları gibi sürekli olarak geçmişe dönüş yaşamaktadırlar. Yetişkinler hemen hemen hiç değişmeksizin yeni nesillere savaş ve getirdiği sıkıntılardan, mültecilik dönemlerinden bahsetmektedirler. 1994-96 savaşı boyunca ve hâlâ devam etmekte olan savaşta göç eden insanların sayısı aynı 500.000’i bulmuştur. Bu insanlar saatte 4000’den fazla patlamanın yaşadığı Çeçen kentlerinden daha emin olarak gördükleri komşu ülke ve bölgelere göç edebildikleri için kendilerini şanslı saymaktadırlar.

Çeçenistan'da kalmak, her iki savaş döneminde de başta hayati tehlike olmak üzere her türlü sorunla karşılaşmayı kabullenmek anlamını taşımaktadır. Çeçen toprakları, gelişen savaş teknolojisinin laboratuvarı hâline getirilmiştir. Biyolojik, kimyasal ve belki nükleer silahlar savunmasız insanlar üzerinde denenmiş, yapılan bombardımanlar 300.000'e yakın Çeçenin hayatına mal olmuştur. Bu rakam bir milyondan fazla olmayan Çeçen nüfusunun neredeyse üçte birlik bir kısmını oluşturmaktadır.⁶

Göç, Çeçenistan'da yaşayan herkes için, özellikle son 15 yıl içerisinde, çoğu zaman tek çıkış yolu olmuştur. Bu baskı çemberinde insanlar yoğun bombardıman altında ölüm ya da yaralanıp sakat kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kaçınılma, yağmalama, tecavüz vakaları, toplama kampları gerçeği ve yaygın işkence olayları ve 'temizleme operasyonları' adı altında gece yansı baskınlarının getirdiği derin psikolojik izler, insanları yaşamla ölüm arasında bir tercih yapmaya zorlamakta ve göç tek çıkış yolu olmaktadır. Rusya'nın, taraf olduğu Cenevre Sözleşmelerini ihlal ederek her iki savaşta da özellikle hastaneleri, doğumevlerini, pazar ve yerleşim yerlerini ve mülteci konvoylarını hedef alması insanların endişelerini haklı çıkarmaktadır.

Çok düşük bir seviyede de olsa 10. yıla giren ikinci savaş boyunca mülteci rakamları sürekli olarak değişmiştir. Kayıtların düzenli tutul(ma)maması ve kayıt dışı mülteciliğin yaygınlığı sebebiyle net rakamlara ulaşmak çoğu zaman mümkün değildir. Buna göre savaş boyunca 400-800.000⁷ arasında değişen mülteci rakamları tekrarlanıp durmuştur. Bize göre de ülke ve bölgelerdeki rakamlar toplandığında mültecilerin sayısı, başta İnguşetya gibi neredeyse "kamp ülke"ye çevrilen bölgelerde insanların çadırlarının zorla söküldüğü ve hukuka aykırı bir şekilde zorunlu olarak Çeçenistan'a dönüşe zorlandıkları 2004 yılı sonuna kadar 500.000'in altında değildir. Ayrıca Çeçenistan içerisinde yine aynı dönemlere ait rakamlarda 240.000 yer değiştiren insandan bahsedilebilir.⁸ Bu insanlar arasında mülteci kamplarına sığınmış olanlar da bulunmaktadır.

Çeçenistan'da seyahat özgürlüğü bulunmayan insanlar çok uzun yıllar bodrum katlarda ve yıkıntılar arasında yaşamaya mahkûm olmuşlardır. Gerçi Rus sermayesiyle birkaç senedir başta Grozni olmak üzere büyük kentlerde binalar, yeni yerleşim yerleri inşa edilse de kenar mahalleler, şehir uzak kasabalar hâlâ bir insanın yaşayabileceği iptidai koşulların uzağında bulunmaktadır.

Savaşın aciz bırakan soğuk rüzgârlarının esmeye devam ettiği dönemlerde su almak için çocuklarıyla sokağa çıkmak zorunda kalanlara bile Rus keskin nişancılarca ateş açılmış, Çeçenistan içerisinde evleri yıkılan ya da tehlike içerisinde bulunan insanlar sıklıkla yer değiştirmek durumunda kal-

mışlardır. Grozni, Vedeno, Şali, Gudermes, Argun, Urus Martan ve daha nice Çeçen şehirleri defalarca asker-sivil ayrılmadan bombardımana tutulduğundan, insanlar da akrabalarının ya da tanıdıklarının bulunduğu daha güvenli şehir ve kasabalara göç etmişlerdir.

Elbette göçler kolay olmamaktadır. Zira dağa, taş ve hemen her tarafa yerleştirilen mayınlar, sinsice, gelip geçenleri, muhacirleri beklemektedir. Bu şekilde 2001-2007 yılları arasında 800'ü çocuk olmak üzere 4000'den fazla Çeçen zarar görmüştür.⁹ Rusların mülteci konvoylarını ve guruplar hâlinde yol alan mültecileri hava ve karadan bombardımana tutmaları, onlara geçiş noktalarındaki karakollarda taciz ve saldırılarda bulunmaları defalarca yaşanan olaylardandır. Bir istatistiğe göre Çeçenistan'da bulunan mültecilerin %90'ının en az bir ya da birden fazla akrabası hayatını kaybetmiş durumdadır.¹⁰

Mülteci rakamları hakkında bugün bile gerçekçi bir bilgi vermek maalesef kolay değildir. Zira rakamları tutan makamlar bu konuda çeşitli manipülasyonlara açık durumdadır. 2003 Ekim'inden itibaren gayrimeşru bir biçimde iktidara getirilen Kadırov saltanatı bugün Çeçenistan'da hüküm sürmeye devam etmektedir. Ahmet Kadırov'un 2004 Mayıs'da stadyumda meydana gelen patlamayla ölümü, aynı yıl Ağustos ayında Ali Alhanov'u cumhurbaşkanlığı koltuğuna getirmiş, oğul Ramzan Kadırov ise 2007 Şubat'ında aynı makama yine Rus desteğiyle oturabilmiştir. Bu arada seçimle iş başına gelmiş olmasına rağmen 2005 Mart ayında Aslan Mashadov'un ve 2006 Temmuz'unda Şamil Basayev'in insanlık dışı bir şekilde şehit edilmeleri Ruslara ve Rus yanlısı Çeçenlere karşı verilen mücadelenin zayıflamasına sebep olmuştur. Bugün düşük yoğunluklu olmasına rağmen mücadelenin devam ettiği bilinmektedir. Nitekim Rusya'nın 'antiterör operasyonu'nun bittiğini açıkladığı 16 Nisan 2009 tarihinde hâlâ dağlık bölgelerde yoğun bombardıman devam ettirilirken, 16 Nisan'ı millî bayram ilan edeceğini ifade eden Ramzan Kadırov, üç Çeçen bölgesini operasyon bölgesi olarak ilan etmiştir. Ayrıca tüm Çeçen bölgelerinde insanlar durdurulmaya, sorgulanmaya devam etmektedir.¹¹

Çeçenistan'daki tüm bu gerçeklere rağmen Rus yanlısı Kadırov hükümeti Çeçenistan'daki durumun normalleştiğini iddia etmekte ve sürekli olarak basın yoluyla dünyanın onlarca ülkesine yayılmış bulunan Çeçen mültecileri Çeçenistan'a davet etmektedir. Bunlardan sonuncusu 20 Mart 2009 tarihinde Ramzan Kadırov tarafından yapılmış ve Çeçenistan dışındaki tüm Çeçenlere "evlerinize geri dönün" denmiştir.¹² Oysa iktidara getirilmeleri akabinde tüm Çeçenistan'da devam ettirilen baskılar, soruşturma ve işkenceler, adam kaçırmaya, keyfi tutuklama ve yasa dışı gözaltılar, gözaltında ölümler, aşırı kuvvet kullanımı ve direniş gruplarıyla irtibatı bulunduğu id-

dia edilenlere yönelik sürdürülen koğuşturmalar bugün de devam etmektedir.¹³ Birleşmiş Milletlere (BM) ait 2008 “Rusya İnsan Hakları Raporu”na göre Ramzan Kadirov muhaliflerine şiddet uygulamaya devam etmektedir.¹⁴

Kadirov yönetimi geri dönenlerden evleri yıkılmış olanlara, yeni evlenenlere ve hatta yeni çocuğu olanlara maaş ve astronomik düzeyde paralar vaat etmekte¹⁵ fakat tüm bunlar Çeçenistan’ın hâlâ güvensiz bir coğrafya olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Nitekim 2009 Nisan sonu itibarıyla Çeçenistan’ın üç bölgesi yine Kadirov tarafından operasyon bölgesi olarak ilan edilmiştir ve İtum Kala, Shatoy, Notshoy-Yurt ve Vedeno gibi bölgelerde, güney dağlarında, bombardıman devam etmektedir. Tüm dünyaya dağılmış olan ve sayıları çok ciddi rakamları bulan bu insanlar, Çeçenistan’a dönme fikriyle yaptıkları kalkınmalarına rağmen başlarına geleceklerden endişe duymakta ve her türlü zorluğa rağmen buldukları yerleri terk etmemektedirler.

Bu insanları geriye dönüştürmek isteyen şey elbette sadece güvenlik sorunu değil. Evleri yurtları yıkılan, bazı köy ve kasabaların tamamen haritadan silindiği Çeçenistan’da yeni bir hayata başlamak da hiç kolay değil. İşsizlik, geri dönmek isteyenler için yine önemli bir engel olmaya devam etmekte. Zira bugün Çeçenistan’da her beş kişiden yalnızca birinin işi var. Bürokratik işlemlerin tamamına işlemiş bulunan rüşvet ve devlet kademelerindeki yolsuzluklar Çeçenistan istikrarı için yine önemli tehditlerden birini oluşturmaktadır. Soğuk Savaş dönemi öncesinde SSCB’nin nükleer çöplüğü gibi kullanılan Çeçenistan’da savaş dönemi ve sonrasındaki adı bile konulamayan hastalık ve kanser vakaları ve hâlâ çok geri düzeyde bulunan sağlık sektörü; eğitim altyapısının geriliği ve tamiri bir türlü yapılmayan ya da yeniden inşa edilmeyen okullar yine önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Şu an savaş dönemi öncesinde Çeçenistan’da bulunmalarına rağmen savaşın getirdiği yıkımdan dolayı ülkeyi terk eden ve hâlâ çok önemli bir kısmının geriye dön(e)mediği bilinmekte olan Rus, İnguş, Ermeni, Gürcü, Ukraynalı unsurların rakamları 200.000’in üzerindedir.

BM’nin *Norwegian Refugee Council* (NRC), *Internal Displacement Monitoring Centre* (IDMC), *Danish Refugee Council* (DRC) ve Rusya menşeli insan hakları örgütü *Memorial*’ın bulunduğu grubun 2006 yılını içeren Kuzey Kafkasya Mülteci Raporu’na göre, çoğunu Çeçenlerin oluşturduğu 30-51.000 arasında bir mülteci kitlesinden bahsedilmektedir.¹⁶ Bunun dışında başta Moskova olmak üzere Rus kentlerinde NRC rakamlarına göre 2008 itibarıyla 139.000 Çeçen muhacir bulunmaktadır.

Yine savaş döneminde başta Polonya olmak üzere Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İngiltere, Almanya gibi Avrupa Birliği (AB) ülkelerine geçen Çeçen mültecilerin sayısının 100.000’in üzerinde olduğu belirtilmektedir. Ay-

nca Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye’de bulunan Çeçen muhacirlerin bugün itibarıyla sayısının 4 ila 6.000 arası olabileceği tahmin edilmektedir. Çeçenistan içinde bulunmakla beraber evleri yıkılmış bulunan ve maddi anlamda geri dönüşü mümkün görünmeyip iç göç yaşayan ailelerin sayısı hâlâ on binlerle ifade edilmektedir. BM 2008 Çeçenistan raporuna göre 30.000’den fazla ev kullanılmaz hâldedir ve bu evlerin sakinleri maalesef hâlâ Çeçenistan’ın farklı noktalarındaki yaşam mücadelelerini devam ettirmektedirler.¹⁷ Bu rakamlar göstermektedir ki, Soğuk Savaş döneminin hemen akabinde yaklaşık bir milyona ulaşan Çeçen mültecilerin bugün hâlâ önemli bir kısmı Çeçenistan dışında bulunmaktadır. Konuyu biraz daha detaylı ele almakta fayda bulunmaktadır.

İNGUŞETYA

Çeçenistan dışındaki en yoğun mülteci nüfusun bulunduğu yer, Çeçenlerin 1991’e kadar Çeçen-İnguş Cumhuriyeti adı ile aynı devleti paylaştıkları akraba topluluk olan İnguşetya’dır. İnguş Göç Hizmetleri Bürosu’nun kayıtlarına göre, 1999’dan Çeçenlerin ülkelerine dönmeye zorlandıkları 2004 yılına kadar İnguşetya’ya 308.912 Çeçen mülteci giriş yapmıştır.¹⁸ Kayıtlarda yer almayanlarla birlikte bu rakam daha da artmaktadır.

Rusya ve İnguşetya’nın mültecilere Çeçenistan’a dönmeleri için baskı yapmaya başladıkları 2003 Eylül’ünden evvel BM, 7000’i çadır kamplarda, 24.000’i kasabalardaki geçici yerlerde ve 36.000’i de özel yerlerde olmak üzere toplam 67.000 mülteciyi tespit etmiştir. Fakat sivil oluşumlar, o döneme ilişkin olarak bu rakamın en az üç katı mültecinin İnguşetya’da barındığını belirtmektedir.

2004 yılı Haziran ayına kadar İnguşetya’da yedi mülteci kampında, eski çiftlik ve vagonlarda 30.000 civarı insan kalmaktaydı.¹⁹ Bu kamplar; Bart, Sputnik, Karabulak, Alina, Aki Yurt, Kristal ve Bela kamplarıdır. Bu kamplarda kapasitenin çok üzerinde insan, zorunlu olarak kalmaktaydı. Bir çadırda üç ailenin kaldığı, 10 kişilik çadırlarda 25-30 kişinin barındığı, 500’den fazla insana bir duşun düştüğü kamplar görülmekteydi. Rusya, 2003 yılından itibaren Çeçenistan’da savaşın bittiği imajını güçlü bir biçimde yaymak için bu kampları boşaltmak üzere baskılar yapmaya başlamıştır. Bu konuda İnguşetya’nın Ruslan Auşev sonrası cumhurbaşkanı olan eski Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Teşkilatı (*Federalnaya Sluzhba Bezopasnosti*-FSB) Astarhan Başkanı Murat Zazikov, İnguş askerlerin de etkin bir biçimde katıldığı operasyonlarla Rusya’ya destek vermiştir.

İnguşetya’daki Çeçen mülteci kamplarına yapılan baskılar gıda, elektrik, su ve doğal gaz kesintileriyle başlamış; sonra adam kaçırmaya, çadırları zorla

sökme ve nihayet kampları tamamen kapatma şeklinde devam etmiştir. Nitekim 2005 yılına gelindiğinde İnguşetya’da tek bir mülteci kampı bırakılmamıştır. Fakat Çeçenistan’da can güvenliği olmadığı için insanlar bu tür baskılara direnmeyi, bir kamptan kovulduklarında İnguş akraba ve tanıdıklarının evine sığınmayı, o da olmazsa metruk yapılarda ve sokaklarda kalmayı tercih etmiştir. Öyle ki çadır kentlerin henüz tam olarak kapatılmadığı dönemlerde, Rus yanlısı Çeçen Parlamento Heyeti Başkanı Hüseyin İsayev’in ikna için geldiği kamplardan, mültecileri Çeçenistan’a götürmek için yanlarında getirdikleri 15 araca tek bir Çeçen bile binmemiştir. Resmî ağızlardan sürekli olarak “ancak istediğiniz zaman geri döneriniz” denmesine rağmen, bitmek bilmeyen baskılar, ülkedeki mültecilerin çok önemli bir kısmını Çeçenistan’a geri dönmek zorunda bırakmıştır. Kuzey Osetya’nın Beslan bölgesindeki olaylar sonrasında İnguşetya’daki baskılar diğer bölgelerdeki gibi artmıştır. Yapılan bir araştırmaya göre, İnguşetya’daki her üç Çeçen mülteci-den ikisi kendisini güvende hissetmemektedir. Şu an ülkede 20 ila 30.000 arası bir Çeçen topluluğun kaldığı tahmin edilmektedir.²⁰

Adam kaçırma olayları sadece Çeçenistan’da değil İnguşetya’da da sıradan olaylar arasında yer almaya başlamıştır. 18-25 yaş arası gençler İnguş polisince potansiyel ‘terörist’ muamelesiyle tutuklanmaktadır. Başkent Nazran’daki geçici kamplardan birinden Said Emin (23) ve Ali Taymsov (19) ile babaları götürülmüş ve kendilerinden bir daha haber alınamamıştır. İnşaat işçisi olan gençlerin ne ile suçlandıkları ise öğrenilememiştir. Yine başka bir kaçırma olayında 24 Mayıs 2002 tarihinde İnguşetya’nın Sunjen bölgesinin Nosterovskaya yerleşim biriminde Rus askerleri helikopterle bir operasyon yapmış ve aynı evde kalan dört Çeçen mülteci kaçırılmıştır.²¹ Kaçırma operasyonları maalesef bugün de Rus ve Rus yanlısı Çeçen yönetim tarafından devam ettirilmektedir.

GÜRCİSTAN

Çeçen mülteciler İnguşetya dışında Stravrapol, Gürcistan, Azerbaycan, Dağıstan, Kabardey-Balkar, Osetya ve diğer Kafkas cumhuriyetleri, Kazakistan, Türkiye, bazı AB ve Arap devletleri, Amerika ve Kanada gibi ülkelere göç etmişlerdir. Bu ülkeler içerisinde en fazla spekülasyon yapılan ve fakat ikinci savaşın hemen başlarında Çeçenlerin mülteci statülerinin tanındığı yer Gürcistan’dır.

Mültecilerin, komşuları olan Gürcistan’ı tercih etmelerindeki en önemli sebeplerden biri Çeçen-Gürcü sınırındaki Pankisi Vadisi diye bilinen Ahmeda bölgesinde yer alan akraba topluluk Kistinlerdir.²² Burada bulunan Çeçen mültecilerin sayısı en fazla 12.000’e çıkmış, Tiflis ve diğer Gürcü kentlerinde-

kilerle birlikte sayı 20.000'i bulmuştur. Şimdi ise burada 1000 civarı Çeçen'den bahsedilmektedir; ki bu insanlara buldukları yerden başka bir yere geçebilmeleri için gerekli olan seyahat belgeleri bile ancak 2009 Nisan ayında verilmeye başlanmıştır.²³

11 Eylül 2001 olaylarının ardından Çeçenlerin yaşam mücadelesi verdikleri Pankisi Vadisi uluslararası bir mesele hâline getirilmiştir. ABD, Orta Asya'daki askerî varlığını güçlendirdikten sonra bir süredir Gürcistan'da devam ettirdiği varlığına "El-Kaide mensuplarına terör operasyonu" adı altında daha resmî bir boyut kazandırmıştır. Adı geçen bölge, Çeçenistan'ın dünyaya açılan kapısı olduğu gerekçesiyle Rusya'nın da farklı zamanlarda bombardımana tuttuğu bir alandır. Bu saldırı ve operasyonlardan da anlaşılacağı üzere, güvenlik sorunu sadece Çeçenistan ve İnguşetya'dakiler için değil Gürcistan'daki mülteciler için de başlıca sorunlardandır. Mülteciler 25 Eylül 2004 tarihli BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) temsilcisi Rudd Lubbes ile görüşmelerinde bu sorunu bir kez daha dile getirerek, bir başka ülkeye gitmeyi ya da durumlarının iyileştirilmesini talep etmişlerdir; ki bu şikâyet ve endişenin, Gürcü makamlarının bazı Çeçen muhacirleri hukuksuz bir şekilde Rusya'ya teslim etmiş olmasıyla gerçekten haklı olduğu ortaya çıkmıştır.

AZERBAYCAN

Azerbaycan da Çeçen mültecilerin durak yerlerinden biridir. Rusya ile sınırlı yaşamak istemeyen Azeri hükümeti ülkede Çeçenler için ayrı bir mülteci kampı kurulmasına müsaade etmemiştir. Mülteciler Bakü ve çevresindeki bakımsız evlerde yaşamaktadır. Bir evde birden fazla aile kalmaktadır ve bu insanların büyük çoğunluğu kadın, yaşlı, çocuk ve sakatlanmış Çeçenlerden oluşmaktadır. Ülkedeki mültecilerin sayısı Çeçenistan'daki hareketlenmelere göre değişmektedir. 2000'li yılların başında 12.000'e kadar yükselen mülteci rakamları, 2005 itibarıyla 8000'e inmiş, buradaki yaşam şartlarının kötülüğü ve güvenlik koşulları nedeniyle daha sonra muhacirlerinin çoğunun AB ülkelerine geçmeleriyle daha da azalmıştır.²⁴ Son olarak 2007 yılı BM rakamlarına göre 2600 civarı bir mülteci topluluğundan bahsedilmektedir.²⁵ 2009 Mayıs'ında bulunduğumuz şu günlerde rakamın 2000'in altına düştüğü tahmin edilmektedir.

Mültecilere sınırlı sayıda yardım ulaşmakta ve insanlar elektrik, doğal gaz, su gibi giderlerini kendileri karşılamaktadır. Altı ay ve bir yıllık ikametlerle ülkedeki varlıklarını devam ettirebilen mültecilerin çocukları Azeri okullarından faydalanabilmektedir. Bununla beraber Çeçen çocukları için okullar da açılmıştır. Bu okullardan bir tanesi 2005 yılında Azeri makamlarca kapatılmış, diğer bir okul da kapatılma aşamasındayken Çeçen muhacir-

lerin protesto gösterileri ve tepkileri sonucu yürütme durdurulmuştur.²⁶ Buradaki okullardan bir tanesi de İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından açılmış olup 150 civarında öğrencisi bulunmaktadır. İHH aynı zamanda Azerbaycan'da bulunan 133 Çeçen yetim çocuğun bakımını da üstlenmiştir.

Azerbaycan'da da tıpkı Gürcistan'daki gibi bazı Çeçenlerin Rusya'ya iadesi vakaları yaşanmıştır. 2002 yılında mülteci statüsü almış olan Yusuf Nogayev'in 2008 Mayıs ayında Rusya'ya iadesi örneklerden biridir. Nogayev'in kardeşinin de işkence altında hayatını kaybettiği bilinmektedir. Yine bu ülkede 27 Çeçen muhacir kaybolmuş, daha sonra bu kişilerden bazılarının cesetleri Samaşki yakınlarındaki Çeçen ormanlarında bulunmuştur. Görgü tanıkların cesetlerin helikopterden atıldığını ifade etmişlerdir.²⁷ Azerbaycan'daki Çeçen toplumunun önde gelenlerinden Ramzan Molayev, 2009 yılı Nisan ayında düzenlediği basın toplantısıyla ülkede bulunan Çeçen muhacirlerin durumlarının -10 yıldır buldukları Azerbaycan'da- sürekli kötüye gitmekte olduğunu belirtmiş, Çeçen muhacirler için yasal statü talebinde bulunmuştur. Molayev ayrıca, yakın zamanda Gürcistan'da uygulamaya geçildiği gibi muhacirlere seyahat belgelerinin verilmesini de talep etmiştir.²⁸

DAĞISTAN

Çeçen mültecilerin bulunduğu yerlerden biri de Dağıstan'dır. Dağıstan'ın tercih edilmesinde Çeçenistan'a komşuluğun yanı sıra, burada Kuzey Kafkasya nüfusunun yarısından fazlasını bulan Müslüman bir nüfusun varlığı ve başkent Mohaçkala'nın Çeçenlerin dünyaya açılan kapılarından biri olması gelmektedir. Azerbaycan'da olduğu gibi mülteci kamplarının bulunmadığı ve kayıtlı mültecinin çok az olduğu Dağıstan'da, BM'nin 2008 Nisan ayında yayınladığı raporuna göre 4-5000 kadar Çeçen mültecinin bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁹ Bilindiği üzere ikinci savaşın ilk kurşununun atıldığı yer Dağıstan'dır ve bu olay Rusların Çeçenistan'a saldırmak için bahanelerinden biri olmuştur.

Bahsedilen bölgeler dışında Kafkasya'da Kaberdey Balkar ve Kuzey Osetya'da da ikinci savaşın başından itibaren muhacir grupları bulunmuş fakat günümüzde bunların sayıları oldukça azalmıştır. Şu an itibarıyla Kaberdey Balkar ve Kuzey Osetya'daki Çeçen muhacir sayısı ancak yüzlü rakamlarla ifade edilmektedir.

AB ÜLKELERİ

AB ülkelerine Çeçen mültecilerden çok yoğun bir talep olmuştur ve hâlâ olmaktadır. Görüşme yapılan Çeçen muhacirler, Avrupa ülkelerine olan taleplerini buralara dair besledikleri aşırı sevgi ve ilginin değil, yasal statüye

kavuşma isteklerinin dürtülediğini anlatmaktadırlar. Bu, Türkiye'dekiler de dâhil olmak üzere tüm dünyaya yayılan Çeçen muhacirler için geçerli bir durumdur. İstanbul Fenerbahçe kampında görüşme yapılan ve isimleri Ali ve Ahmet olarak belirtilen iki Çeçen muhacir, "kâğıtları" olmadığı için Türkiye'den ayrılmak ve Avrupa'ya gitmek istediklerini belirtiyorlar. Ahmet; "Burayı sevmediğim için değil; Türkiye'yi düşmanlarına karşı tıpkı Çeçenya'yı Rusya'ya karşı koruduğum gibi koruyabilirim. Avrupa'yı sevmiyorum. Ama orada en azından yannımı güvence altına alabilirim. Türkiye'de ise kâğıtlarımız yok." diyor. Ali ve Ahmet, mülteci statüsü kazanmayı umdukları için Avrupa'ya gitmek istiyorlar. Ayrıca Türkiye'de her an sınır dışı edilmeleri ihtimali söz konusu. Çalışma hakları yok ve yasa dışı konumda bulunmaları onları ürkütüyor. Ve "var" ama resmen "yok" oldukları bu coğrafyadan özgürlüklerine kavuşmak; yani "var" olduklarını gösterebilmek için Avrupa'ya gitmek istiyorlar.³⁰

AB ülkelerine yapılan başvuruların 2004 yılı Beslan olaylarından sonra inanılmaz bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir. Kuzey Osetya'da ve diğer Kafkas ülke ve bölgelerinde Çeçenlere yapılan baskıların artmaya başlamasıyla birlikte muhacirler, güvenlik endişeleri ve yasal bir statüye ulaşabilmek için Avrupa ülkelerini bir çözüm olarak görmüşlerdir. Zaten 2003 sonu rakamlarına göre Belçika, Norveç, Fransa, Almanya, Hollanda, Danimarka, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya gibi ülkelere yine benzer gerekçelerle 33.000 Çeçen'in ulaştığı ve mültecilik için başvuruda bulunduğu bilinmektedir.³¹

Çeçenistan'daki savaş ve saldırıların devam ettiği süre içerisinde, AB ülkelerinin mültecilere karşı tavırları birbirinden farklılık göstermiştir. Batı Avrupa ülkelerinin Çeçen mültecilere yönelik yaklaşımları başlangıçta sert ve hoşgörü temelinden uzak bulunurken, mülteciler genellikle yeni AB üyesi olan Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya gibi ülkelere tutulmaya çalışılmıştır. Avusturya'nın Treiskirchen şehrindeki Azul kampında bulunan Çeçenlere karşı hükümet birimlerinin tavrı bu duruma örnek gösterilebilir. Daha önce aileleriyle bu kampta kalan insanlar, sonra ancak 12 yaş altı çocukların kampta kalabileceği duyurusuyla büyük bir şaşkınlık yaşamışlardır. Bundan sonra ülkedeki kamp ve pansiyonlar, yardım ulaşmadığı için zorluk içerisinde yürümeye başlamıştır. İnsanlar parklarda, sokaklarda, metro ve terk edilmiş evlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Benzer sorunlar Polonya'da da yaşanmıştır. 50 Çeçen ailenin yaşadığı Polonya'nın Vinin kampında muhacirlerin hiçbir sosyal güvencesi bulunmamakta ve üç-dört aile bir arada yaşamak zorunda kalmaktadır. Mutfak, banyo ve tuvaletin ortak kullanıldığı kampta, yemekler mültecilere uygun olarak çıkartılmamaktadır. Kampta ilaç ve doktor sıkıntısıyla birlikte okul çağına erişen çocuklar için eğitim

imkânı da bulunmamaktadır. Mülteciler, şartların zorluğu nedeniyle o dönemde diğler AB ülkelerine çıkış, sıcak su, yemeklerin iyileştirilmesi, kışlık yiyecek ve çocukların eğitimleri için iki hafta süren bir grev yapmışlardır.³²

Avrupa'da Çeçen muhacirlere reva görülen bu muamelelerin zaman içerisinde yumuşamaya başladığı Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere ve bazı İskandinav ülkelerinin, gelen yoğun talepler karşısında Çeçen muhacirleri kabulde daha esnek davranmaya başladıkları görülmüştür. Avusturya 2007'de 2000'i aşkın Çeçen mülteciye sığınma hakkı tanımıştır.³³ Ayrıca BM tarafından 2008 Nisan ayında yayınlanan rapora göre, Avusturya'da ekseriyeti Çeçenlerden oluşan 5500 Rusya Federasyonu vatandaşından bahsedilmektedir.³⁴

Polonya'ya 2007'nin sadece ilk sekiz ayında yaklaşık 3600, sonraki dört ayında da 6000'in üzerinde Çeçen, mültecilik statüsü için başvuruda bulunmuştur. 2008 itibarıyla Çeçenler, AB'nin doğusunda yer alan ve genelde batıya geçiş noktası olarak kullanılan Polonya'ya ulaşan (2007'de %90) en büyük mülteci topluluğu olmuştur.

İngiltere'de de çok sayıda Çeçen mülteci bulunmaktadır. Bunlardan bazıları 'terör' ve diğler suçlardan dolayı Rusya tarafından istenmekte, ancak İngiliz hükümeti insan hakları düzleminde onları sınır dışı etmeyi reddetmektedir. Rus yanlısı Kadırov hükümeti karşıtı bazı Çeçen yöneticilerin İngiltere'ye yerleştiği bilinmektedir. Benzer şekilde Norveç'te de bazı isimlerin bulunduğu ifade edilmektedir.

Fransa'da da çok sayıda Çeçen aile yaşamaktadır. 2008 yılından bu yana binlerce Çeçen muhacir Polonya'dan Fransa'ya geçiş yapmaya çalışmaktadır. Bunun dışında yine binlerce Çeçen Belçika, Norveç, İsveç ve Almanya gibi diğler AB ülkelerine sığınmış durumdadır.³⁵ Tüm bu muhacirlerin sayılarını konusunda net bir veri olmamakla birlikte rakamın 100.000'in altında olmadığı ifade edilmektedir; hatta kaynaklarda 130.000'e kadar farklı rakamlardan söz edilmektedir.³⁶

AB ülkelerinin Rusya ile olan siyasi, ekonomik ilişkileri bu ülkenin Çeçenistan'da yapmakta olduğu hak ihlallerini uluslararası platformda dile getirmelerini ve yaptırım için istekte bulunmalarını engellemektedir. Kimi zaman çıkan birkaç kısık ses, iyi niyet temennilerinden öteye gitmemektedir. Avrupa Parlamentosu Yeşiller Partisi Milletvekili Dr. Caroline Lucas'ın Avrupa Komisyonu başkanına gönderdiği mektup da bunlardan biridir. Mektupta; ortadan kaybolan insanlar, tecavüz, işkence ve infazlar nedeniyle insan haklarının ciddi ihlali ile İnguşetya'daki Çeçenlerin olağanüstü şartlardaki Çeçenistan'a dönmeye zorlanmalarının kabul edilemezliği ve AB ile Rusya arasındaki anlaşmanın 2. maddesi uyarınca Avrupa Komisyonu'nun anlaşmayı iptal etmesi istenmiş, fakat somut bir netice ortaya çıkmamıştır.

TÜRKİYE

Türkiye Çeçen mültecilerin en çok güvendiği ülkeler arasındadır. Ülkedeki birkaç milyon Kafkas kökenli insanın yanında Türkiye halkının da Çeçenlere karşı sempatisi ve hüsnükabulü vardır. Her iki savaşta da Türk halkı Çeçenlere hemen her alanda destek vermiş, acılarını hafifletmeye çalışmıştır. Fakat uzun yıllardır devam etmekte olan muhacirlik hayatı, zaman içerisinde Çeçenlerin gündemden düşmesine ve unutulmalarına sebebiyet vermiştir. Ayrıca Türkiye içerisindeki statülerinde herhangi bir gelişme görülmeyen Çeçenler, zaman içerisinde AB ülkelerine geçerek burada yaşama tutunmaya çalışmışlardır.

Türkiye'deki mültecilerin durumu görece olarak Kafkas ülkelerinden iyidir. Ülkede İstanbul yoğunluklu olmak üzere 1500 civarı mültecinin bulunduğu tahmin edilmektedir.³⁷ İstanbul'daki mülteciler toplu hâlde Ümraniye (114 kişi), Beykoz (103 kişi) ve Kadıköy-Fenerbahçe kamplarında (178 kişi) İHH İnsani Yardım Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları ve hayırseverlerin destekleriyle misafir edilmektedir. Kamplar dışında ise insanlar akrabalarının yanında ve yine STK'ların masraflarının karşılanmasına katkıda bulunduğu evlerde yaşamaktadırlar.

Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Sözleşmesi'ni kabul etmekle birlikte 1967 Protokolü altındaki yükümlülüklerini coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir. Buna göre, Avrupa'da meydana gelen olaylar neticesinde zulüm görmekten korkarak Türkiye'ye gelen kişilere mültecilik statüsü verilebilmektedir. Ülkelerinde devam etmekte olan savaş nedeniyle Çeçenistan'dan Türkiye'ye gelen muhacirler de bu tanıma uymasına rağmen bugüne kadar geçici ikamet izinleri dışında Çeçenlere resmî bir statü verilmemiştir. BMMYK, coğrafi sınırlamalardan dolayı Çeçenlerin başvurularını dahi kabul etmediğinden, muhacirler için bu yol kapalıdır.

Rusya'nın Çeçenlerin ellerindeki pasaportları ikinci savaşın hemen başında geçersiz ilan etmesi ile birlikte bu insanlar yeni sorunlarla karşılaşmışlar, neredeyse buldukları yerden hareket edemez olmuşlardır. Mültecilerin sosyal güvenceleri bulunmadığı için gıda, yiyecek, yakacak ve sağlık sorunları İHH İnsani Yardım Vakfı gibi kurumlar tarafından karşılanmaktadır. İHH'nın sadece 2008 yılı içerisinde Çeçen muhacirler için sağlık, eğitim, gıda ve diğer aynı yardımlarla, nakdi desteğinin tutarı 1.800.000 TL'yi aşmaktadır.

Mülteci statüleri bulunmadığı için bu insanlar meslekleri olsa bile bir işte çalışmamakta ve yardımlara muhtaç bir hâlde yaşamaya mecbur kalmaktadırlar. İş bulanlar ise çok düşük ücretler almakta ve yabancı olmalarından dolayı birtakım sosyal haklardan faydalanamamaktadırlar.

Mülteciler sağlık başta olmak üzere yasal hiçbir sosyal haktan yararlan-

namamaktadır. Sınır dışı edilme tehlikesi her an için muhacirleri bekleyen sorunlar arasındadır. Uzun bekleyiş süreci ve evlerine dönemiyor olmak, muhacirlerde psikolojik rahatsızlıklara neden olmakta ve maalesef bazı Çeçen gençler zararlı alışkanlıklara duçar olmaktadır. Kamplarda yaşayan ve özellikle Fenerbahçe kampında bulunan muhacirler toplumdaki tecrit edilmiş bir hâlde yaşamaktadırlar. Ayrıca kamp yaşamı, odaların genişliği ve imkânlar, asla bir insanın yaşayabileceği standartlarda bulunmamaktadır.

Türkiye'deki Çeçen çocuklar eğitim konusunda uzun yıllardır en büyük mağduriyeti yaşamakta olan gruptur. İstanbul'da bulunun üç Çeçen muhacir kampında okul çağında 187 çocuk bulunmasına rağmen bu çocukların ancak %55'ine tekabül eden 103 tanesi eğitim görebilmektedir.³⁸ Bunlar da okullara misafir öğrenci adı altında kabul edilmekte ve diploma alamamaktadırlar. Kendi yaşlıları sene sonunda karne ve diplomalarını alırken, muhacir çocuklar bu sevinci yaşayamamakta ve bu durum da çocuklarda psikolojik tesirler bırakmaktadır.

İNSANİ YARDIMIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Mültecilerin durumlarını aktardıktan sonra başta Çeçenistan olmak üzere bölgeye yardım ulaştırmaya çalışan STK'ların önündeki engellerden bahsetmek yerinde olacaktır. Rusya, savaşların yoğun olarak devam ettiği her iki savaş döneminde de Çeçenistan'ı ve muhacirlerin bulunduğu diğer Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerini insani yardımlar açısından âdeta ölüme terk etmiştir. Rusya bunu, güvenlik sorunları oluşturarak ve yardımı neredeyse imkânsızlaştıran bürokratik ve hukuki uygulamalarla yapmıştır.

İstatistiklere göre 2005 yılına kadar 700'ü aşkın yardım görevlisi ve yabancısı, Çeçenistan'da kaçınılmıştır. Fidyeye için adam kaçırmaya olaylarının sıkça yaşandığı ülkede bazen bir cesede ulaşmak için bile binlerce dolar ödemek gerekmektedir. Bu tarz eylemler Rus askerlerince ya da Rus yanlısı Çeçenlerce yapılmaktadır. Yardım konvoylarına yapılan saldırı ve yağmalamalar ile can güvenliğinin sağlanamaması, bölgede yardım kuruluşlarının çalışmalarını imkânsızlaştırmaktadır. Bu nedenle, çok uzun yıllar, bölgeyi çok iyi bilmelerine rağmen 30 civarında Kafkasyalı uluslararası yardım kuruluşu bölgede çalışma yapamamıştır. Hatta, 2002 yılı Temmuz ayında BM, buradaki çalışmalarını askıya almak zorunda kalmıştır.³⁹ Bunlar dışında Çeçenistan'da olduğu söylenen 500.000 kara mayını, yardımların aksamasındaki diğer bir nedeni oluşturmaktadır.

Yardımların mültecilere ulaşmasındaki ikinci engelleme, bürokratik ve hukuki uygulamalarla olmaktadır. Rusya, bölgede çalışma yapmak isteyen yardım kuruluşlarından özel vize ve çalışma izniyle birlikte, hem Rusya hem

de Çeçenistan tarafından onaylanmış resmî kayıt talep etmektedir. Bu bürokrasiyi aşmak neredeyse imkânsızdır. Normal turist vizesiyle bölgeye girmek ise kurum çalışanlarını ve kurumu illegal pozisyona düşürmektedir. Eğer her şeyi göze alarak yardım kamyonunuzla yola çıkmak isterseniz İnguşetya'dan Grozni'ye kadar olan 100 km boyunca birçok Rus kontrol noktasını geçmeniz gerekecek. Bu tehlikeli yolculukta her bir Rus kontrol noktasında rüşvet vermek durumunda da kalacaksınız. Ayrıca bir kontrol noktasında rüşvet verip aranmış olmanız bir diğer noktada da aynı prosedürün uygulanmasını engellemeyecek ve geri gönderilme, malzemelerinizi el konma ve hatta tutuklanma ihtimallerinden biri ya da birkaçı sizi takip etmeye devam edecektir.

Anlaşılacağı üzere Rusya, sivil toplum kuruluşlarını bölgeye cebren almayarak ya da adı geçen nedenlerle engeller koyarak Çeçen sivillere ve mültecilere karşı tavrını açıkça ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Rusya'nın her iki savaşta da dünya gündeminden saklamayı başardığı Çeçenistan'da 300.000'den fazla Çeçen hayatını kaybetmiştir. Rusya'nın ABD ve AB ülkeleriyle pazarlıklarına konu olmayı sürdüren Çeçen topraklarında savaşın yoğun olarak yaşandığı dönemlerdeki hak ihlalleri ve dayanılmaz yaşam koşulları bu anlamda gündem olmayı başaramamıştır. Rusya'nın hiçbir gözlemciyi, gazeteci ve araştırmacıyı kabul etmediği topraklarda insanlar 'temizleme operasyonları' adı altında çok ağır işkenceler görmüş, evleri yağmalanıp bombalanmıştır.

Çeçenistan içindeki güvensiz ortamdan kaçmak zorunda kalan on binlerce Çeçen ise zor şartlar altında Kafkas cumhuriyetleri, bazı AB ve Arap ülkeleri, Kazakistan, Türkiye, ABD ve Kanada gibi ülkelerde kendilerine her türlü mahrumiyeti ve acıyı tattıran bu savaşın bitmesini beklemiş, İnguşetya örneğinde görüldüğü gibi, bazıları da 2004 yılından itibaren çadırları başlarına yıkılmak suretiyle Çeçenistan'a getirilmiştir.

Birçoğunun mültecilik statüsünün bulunmaması, onları ortalama yaşam koşullarının uzağında, illegal göçmenler pozisyonuna düşürmüştür.

Savaşın bittiği propagandasıyla zorla Çeçenistan'a gönderilmeye çalışılan mülteciler, buldukları yerlerdeki olağanüstü koşullara rağmen ülkelere dönmek istememektedirler. Özellikle Urus Martan, Çernokozova, PAP 1, PAP 5, Dayko, Oyl, Hankale, Mozdok gibi toplama kamplarında on binlerce gencin işkenceden geçirildiğinin bilincinde olan aileler, mevcut Rus yanlısı Kadırov yönetiminin de baskı politikalarına devam ediyor olması ve yeni bir hayata başlamanın önündeki hemen her alandaki sorunlardan dolayı, çok

istemelerine rağmen Çeçenistan'ı ilk seçenek olarak düşünmemektedirler.

BM, Çeçen muhacirlerin daha iyi koşullarda yaşamlarını devam ettirebilme, iyi muamele görme, hayatlarını idame ettirecekleri koşulları sağlama konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeli, mültecileri politik hesaplara kurban etmemelidir.

Çeçen Mülteci

Hiç bitmeyen savaşların, zulüm ve çatışmaların merkezlerinden biri Çeçenistan. 220 kişinin şehit olduğu çatışmaların birinde yaralıları arasında kalan ve kaçmayı başaran bir Çeçen. Lakin tedavi edileceği hastane Rusların kontrolü altında olduğu için bir ay eşi hemşiresi; evi kliniği olmuş. İyileşmek için Bakü'ye gitmiş. Rusya'nın Bakü üzerindeki baskı politikaları nedeniyle arkadaşlarının yakalandığını duyduğunda buraya

da veda etmiş. Yedi yıl önce geldiği Türkiye'de ise hâlâ tedavi görüyor. Yıllardır Çeçenistan'da yaşanan şiddet ve işgalin sona ermesi için bekliyor. Geride kalanların ya işkence gördüğünü ya da gözaltında kaybolduğunu dillendiriyor, sesinin binlere ulaşacağını düşünerek. Öldürülen 42.000 Çeçen çocuk düşüyor aklına sık sık. Bir gün biteceğini düşündüğü savaşın ardından ülkesine dönmeyi bekliyor.

Sonnotlar

- 1 Alla Dudaeva, "Milyon Birinci", Şule Yayınları, İstanbul, 2003, s. 143.
- 2 Stephane Courtois ve diğerleri, "Komünizmin Kara Kaplı Kitabı", Doğan Kitap, İstanbul, 2000, s. 13.
- 3 1951 BM Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre mülteci; "İrki, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korktuğu için geri dönmeyen veya dönmek istemeyen kişidir." Uluslararası hukukta çok geniş tanımlanmayan "mülteci" kavramı, genellikle; savaş, açlık, doğal felaketler gibi olumsuzlukların neden olduğu durumları da içerecek şekilde daha geniş anlamda kullanılmaktadır. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin getirdiği tanıma göre mülteci statüsünü kazanmanın üç temel şartı vardır:

1- Vatandaşı olunan ülkenin dışında bulunma ve o devletin korumasından yararlanamama veya yararlanmak istememe.

2- Başka bir ülkede bulunma durumunun zulme uğrama konusunda haklı bir korkuya dayanması.

3- Zulüm korkusunun ırk, din, dil, milliyet veya belirli bir toplumsal gruba mensubiyet ya da siyasi görüş nedenlerinden kaynaklanması.

Bülent Peker, Mithat Sancar, "Mülteciler ve İltica Hakkı-Yaşamın Kıyısındakilere Hoş Geldin Diyebilmek", İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi, s. 3.

⁴ Bazı kaynaklara göre göç edenlerin sayısı 1,2 milyonla 2 milyon arasındadır ve insanların yaklaşık 500.000'i yolculuk sırasında ölmüştür. Alev Erkilet Başer, "Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya", Fecr Yayınevi, Ankara, 2002, s. 40.

⁵ Alla Dudaeva, *a.g.e.*, s. 26.

⁶ 2002 Rusya Federasyonu nüfus sayımlarına göre Çeçenistan nüfusu 1.100.000'i Çeçenistan'da olmak üzere 1.360.253 olarak belirtilmektedir. Bu sayıma göre Rusya Federasyonu'na yayılmış 260.000'in üzerinde Çeçen söz konusudur. Fakat her iki rakamın da siyasi olduğu bağımsız kaynaklarca ifade edilmektedir. Çeçenistan'daki nüfus, muhacir olarak farklı coğrafyalarda bulunan Çeçenlerin geri döndüğü intibasımı oluşturmayı amaçlarken, farklı Rus bölgelerindeki Çeçenlerin nüfusları da az gösterilmiştir. Moskova ve Moskova oblastında yaşayan Çeçenlerin nüfuslarının 100.000'in altında olmadığı belirtilirken, sayımlarda bu bölgede 15.500 Çeçen'in yaşadığı sonucu çıkarılmıştır. http://ajanskafkas.com/haber,18766,rusyadaki_cecen_diasporasi_ve_direnise_bakislari.htm Rusya'daki Çeçen diasporası ve direnişe bakışları.

⁷ ABD Mülteciler Komitesi rakamlarına göre yerinden edilen insanların sayısı Çeçenistan nüfusunun %80'ini aşmış durumdadır. http://www.refugees.org/news/press_releases/2001/Chechen061901.cfm

⁸ <http://www.azyl.cz> Report on the Situation of Chechen Refugees in the Russian Federation

⁹ <http://www.kavkazcenter.com/tur/content/2008/04/06/3959.shtml> Çeçen halkı zor durumda.

¹⁰ <http://www.amnesty.org/library/> Trauma of Chechnya's ongoing war on internally displaced people. (Health and Human Rights)

¹¹ http://ajanskafkas.com/haber,21753,cecenlere_gore_antiteror_rejimi_bitmedi.htm Çeçenlere göre 'antiterör rejimi' bitmedi.

¹² <http://www.unhcr.org/refworld/country,RUS,4562d8b62,49ccca9ac,0.html> Chechen leader makes new call for exiles to return.

¹³ <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/news/no-progress-chechnya-without-accountability-20090417> No Progress in Chechnya without Accountability.

¹⁴ <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?page=search&docid=49ce361cc&skip=0&query=Russian%20Federation%20Report%202008> Annual Report on Human Rights 2008 - Russia

¹⁵ <http://chechnyatoday.com/en/content/view/2187/1/> Over 350 young families received grants for getting accommodation.

¹⁶ <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?page=search&docid=4550a02>

92&skip=0&query=An%20uncertain%20future:%20The%20challenges An uncertain future: The challenges of return and reintegration for internally displaced persons in the North Caucasus.

17 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/480dfb652.html> Chechnya.

18 http://www.circassiancanada.com/tr/arastirma/cecen_multeci_sorunu.htm Çeçen Mülteci Sorunu, Fehim Taştekin

19 http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/12/17/haber_59881.php Çeçene Zorunlu Göç.

20 BM 2006 sonu Çeçen mülteciler raporuna göre İnguşetya'da bulunan Çeçen muhacirlerin sayısı 27.000'dir.

21 <http://www.kafkas.org.tr/absolut/showarticle.php?articleID=1193> Çeçen Mülteciler Kaçındı.

22 Pankisi'de Çeçen ve İnguşlarla akraba olan yani Vaynah grubunda yer alan Kistinler yaşamaktadır. Burada yedi Kistin köyü bulunmaktadır: Duisi, Jokolo, Kvemo Omalo, Birkyani, Dzikbakhevi, Şua Halatsani ve Zemo Halatsani.

23 <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/EGUA-7R5RVF?OpenDocument> Georgia issues travel documents to Chechen refugees.

24 <http://www.chechnyaadvocacy.org/refugees.html> Refugees and diaspora.

25 <http://www.rferl.org/content/Article/1074992.html> Chechen Refugees Rally In Baku For Legal Status.

26 Yaşar Kutluay, "Azerbaycan'daki Çeçen mülteciler", *Düşünce Gündem*, sayı: 11, Ekim 2005, s. 3.

27 <http://www.cecenonline.com/tr/devam.asp?yid=457> Çeçen mültecilerin çıktığı.

28 <http://www.waynakh.com/tr/?p=3085> Azerbaycan'daki Çeçen mültecilerden Avrupa Konseyi'ne başvuru.

29 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/480dfb652.html> Chechnya.

30 Fatma Tunç Yaşar, "Çeçenistan-Yasak Ülke Kayıp Vicdan", İHH Yayınları, İstanbul, 2005, s. 87.

31 <http://www.chechnyaadvocacy.org/refugees.html> Refugees and Diaspora.

32 <http://www.kafkasya.net/site/haber.php?id=367> Çeçen Mülteciler: Polonya Bizim İçin Hapishane Oldu.

33 <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enwiki/1151167> Chechen refugees.

34 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/480dfb652.html> Chechnya.

35 <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enwiki/1151167> Chechen refugees.

36 http://www.rferl.org/content/As_Hit_Men_Strike_Concern_Grows_Among_Chechen_Exiles/1508931.html As Hit Men Strike, Concern Grows Among Chechen Exiles.

37 http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=27556 The Chechen Diaspora in Turkey.

38 <http://www.kafkasyaforumu.org/aktuel> Çeçen kampları.

39 http://www.mazlumder.org/ms_word.asp?haber=1211 Temmuz 2002 İnsan Hakları Raporu.

Afrika Boynuzu'nda Sürdürülebilir Yaşam Arayışı

(Zehra Öztürk; İHH Araştırma Yayınlar Birimi Koordinatörü)

Bir yol hikâyesi ile başlar mültecilik. Arkasında ne bıraktığına bakmadan, dönmemesine kimi zaman, bilinmeyene yolculuktur... Mülteciler; dini, dili, ırkı, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle, yaşadığı yerde huzur, emniyet ve sükûnet bulamayan, çoğu zaman hayati tehlike ile karşı karşıya olan kişi veya kişilerdir.¹

Belki insanlık tarihi kadar eski olan savaş, işgal ve çatışmalar, siyasi problem ve istikrarsızlık süreçleri, insanların kitleler hâlinde yaşadıkları yerleri terk etmesine neden olmuştur. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da 40 milyon kişi yerinden edilmiştir. Dünyanın bazı bölgelerinde yaşanan savaş, işgal vb. süreçler, münferit mültecilik hareketlerine ek olarak, kitlesel göç hareketlerini de doğurmuştur. Bu makalede, 1991 yılından bu yana merkezî hükümetin bulunmadığı bir ülke olan Somali'de yaşanan mültecilik hareketlerine değinilecektir.

BİR AFRİKA PROTOTİPİ: SOMALİ

Bir Afrika gerçeği olan mültecilik bu yönüyle sadece Somali'ye hasredilemez. Somali'nin mültecilik sorununu ele almak, bir Afrika gerçeğini ele almaktır. Afrika ülkelerinin yakın geçmişte yaşadıkları, bütün bir coğrafyanın kaldırabileceğinin çok üzerinde bir yükür. Gerçekte bu, Afrikalının kendi yükü değil, onun için bırakılmış ağır bir mirastır. Bu miras Zimbabve'den Sierra Leone'ye, Somali'den Ruanda'ya, Liberya'dan Sudan'a, Çad'dan Malavi'ye kadar kıtanın kuzeyinden güneyine, doğusundan batısına, benzer neticelerle gün yüzüne çıkmıştır. Mültecilik, Afrika ülkelerinin "kader" ortaklığı yaptığı sorunlarından biri olmuştur.

Batı'nın kıta Avrupa'sında sıkıştığı cendereden kurtulmak, yeni yollar ve

yeni kaynaklar aramak için başkasına ait olana sorumsuzca el koymasıyla başlayan sömürgecilik (*colonialism*) dönemi 20. yüzyılın başında belki resmî olarak sonra ermiştir; ancak yeni sömürgecilik (*neo-colonialism*) dönemi, Afrika ülkelerini, sınır ve kabile savaşlarıyla, diktatörlüklerle, zayıf ekonomiler ve yapısal sorunlarla baş başa bırakmış, bu sorunlar da açlık, yoksulluk, eğitimsizlik, salgın hastalıklar vb. meseleleri kıta nüfusunun kronik problemleri hâline getirmiştir.² Diğer Afrika ülkelerinden farklı olarak Somali, homojen bir etnik ve dinî yapıya sahiptir, ancak bu ülkede de sivil savaş ve dış müdahaleler toplumsal huzuru bozmuştur.

1960 yılında bağımsızlığını ilan eden Somali’de, o tarihten bu yana istikrarlı bir siyasi yapı ve toplumsal düzen görülememiştir. İç savaşlar, iktidar mücadeleleri, komşu ülkelerle sorunlar ve dış müdahaleler ülke siyasi yapısına kaosu hâkim kılarken, Somali halkını da kanıksanmış insani problemlerle baş başa bırakmıştır. Bu makalenin konusu olan “Somali ve mültecilik gerçeği” de söz konusu siyasi sürecin doğal sonucu olmuştur.

SİYASİ ARKA PLAN

Günümüzde Somali halkını mültecilik gerçeği ile karşı karşıya bırakan sebeplerin başında, 1991 yılından bu yana Somali’de tüm ülkeye hükmedebilecek bir merkezî hükümetin bulunmaması gelmektedir.³ Afrika Boynuzunda, Afrika’nın Ortadoğu, Asya ve Uzakdoğu ülkelerine açıldığı stratejik bir noktada konumlanan Somali’de iç siyasi sürecin çalkantılı olması, ülkeye dış müdahaleleri de mümkün kılmıştır.

1969 yılında darbe ile başa geçen ve Somali’nin sosyalist bir devlet olduğunu ilan eden General Siyad Barre, iktidarının ilerleyen yıllarında ülke içinde ciddi bir muhalefetle karşılaşmıştır. 1988 yılında, *The Somali National Movement* (SNM), *The United Somali Congress* (USC) ve *The Ogadeni Somali Patriotic Movement* (SPM) birleşerek, Siyad Barre hükümetine karşı silahlı mücadeleye başlamıştır. Siyad Barre, 1991 yılında ülkeyi terk etmek zorunda kalmış; Barre hükümetinin düşmesinin ardından, ülkede yönetim boşluğu yaşanmış ve Somali anarşi ortamına sürüklenmiştir. Süreç içerisinde merkezî bir hükümet kurulamazken, Somaliland ve Puntland gibi bölgeler kendi özerk yönetimlerini ilan etmişlerdir.⁴

2006 yılına gelindiğinde, 16 yılın ardından ilk kez İslam Mahkemeleri Birliği (İMB)’nin başkent Mogadişu ve çevresinde kontrolü sağlamasıyla, toplumsal huzurun sağlandığı, kanunların uygulandığı, huzur ve emniyetin hâkim olduğu bir dönem yaşanmış; nüfusun tamamının Sünni Müslüman olduğu Somali’de İMB’nin uyguladığı şer’i kanunlar toplum tarafından kabul görmüştür.⁵ Fakat 2006 yılının Aralık ayında, İMB’ye karşı geçici hükümeti

destekleyen Etiyopya askerlerinin ülkeye girmesiyle kanlı çatışmalar tekrar başlamıştır.

Somali halkı, 1991 krizinden bu yana devletsiz bir ülkedeki anarşi ortamı ve zaman zaman artan gerilim nedeniyle, sürdürülebilir bir yaşam arayışı ile dünyanın farklı bölgelerine iltica etmektedir. Somali, hâlen iltica hareketlerinde kaynak ülkelerden biridir. Etiyopya'nın 2006 yılında ülkeye girmesi de Somali halkını tekrar iltica etmeye zorlamıştır.⁶

İLTİCAYA ZORLAYAN KOŞULLAR VE SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM ARAYIŞI

Yukarıda kısaca özetlenen 1991 sonrası süreç, Somali'de siyasi ve iktisadi hayatın işleyişini sarsmış ve toplumsal yaşamı sekteye uğratmıştır. 1991 sonrasında, temel insani ihtiyaçların karşılanamadığı, zaman zaman insanların can güvenliğinin dahi tehlikeye girdiği görülmektedir.

Fiziki tehditler, şiddet, zulüm, anarşi, yağma, adam kaçırma gibi hadiseleri birebir yaşayan Somalililer, devletsiz bir ülkede düzenli eğitim ve sağlık imkânlarından faydalanamamakta, istihdam edilememekte, dolayısıyla Somali'de bir gelecek kurma, "sürdürülebilir bir yaşam" inşa etme ümitlerini yitirmektedir. *Swiss Forum for Migration and Population Studies*'in Somalili mültecilerle ilgili yayınladığı bir çalışmada, bahsi geçen atmosferin Somalililerin başka ülkelere iltica etmelerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Etiyopya'ya sığınan bir Somalili mülteci, kendisini ilticaya götüren süreci şöyle anlatmaktadır:

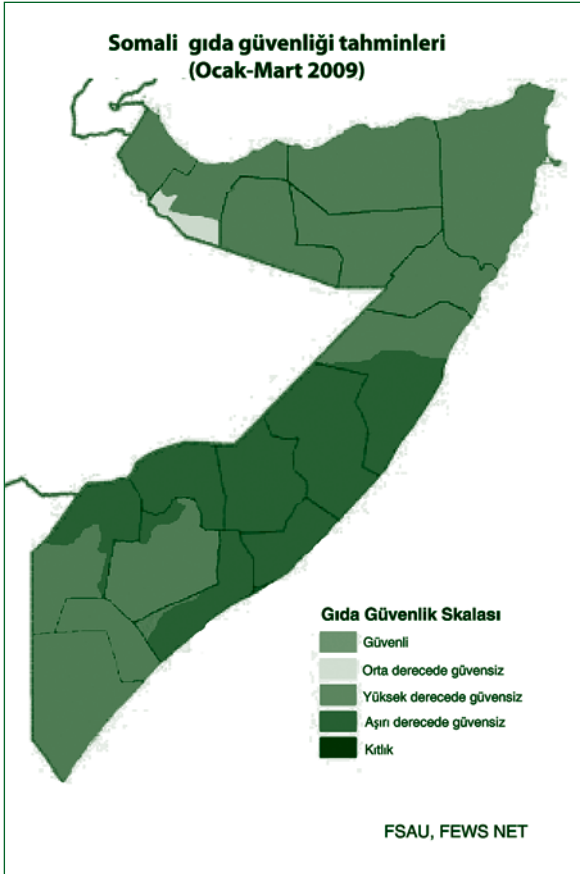
"Yıllardır savaşla yaşıyor, tahammül ediyordum; güvenlik yetersizdi, ailemin zarar görebileceği, evimin yağmalanabileceği korkusu ile yaşıyordum. Eşim ve oğullarımdan biri öldürülünce ayrılmaya karar verdim. Bu çok fazlaydı. Daha fazla dayanamazdım." (Erkek, Etiyopya)⁷

Somali'de sosyal kurumların işleyişi ve bu kurumlara erişim çok sınırlıdır. Ülkede yaşayan ilkökul çağındaki çocukların sadece %22'si okula gidebilmektedir.⁸ Kimi zaman başkent Mogadişu'da okul, üniversite ve hükümet binaları mülteciler için bannak olarak kullanılmak durumunda kalmıştır. Somalililer, toplumsal düzenin işleyişi için gerekli olan sosyal hizmetlerden mahrumdur. İş imkânlarının olmaması, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanılamaması hayatı oldukça zorlaştırmıştır. Son yıllarda ise, yüksek enflasyon ve küresel ekonomik kriz, Somalililerin alım güçlerinin düşmesine, temel gıda ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak duruma gelmelerine neden olmuştur. Küresel kriz nedeniyle, diasporadaki Somalililerden ülkedeki akrabalarına gelen ekonomik destek de azalmıştır.⁹

Sosyal hizmetler ve ekonomik yaşam açısından yaşanan zorluklara ek

olarak ülkede hükümet güçleri ve diğer gruplar arasında süregelen çatışmalar, özellikle başkent Mogadişu ve çevresinde güvenlik sorunlarını arttırmıştır. Can ve mal güvenliğinin hedef hâline gelmesi, hükümet askerlerinin yağmalanması, yol blokajları, ticari işleyişi engellemeleri, insani yardımların ülkeye girişinin sınırlandırılması gibi etkenler de yaşamı zorlaştırmaktadır. Sokak çatışmaları nedeniyle başkent halkı çevredeki yerleşim birimlerine dağılmış durumdadır. Bu şartların sonucu ise, Somalililerin gerek ülke içerisinde yer değiştirmeleri gerekse başka ülkelere sığınmaları olmuştur.

2006 yılının Aralık ayında Etiyopya askerlerinin Somali'ye girmesi ve sivillerin yoğun yaşadığı bölgelere keyfi saldırılarda bulunmaları ile 1991 yılından bu yana yaşanan kaosta yeni bir şiddet dalgası başlamıştır. 2007 ve 2008'de Mogadişu'daki hareketlilik civar şehirlere yayılmış; 2008 yılı ortasına gelindiğinde ülkenin büyük bir kısmı geçici hükümetin kontrolünden çıkmıştır. Etiyopya güçlerinin sivillerin yoğun yaşadığı bölgelere gelişigüzel saldırılarda bulunması geniş kitleleri yer değiştirmeye zorlamıştır. Sadece 2007 yılının Nisan ayında çatışmalar nedeniyle 400.000 kişi yer değiştirmiştir.¹⁰

Siyasi gerilim, toplumsal huzurun bozulması ve güvenlik sorunlarına ek olarak ülkede görülen kuraklık da göç hareketlerini tetiklemektedir. Hâlihazırda yaşanan kuraklık nedeniyle 10 milyonluk Somali nüfusunun 3,2 milyonu acil yardıma muhtaç hâle gelmiştir.¹¹

Ülkede istikrarlı bir sosyal ve siyasi düzen kurulamadığı için kuraklık ve iklim şartlarına bağlı sorunlarla mücadelede etkili yöntemler geliştirmek de mümkün olmamakta ve bu durum insanları göçe zorlamaktadır. 2009 yılında Somali'de ciddi bir kuraklık olacağı tahmin edilmekte; gıda göstergeleri de

özellikle kronik açlık görülen bölgelerde acil yardıma ihtiyacın artacağına işaret etmektedir.¹²

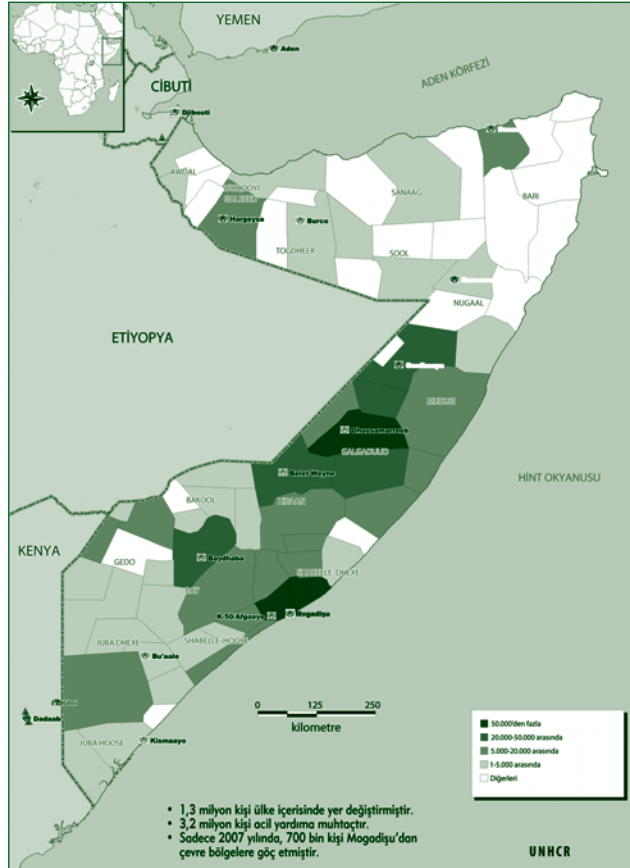
SOMALİ MÜTECİLER

Somali, mülteciliğin tüm yönleri ile gerçeklik kazandığı bir coğrafyadır. Göçmenler, mülteciler veya ülkesinde yerinden edilen kişiler her daim Somali'nin en önemli gerçeklerinden biri olmuştur. Devletsiz yapı, güvenlik sorunu, hayati tehlike, işsizlik ve geçim kaynaklarının kıtlığı dolayısıyla temel insani ihtiyaçların karşılanamaması gibi nedenlerle Somalililer evlerini, yurtlarını bırakarak yeni yaşam alanları aramak durumunda kalmıştır.

SOMALİ İÇERİSİNDE HAREKETLİLİK

Somali, günümüz itibarıyla ülke içerisinde 1,3 milyon yerinden edilmiş kişiyi barındırmaktadır. Somali'nin kuzeyindeki Somaliland ve Puntland görece olarak sakin iken, başkent Mogadişu ve çevresi, çatışmalar ve kuraklık nedeniyle göç vermektedir.

Başkent Mogadişu ile Afgoi arasında bulunan koridorda, başkentin 10-30 km dışında, 100-200.000 mülteci derme çatma yerlerde yaşamaktadır. Etiyopya askerlerinin 2008 yılı sonunda ülkeden çekilmesinin ardından, 60.000 kişi Mogadişu'ya geri dönmüştür ancak bazı aileler yol masraflarını karşılayacak maddi imkâna sahip olmadıkları için Mogadişu'ya dönememekte; dönenler ise evlerini yerinde bulamadıklarından ya da yeterince güvenli bir ortam olmadığı için tekrar başka bir bölgeye göç etmek durumunda kalmaktadır.¹³ Başkente dönenler için de her şey yoluna girmiş değildir:

Somali içerisinde yer değiştiren kişiler, 01.02.2007-17.06.2008

“Burada hayatımızı yeniden kurmak için hiç bir şeyimiz yok. Eşim olmadan çocuklarıma nasıl bakacağımı bilmiyorum. Aylardır onu görmüyoruz, ölü mü sağ mı bilmiyoruz. Burada işlerin yolunda gidip gitmeyeceğinden emin değilim. Kamptaki komşularıma yerimi korumalarını söyledim. Ne olur ne olmaz.” (Havva Salad Halane, başkent yakınlarındaki bir mülteci kampında 18 ay kaldıktan sonra Mogadişu’ya iki çocuğu ile birlikte geri döndü.)¹⁴

Başkent Mogadişu’dan çevre bölgelere, ülkenin güneyinden kuzeye, Somaliland ve Puntland bölgesine göçler yaşanmaktadır. Puntland, Aden Körfezi girişinde yer aldığı için Yemen’e geçişlerde üs olarak kullanılmakta; Somaliland ise hem ülkenin güneyinden gelen kişilerin hem de Somaliland içerisinde kabile çatışması nedeniyle yer değiştiren kişilerin yükünü taşımaktadır.

SOMALİ’DEN DİĞER ÜLKELERE HAREKET

Somali diasporası, dünyadaki en büyük diasporalardan biridir. Somali nüfusunun %14’ü diasporada yaşamaktadır. Somali diasporası, Afrika Boynuzu ve Yemen Körfez ülkeleri, Batı Avrupa ve Amerika’da yoğunlaşmış durumdadır. Kenya ve Yemen, Avrupa içerisinde ilk sırada İngiltere, sonrasında Hollanda, Norveç, İsveç, Danimarka ve İtalya Somalililere ev sahipliği yapmaktadır. Somali diasporasının ülke ile bağlantısı devam etmekte ve yıllardır kaosun sürdüğü Somali ekonomisine önemli katkılar olmaktadır. Somali halkının günlük gelirinin %23’ü diasporadan gelmektedir.¹⁵

Somali, ilk güzergâh olarak civar ülkelere; Kenya, Etiyopya, Cibuti ve Yemen’e; Avrupa ve Kuzey Amerika’ya geçişlerde birer durak olarak da Mısır ve Güney Afrika’ya göçler vermektedir. Acil bir durum (örneğin çatışmalar) sonucunda yerinden edilen kişiler, yolculuğun kısa süreli olacağını düşünerek yola çıkmakta, ülke içerisinde yer değiştirmekte veya komşu ülkelere sığınmaktadır. Avrupa ve Amerika kı-

GENEL	Farklı ülkelere yasal olarak sığınma talebinde bulunan Somalililerin sayısı 438.000’dir. Sadece 2008 yılında, Etiyopya, Yemen, Cibuti ve Kenya’ya 100 bin Somalilin sığınma talebinde bulunduğu tahmin edilmektedir.
KENYA	Kenya’nın Dadaab bölgesinde yaklaşık 250.000 Somalili bulunmaktadır. Ocak 2009-Mayıs 2009 arasında, 24.000’den fazla Somalili, Kenya’ya geçmiştir.
ETİYOPYA	Ocak 2009’dan bu yana 3000 Somalili Etiyopya’ya geçmiştir.
CİBUTİ	Cibuti, Somalililer için Yemen’e geçişte önemli bir noktadır.
YEMEN	2008 sonu itibarı ile Yemen’de çoğu Somalili 129.000 Afrikalı bulunmaktadır.
GÜNEY AFRIKA VE MİSİR	Güney Afrika ve Mısır, Somalililer için Avrupa ve Kuzey Amerika’ya geçişlerde üstür.

Somali’den diğer ülkelere hareket

tasına gerçekleşen geçişler ise genelde önceden planlanmış ve uzun süreli yer değiştirmelerdir.

KOMŞU ÜLKELERE GÖÇLER

Somali'deki mevcut durum, her ay binlerce Somalilinin komşu ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. Somali'den farklı ülkelere yasal olarak sığınmış olan 438.000 Somaliliye ek olarak; 2008 yılında Etiyopya, Yemen, Cibuti ve Kenya'ya 100.000 Somalilinin sığınma talebinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Ocak 2009'dan bu yana 24.000'den fazla Somalili Kenya'ya, 3000 Somalili Etiyopya'ya geçmiştir. Bunda bu yıl Somali'de görülen kuraklık dalgasının da etkisi bulunmaktadır.¹⁶

Somalili mülteciler, yasal veya yasal olmayan, görünür veya görünmez olarak evlerini, ailelerini ve belki de geçmişlerini, tarihlerini geride bırakarak sığındıkları yerlerde hayata tutunmaya çalışmaktadırlar. Somalili mültecilerin ilk muhatapları, doğal olarak kendilerine en yakın olanları, yani komşulardır. Afrika Boynuzu'nda Somali'ye komşu olan ülkeler, Somalilerin hikâyesine ortak olmaktadır.

Bilinmeyene yolculukta zor bir durak

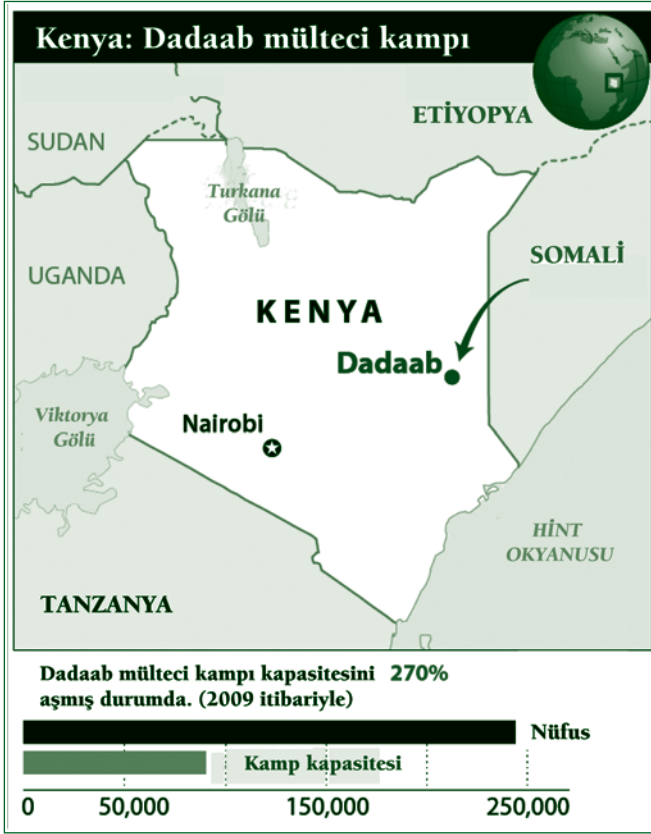
Dadaab'a 2009 yılı başında ulaşan mültecilerin yarısından fazlasını kadın ve çocuklar oluşturuyor. Yeni gelen mültecilerden bir kısmı, kadın ve çocuklar da dâhil, 800 km'lik yolu 16 gün boyunca

yürüyerek kampa ulaştılar. Dadaab'taki 90.000 kapasiteli bölgede, 261.000 kişi barınıyor. Kampın barınakları ve altyapı hizmetleri bu nüfusu barındırmak için yeterli değil.

DÜNYANIN EN KALABALIK MÜLTECİ KAMPI İLE KENYA

Kenya, Somali'de yaşanan krizin en yakın hissedildiği ülkelerden biridir. Hâlihazırda Kenya'da 500.000'den fazla Somalili olduğu tahmin edilmektedir. Kenya-Somali sınırına yakın bir bölge olan Dadaab'da bulunan üç mülteci kampı, dünyada mülteci nüfusunun en yoğun olduğu mülteci kamplarıdır.¹⁷

90.000 kapasiteli Dadaab mülteci kamplarında, Mart 2009 itibarıyla 261.000 mülteci barınmaktadır. 2008 yılında 60.000 Somalili Dadaab'a geçmişken (yani günde 165 kişi), 2009'un ilk üç ayında bu bölgeye ulaşan Somalililerin sayısı 20.000'i aşmış durumdadır. Dadaab'daki koşullar mültecilerin ihtiyacını karşılayamamaktadır. Kampta kolera gibi bulaşıcı hastalıklar görülmeye başlanmıştır; barınma, gıda ve temizlik imkânları da yeterli değildir. Mülteciler âdeta bir yokluktan başka bir yokluğa gelmişlerdir. Kampta yaşayan mülteciler, içinde buldukları durumu, "Somali'de bile yaşam da-

ha iyiydi. Burada Somali'den farklı olan tek şey güvenlik. Burada güvenlik sorunu yok ama imkânlar Somali'yi aratıyor." şeklinde ifade etmektedirler.¹⁸

Kenya hükümetinin sınır kapısını kapatması da Somalileri, Kenya'ya illegal yollarla girmeye zorlamakta ve onları rüşvet, taciz, zorla sınır dışı edilme gibi uygulamalarla karşı karşıya bırakmaktadır. Somaliler, sınırı geçtikten sonra tutuklanabilmekte, işkence görmekte ve

ya Dadaab'a sağ salim ulaşmak için rüşvet ödemek durumunda bırakılabilmektedirler.¹⁹

SOMALİLİ MÜTECİLER ETİYOPYA'DA

Somali'nin geçmişte de günümüzde de sorun yaşadığı komşusu Etiyopya, aynı zamanda kaostan kaçan Somalilere ev sahipliği yapmaktadır. Etiyopya, 90'lı yıllarda Somali'den gelen 630.000 mülteciyi sekiz kampta barındırmıştır. Bu mülteciler, 1997 ve 2005 yılları arasında geri dönmüş ve Etiyopya'da sadece bir mülteci kampı kalmıştır.²⁰ 2006'dan bu yana, Etiyopya ile Somali arasında fiili savaş durumu devam ettiği için, son yıllarda Somali'den Etiyopya'ya mülteci akımı görülmemektedir. Ancak 2008 yılı sonunda Etiyopya askerlerinin Somali'den çekilmesinden bu yana, 3000 Somalili Etiyopya'ya geçmiştir.²¹

BİR GEÇİŞ NOKTASI YEMEN

Yemen, Somalilerin yoğun olarak göç ettikleri ülkelerin başında gelmektedir. 2008 yılı sonu itibarıyla Yemen'de çoğu Somalili olan 129.000 Afrikalı bulunmaktadır.²² Yemen, Somaliler için yaşamlarını sürdürebileceklerle

ri, iltica başvurusunda bulunabilecekleri üçüncü ülkelere giden yolda bir geçiş ülkesidir. Yemen, zihinlerde hayata açılan kapıdır. Yemen hükümetinin ülkeye ulaşan Somalilileri doğrudan mülteci olarak kabul etmesi ve Yemen'in gerek Körfez ülkelerine gerekse Batı'ya geçişte bir üs olması, ülkeyi Somalililer için cazip hâle getirmektedir.

Ancak Somalili mültecilerin Yemen yolculuğu, çoğu zaman mağdurların suiistimal edildiği, yola çıkanın amacına ulaşamadığı bir maceradır. Yemen yolunda Somalili mültecileri ilk bekleyen, insan tacirleridir. Onlarca kişi Yemen'e götürülme vaadiyle -bir Somalili için ciddi bir meblağ olan- 100'er dolar karşılığında feribotlara bindirilmekte; kimi zaman Yemen'e ulaşmadan yolda hayatlarını kaybetmekte, kimi zaman da insan tacirleri tarafından gece boyu Aden Körfezi'nde dolaştırıldıktan sonra Somali sahiline bırakılmaktadır. Yemen'e yakınlığı sebebiyle Somali'nin diğer bölgelerinden ülkenin kuzey bölgesindeki bağımsız idari bölge olan Puntland'e göçler yaşanmakta; uzun sahil şeridi ve Yemen'e yakınlığı ile Puntland, insan kaçakçılarının ve yeni bir hayata kapı aralama umudunda olan Somalililerin buluşma noktası olmaktadır.²³ Yemen, Somalililerin insan kaçakçıları ile karşılaştıkları rotalardan ilkidir.

YENİ BİR HAYAT İÇİN BATI'YA GÖÇ

Ülkelerinde yaşanan iç savaş nedeniyle Somalilerin sürdürülebilir bir yaşam atmosferi aradığı yerlerin başında Avrupa ülkeleri gelmektedir. Somalililer Yemen, Mısır, Türkiye gibi ülkeler üzerinden kimi zaman gayriresmî yollarla kimi zaman da sığındıkları ülkelerin kendilerini üçüncü ülkelere göndermesi yolu ile Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. 1997 ve 2005 yılları arasında Avrupa ülkelerine Somalililer tarafından yapılan sığınma başvuruları sayısı tablodaki gibidir: ²⁴

Somali diasporası dünyadaki en büyük diasporalardan birini oluşturmaktadır. Somali, Irak'tan sonra vatandaşları gelişmiş ülkelere en fazla sığınma başvurusunda bulunan ülkedir.

Ülke adı	Sığınma başvurusu	Ülke adı	Sığınma başvurusu
İngiltere	45000	Almanya	4000
ABD	12000	İtalya	3000
Hollanda	13000	Belçika	2000
Norveç	10000	İrlanda	1500
İsveç	7000	Avusturya	1000
İsviçre	5000	Finlandiya	1000
Danimarka	5000	Türkiye	1000
Kanada	5000		

2008 yılında 21.800 Somalili gelişmiş ülkelere sığınma talebinde bulunmuştur.²⁵ Sığınma veya iltica talepleri Avrupa ülkelerinden kabul alan Somalililer, bu ülkelerde yerleşmekte ve ülkelerine geri dönmeyi düşünmemektedirler. Örneğin, 18 yaşında iken Mogadişu'dan güneye doğru yürüyerek Kenya'ya ulaşan, bir süre Kenya'da kampta kalan ve daha sonra ABD'ye iltica eden Mohamed Hassan, ailesi ve arkadaşları Somali'de olmasına rağmen geri dönmeyi düşünmemekte, ülkesindeki durumun düzeleceğine inanmamaktadır.²⁶

İHH İNSANİ YARDIM VAKFI'NIN SOMALİLİ MÜLTECİLERE DESTEKLERİ

10 yılı aşkın bir süredir Somali'ye yönelik sosyal kalkınma ve acil yardım çalışmaları yürütmekte olan İHH İnsani Yardım Vakfı, bugüne kadar istikrarsız ortamdan hayati derecede etkilenererek iç göçün mağduru olmuş mülteciler ve benzer mağduriyetleri yaşamasına rağmen kendi köy ve kasabalarında yaşamaya devam edenler için 196 su kuyusu, 9 mescit, 2 İslami eğitim merkezi; dul hanımlara yönelik bir eğitim enstitüsü ve bir mesleki eğitim merkezi inşa etmiştir. Bunun yanı sıra iç savaş ve kuraklıktan etkilenen çoğu mülteci binlerce aileye acil gıda yardımları; eğitim çalışmaları kapsamında öğrenci bursları; kırtasiye yardımları; 3000 yetimin bakım ve desteklenmesi; sağlık çalışmaları kapsamında 4000'den fazla Somalili katarakt hastasının tedavisi; Ramazan ve Kurban dönemlerindeki Ramazan kumanyaları ve kurban eti destekleriyle Somali'nin mağdur insanlarının yanında olmaya gayret göstermiştir.

İHH İnsani Yardım Vakfı, aynı zamanda umut yolculuğuna çıkarak ülkemiz sınırları içerisinde bulunan Somalili mültecilere yönelik olarak da insani yardım faaliyetlerine devam etmektedir.

SONUÇ

Afrika Boynuzu'ndaki stratejik konumu ile uluslararası aktörlerin ilgi odağı olan Somali, 1991 yılından bu yana iç savaşla mücadele etmektedir. Devletsiz yapı ve anarşi nedeniyle, toplumsal düzen açısından gerekli olan kurumların işleyişi aksamış; işsizlik, geçim kaynaklarının yetersizliği ve güvensizlik ortamı, Somali'yi 90'lı yıllardan itibaren mülteci veren bir ülke konumuna getirmiştir.

Günümüzde 10 milyonluk Somali halkının 3,5 milyonu acil yardıma muhtaçtır; ülke içerisinde 1,3 milyon kişi yer değiştirmiştir. Dünyanın farklı ülkelerine yasal olarak sığınma talebinde bulunan yaklaşık 500.000 Somalili vardır. Ve başka ülkelere sığınan Somalililerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Sadece Ocak 2009'dan bu yana 24.000'den fazla Somalili Kenya'ya, 3000 Somalili de Etiyopya'ya geçmiştir.

Somali'den başka ülkelere sığınan kişilerle yapılan mülakatlar göz önünde bulundurulduğunda, 1991'den bu yana bir toplumsal düzenden mahrum yaşayan Somalililerin, ülkelerinde bir gelecek inşa etmenin mümkün olmadığını düşündükleri görülmektedir. Somali, "sürdürülebilir bir yaşam" için elverişli görülmemektedir. Ancak, yurtlarını, yaşamlarını, geçmişlerini geride bırakarak gerek komşu ülkelere gerekse dünyanın farklı bölgelerine sığınan Somalililerin, sığındıkları ülkelerde huzur ve sükûnet bulmaları da kolay olmamaktadır. Somalililer, Kenya ve Yemen örneğinde görüldüğü gibi, uzun süre sağlıklı mülteci kamplarında barnabilmekte; insan tacirleri tarafından suiistimal edilebilmekte; umuda yolculuğu tamamlamadan hayatlarını kaybedebilmekte; gayriresmî yollar ile girdikleri ülkelerde illegal barındıkları için ağır bedeller ödemek zorunda kalabilmekte veya bu ülkelerden geri gönderilebilmektedirler.

Somalili mültecilerin sığındıkları ülkelerdeki yaşam şartlarının düzeltilmesi, zorla geri gönderilmelerinin engellenmesi, iltica başvurusu ile ilgili süreçlerde hukuki destek sağlanması gibi adımlar, Somalili mülteciler için rahatlatıcı olabilir. Ancak, yapılması gereken mülteci hareketlerinde kaynak ülke olan Somali'de, mülteci üreten şartların ortadan kaldırılmasıdır. Etiyopya askerlerinin 2008 yılı sonunda ülkeden çekilmesi ve bir önceki geçici hükümete kıyasla daha geniş tabanlı/kapsayıcı bir hükümet kurulması, Somali'de sükûnetin sağlanacağı yönünde bir beklenti doğurmuştur. Ancak bekle-

Somalili Mülteci

Üç yıldan fazla zamandır Türkiye'de yaşıyor. 1991'den bu yana Somali'de yaşanan hükümet boşluğu, insanların hayatını oldukça zorlaştırmış. Ülkesinde toplu ölümler ve sebepsiz yere öldürülen insanlara şahit olduğunda daha güzel bir hayat için yola çıkmış. İstedığı sadece bir insanın en temel hakkı olan yaşama hakkına sahip olmak. Risk altında yaşanan bir hayatın yarım ve değersiz olduğunu anlatıyor. Yaşam ümidi olmayan, her an tehlike içinde yaşayan binlerce kişi var Somali'de. Mülteci olarak bir yerde yaşamak ise hayatlarının korunduğu anlamına geliyor. "Biz bir insanlık dramının parçasıyız; yokluk ya da iç çatışmalar nedeniyle her an ölümler burun buruna yaşamaya çalışıyoruz." diyor.

nen olmamıştır; hâlen Mogadişu'da şiddet devam etmekte, anlaşma sağlanamamaktadır.²⁷

Soğuk Savaş dönemi sonrasında, uluslararası güçlerin bölge ile ilgili tutumu, stratejik bir coğrafya olan Somali'yi istikrarsızlaştırarak bu yolla yönetimde söz sahibi olmayı amaçlamıştır. Mevcut siyasi yapının ve uluslararası yaklaşımın yakın bir zamanda değişmeyeceği gerçeğinden hareketle Somali'deki iç ve dış göçün kısa vadede çözümlenemeyeceğini söyleyebiliriz. Bu noktada, bölgeyi istikrarsızlaştıracak yeni uluslararası müdahalelerden kaçınılmalı, ülke içinde tarafları uzlaştıracak çözüm arayışına gidilmeli ve bu süreçte mültecilerin durumlarının iyileştirilmesi ve mültecilere insani yaşam koşullarının sunulması için daha fazla inisiyatif alınmalıdır.

Sonnotlar

¹ Uluslararası hukukta, "mülteci/refugee" kavramı, dili, dini, siyasi görüşü vb. nedenlerle zulüm görme korkusuyla başka bir ülkeye sığınan ve sığınma talebi, başvuru ülkesi tarafından resmen kabul edilen kişiler için kullanılır. Sığınma talebi sonuçlanmamış kişiler "sığınmacı" olarak tanımlanırken; başka bir ülkeye geçmeyen ancak yine benzer nedenlerle kendi ülkesinde yer değiştiren kişiler, "ülkesinde yerinden edilen kişi/*internally displaced person*" olarak, sadece ekonomik nedenlerle başka bir ülkede yaşama başvurusunda bulunan kişiler ise "göçmen/migrant" olarak tanımlanır. Bu makalede; "mültecilik sorunu", "mülteci problemleri", "mültecilik gerçeği" gibi tanımlar, sadece "mülteci" statüsünde olan kişi ve gruplara atıfta bulunmak için değil, yaşadığı yerleri terk etmek durumunda kalan tüm grupları referans etmek için kullanılmıştır. Mültecilikle ilgili temel kavramlar için bkz: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukukî Metinler, Ankara, 1998.

² Afrika tarihi ve sömürgecilik geçmişi için bkz: Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.

³ Somali, 1991 öncesinde de önemli göç dalgaları yaşamıştır. Somali, kurulduğundan bu yana göç hareketlerinin görüldüğü bir ülke olagelmıştır. Örneğin, 1969 askerî darbesinin ardından, askerî yönetimin zulmünden kaçan yüz binlerce kişi Etiyopya'ya sığınmıştır. 1977-80 yılları arasında, Etiyopya ve Somali arasında yaşanan Ogaden Savaşı sonucunda iki milyon kişi mülteci konumuna düşmüştür. Yine 1982-83 yılları arasında ve 86'da Somali içerisinde yaşanan isyanlar ve iç kanlılıklar sırasında mülteci hareketleri görülmüştür. 1991-92 yılları arasında yaşanan iç savaşta ise 50.000 kişi ölmüş; yine bu savaş sırasında sadece 300.000 kişi açlıktan dolayı hayatını kaybetmiş, savaşın neden olduğu güvensizlik ve mağduriyet ortamı insanları mülteciliğe zorlamıştır. İHH Araştırma Komisyonu, *Zengin Kıtanın Açlık Öyküsü: Afrika*, İlmî Toplantılar Serisi 1, 2007, İHH İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, s. 161.

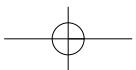
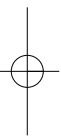
⁴ "Somalia", *Africa Continental and Country Profiles*, Africa Institute of South Africa, 1998.

- ⁵ Jason P. Sorens ve Leonard Wantchekon, *Social Order without the State: The Case of Somalia*, Department of Political Science, Yale University, 2000, s. 7.
- ⁶ Etiyopya müdahalesinden sonra sadece 2007 yılının Nisan ayında 400.000 Somalili yerlerinden edildi. 2007 yılında toplam 700.000 Somalili, başkent Mogadişu'dan ülkenin farklı yerlerine göç etti. Ken Menkhaus, *Somalia: A National or Regional Disaster?*, WRITENET, Nisan 2009, s. 3.
- ⁷ Joelle Moret, Simon Baglioni, Denie Efonayi-Mader, *The Path of Somali Refugees into Exile*, Swiss Forum for Migration and Population Studies, University of Neuchatel, Neuchatel, 2006, s.78.
- ⁸ "Somalia", *Info by Country*, UNICEF, http://www.unicef.org/infobycountry/somalia_statistics.html.
- ⁹ "Somalia: Security and protection crisis continues despite peace deal", Internal Displacement Monitoring Center, <http://www.internal-displacement.org>, 20.05.2009.
- ¹⁰ Ken Menkhaus, s. 3.
- ¹¹ "Widespread humanitarian crisis affecting 3.2 million people or 42% of the total population", Food Security and Nutrition Analysis Unit Somalia, <http://www.fsasomali.org>, 05.02.2009.
- ¹² "Somalia: Political Progress, Humanitarian Stalemate, Refugees International", <http://www.refugeesinternational.org>, 3 Nisan 2009.
- ¹³ "Somalia: 60,000 return to unstable conditions in capital", UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld>, 15.05.2009.
- ¹⁴ "Somalia: IDPs returning to 'risky' Mogadishu", <http://www.unhcr.org/refworld>, 05.03.2009.
- ¹⁵ Hassan Sheikh ve Sally Healy, *Somalia's Missing Million: The Somali Diaspora and its Role in Development*, UNDP, Mart 2009.
- ¹⁶ "Somalia: 60,000 return to unstable conditions in capital", UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld>, 15.05.2009.
- ¹⁷ "Thousands of Somalis still fleeing to Kenya", UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld>, 27.03.2009.
- ¹⁸ "Somali refugees fleeing war, face danger, abuse in camps", *The Huffington Post*, www.huffingtonpost.com, 26.03.2009.
- ¹⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Dadaab mülteci kampı ile ilgili raporu için bkz: Gerry Simpson, *From Horror to Hopelessness: Kenya's Forgotten Somali Refugee Crisis*, Human Rights Watch (HRW), 2009.
- ²⁰ "UN concerned over Kenya's forcible return of Somali asylum-seekers", UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld>, 03.04.2009.
- ²¹ "Somalia: 60,000 return to unstable conditions in capital", UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld>, 15.05.2009.
- ²² "Somalia: Potential migrants gather in Puntland" UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld>, 29.05.2009.
- ²³ "Somalia: Potential migrants gather in Puntland", UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld>, 29.04.2009.
- ²⁴ Hassan Sheikh ve Sally Healy, s. 8-9.

²⁵ “A Somali Refugee Family’s Quest for Healing”, <http://news.yahoo.com>, 22.05.2009.

²⁶ “Somali refugees describe a country in chaos”, www.minnpost.com, 01.12.2008.

²⁷ Örneğin, 22 Mayıs 2009 tarihli bir habere göre, Mogadişu’da çatışmalar hâlen devam ediyor. Mayıs ayının başında 49.000 kişi Mogadişu’yu terk etmek durumunda kalmıştır. 15 Mayıs’ta yaşanan çatışmalarda 45 kişi hayatını kaybetmiştir. “Rebels rush to Mogadishu, residents fear more bloodshed” <http://www.reuters.com>, 22.05.2009.

Diken Üstündeki Doğu Türkistan Mültecileri

(Ahsen Utku; Gazeteci)

GİRİŞ

Doğu Türkistan meselesi, günümüzde yaşanan pek çok “azınlık” meselesi arasında belki de en fazla kangrenleşen ancak buna karşın dünyaya en az duyurulabilen meselelerden biridir. Çin’in uyguladığı baskı politikaları nedeniyle dünya çapında yankı bulan ve 2008 Çin Olimpiyatları öncesinde ve olimpiyatlar boyunca bütün dünyada düzenlenen protestolarla uluslararası kamuoyunun gündemine sık sık gelen Tibet kadar “şanslı” olamayan Doğu Türkistan, unutulmaya yüz tutmuş bir coğrafya sayılabilir. Doğu Türkistan’ın ve Uygur Türklerinin bu unutulmuşluğu, Çin politikalarının bir sonucu olmakla beraber uluslararası kamuoyunda bir sorunun ilgi görmesi için hangi kriterlerin gerekli olduğu sorusunu da akıllara getirmekte.

Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Tibet, Çin, Moğolistan ve Rusya’nın arasında yer alan ve 1.828.418 km²lik bir alana yayılan Doğu Türkistan, dünyanın geri kalanından âdeta yalıtılmış gibidir. Geniş ve tarıma elverişli toprakları ve sahip olduğu zengin maden kaynaklarına rağmen tamamen geri bırakılmış bir bölge olan Doğu Türkistan, kelimenin tam anlamıyla varlık içinde yokluk yaşamaktadır.

Doğu Türkistan halkı Çin’in bölgede nüfuz kurma çabaları sonucu çeşitli baskılara maruz kalmakta; sistemli yıldırma politikaları sonucu yurtlarını terk etmeye zorlanmaktadır. Bölgenin demografik ve kültürel yapısını temelden sarsan Çin, Uygur Türklerinin çoğunlukta olduğu Doğu Türkistan topraklarının yüzyıllardır taşıdığı ismin aksine, dünyaya, Çin’in resmî kaynaklarında geçen “Sincan/Yeni Kazanılmış Topraklar Diyarı” ismiyle tanınmaktadır.

DÜNDEN BUGÜNE DOĞU TÜRKİSTAN SORUNU

Doğu Türkistan topraklarında birbiri ardına farklı Türk devletleri kurulmuştur ve bu topraklar Çin, Rusya ve Türkiye arasında tarih boyunca bir çatışma, hatta bir “kapışma” alanı olagelmiştir. Gerek kurulan devletler içinde hiç bitmeyen iktidar kavgaları gerekse bu verimli ve geniş toprakların yabancı güçlerin sürekli müdahalesine maruz kalması -zaman zaman Çin’i bile vergiye bağlayacak güçte devletler kurulmasına rağmen- bu devletlerin kalıcı, istikrarlı ve uzun ömürlü bir nitelik kazanmasını engellemiştir. Ancak Doğu Türkistan’ın bugünkü konumuna gelişinin kökenleri, 16. yüzyıla kadar götürülebilir.

Çin’de hüküm süren Mançu İmparatoru Sheng Tsu döneminde işgal edilen Moğolistan’a, bölgenin kalabalık ailelerinden Oryatlann lideri Tsewang Rabdan, Moğolistan genel valisi olarak atanır. Bir süre sonra bu durumdan faydalanmak isteyen Rabdan, Doğu Türkistan ve Tibet üzerine yürüyerek buraları kendisine bağlar.¹ Ancak Rabdan’ın bu girişimi, daha büyük öfkelere yol açmaktan başka sonuçlar doğurmaz. Çin yönetimi, 1757 yılında önce Doğu Türkistan’ı, ertesi yıl da Tibet’i işgal eder; böylece sadece belirli bir düzeyde yetki verdikleri kişilerin çok fazla güçlenmemesi için gerekli tedbirleri alır.

Ancak burada akılda tutulması gereken bir nokta da şudur ki, maalesef, Doğu Türkistan’da Çin baskısı uygulanmaya başlamadan önce bölgede yaşayan Müslümanlar birbirlerini katletmiştir. Çin işgalinin gerçekleştiği sırada var olan “Hocalar İdaresi”, ilk başta Doğu Türkistan halklarına İslam öğretisiyle birleşmeyi telkin etmeleri için Çağatay Hanedanı’nın hükümdarları tarafından davet edilirler ve aralarında Hoca Ahmed Yesevi, Hoca Bahaüddin Nakşibend, Hoca Mahmud-i Azam, Azam’ın oğlu Hoca İshak Veli gibi din âlimlerinin de bulunduğu bu hocalar, önceleri halk arasındaki bağı canlı tutmayı ve hatta Kırgızları da din kardeşleri olarak etkilemeyi başarırlar.² Ancak daha sonra göreve gelen âlimler zamanla asıl amaçtan uzaklaşmaya başlar ve farklı hocalar arasında tam anlamıyla bir rekabet ortamı doğar. Ve bu şekilde halkı bir araya getirmek için çağrılan hocalar, sayıları giderek artmak suretiyle devletin büsbütün parçalanmasına yol açar.³ Özellikle Doğu Türkistan ile Kırgız halkları arasında kurulmaya çalışılan kardeşlik bağları, yine Müslümanlar tarafından zedelenir; Müslüman, Müslüman’ı katletmeye başlar. İç çatışmalara zamanla Çin de müdahil olur ve Çin yönetimi, durumu kendi lehine çevirme konusunda son derece başarılı bir politika yürütür. Yüzyıl kadar bir zaman sonra da, Müslümanlar artık bağımsızlıklarını geri kazanmak için savaşı hâle gelirler. 1863 yılına gelindiğinde Doğu Türkistanlılar, Çin baskısı ve işgalinden kurtulmak için tam 42 kere ayaklanmışlardır.⁴ Bu tarihten 1878 yılına kadar Çinliler bir süreliğine geri püskürtülür, ancak bu

ayaklanmayı yürüten Yakup Bey'in vefatının ardından Doğu Türkistan yeni-
den Mançu-Çin yönetimine geçer ve Çin'in bundan sonra bir daha çıkmama-
k üzere bölgede kuracağı sistemle birlikte Doğu Türkistanlılar da yavaş
yavaş kendi yurtlarında barnamaz hâle gelir ve mülteciliği seçmek zorunda
bırakılırlar.

MÜLTECİ SORUNUNUN BAŞLANGICI

Doğu Türkistan tarihinde mültecilik, büyük oranda 1949 sonrası gerçek-
leştirilen büyük göçlerle başlar. 1949 yılında Komünist Çin kuvvetlerinin iş-
gallerine maruz kalıp bir yandan da Sovyet Rusya'sının güvenilmez politika-
ları arasında kalan Doğu Türkistanlı liderler Mehmet Emin Buğra ve İsa Yu-
suf Alptekin "vatan için vatandan ayrılma" kararı verirler. Ve bu kararın üye-
rine Doğu Türkistan'dan kitleler hâlinde oldukça zorlu bir göç başlar ve 1949
yılıının Ekim ayında yine bu liderler önderliğinde 7000 Doğu Türkistanlı, Hin-
distan ve Pakistan yollarına düşer.⁵ Göçmenlerin ulaştıkları şehirler ve sayı-
ları hakkında çeşitli kaynaklar farklı rakamlar vermektedir. Ancak üzerinde
mutabakata varılan bir gerçek vardır ki, bu göçmenlerin değil yüzlercesi, bin-
lercesi, zorlu yol koşullarına dayanamayarak istedikleri şehirlere varamadan
hayatını kaybeder.

Ancak Doğu Türkistanlıların göçleri 49 göçüyle sona ermemiş ve göçler
50'li yıllar boyunca devam etmiştir. 1950, 1958, 1959 ve 1961 yıllarında fark-
lı sayılarda Doğu Türkistanlı Tibet, Afganistan ve Türkiye'ye göç etmiştir an-
cak Türkiye'ye asıl toplu göçler 1952, 1965-66 ve 1977 yıllarında gerçekleş-
miştir. Bu yıllarda ülkelerini terk etmek zorunda kalan Doğu Türkistanlıların
sayısı on binleri bulmaktadır. Örneğin sadece 1962 yılında Çin'e karşı yürü-
tülen ayaklanmalar sonucunda Batı Türkistan'a göç eden Doğu Türkistanlı-
ların sayısı 50.000'i geçmektedir.⁶

Doğu Türkistanlıların Türkiye'ye kabul edilmeleri ve yerleştirilmeleri
konusunda Doğu Türkistanlı liderler İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin
Buğra en etkili isimlerdendir. Doğu Türkistanlı göçmenler, Türkiye'de Kayse-
ri ve İstanbul başta olmak üzere belirli bölgelere yerleştirilirken bugün Tür-
kiye'de 30.000 civarında Doğu Türkistanlının yaşadığı tahmin edilmektedir.

GÜNÜMÜZDE DOĞU TÜRKİSTANLI MÜLTECİLERİN DURUMU GENEL BAKIŞ

Göçler 1980'li yıllar boyunca da devam etmiştir. Doğu Türkistan ile ilgi-
li kesin bilgiler veren kaynaklara ulaşmak neredeyse imkânsız olmakla bir-
likte bugün dünyanın farklı bölgelerine dağılmış Doğu Türkistan diasporası-
nın bir ila üç milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir⁷ ve göçmenlerin

yoğun olarak yaşadığı ülkeler sırası ile Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye, Suudi Arabistan, Pakistan, Almanya, Avustralya, Amerika, Kanada, İsveç ve İsviçre'dir. Ne var ki, zaman ve uluslararası gelişmeler âdeta Uygur mültecilerinin aleyhine işlemektedir. Çin yönetiminin her türlü baskı politikasına maruz kalan Uygur Türkleri için 11 Eylül 2001 saldırıları, daha zorlu bir sürecin başlangıcı olmuştur. Dönemin ABD yönetiminin başlattığı "terörle savaşı" kendi politikalarını meşrulaştırmak için benimseyen Çin yönetimi, baskı politikaları ve işkenceden kaçıp komşu ülkelere sığınan bütün Doğu Türkistanlıları "terörist", "bölücü" veya "aşırı dinci" olarak damgalamaktadır. Buna karşın Çin sadece Uygurlara değil, aynı zamanda mültecilerin zorunlu geri dönüşü konusunda komşularına da baskı uygulamaktadır ki, geri dönmek zorunda kalan mülteciler hapis, işkence ve hatta idama maruz kalmaktadır. Her ne kadar Doğu Türkistan'ı çevreleyen pek çok ülke 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne imza atmamış olsa da, mültecilerin bu şekilde "iade edilmesi", Birleşmiş Milletler İnsan Haklar Beyannamesi'ne ters düşmenin yanı sıra uluslararası hukuk normlarına da aykırı bir uygulamadır.⁸

Çin hükümetinin Doğu Türkistanlılar ve Doğu Türkistanlı mültecilere yönelik tutumu, uluslararası insan hakları örgütlerinin de yakın takibi altındadır. Çin'in baskı politikaları ve Doğu Türkistanlı mültecilerin durumu ile ilgili düzenli raporlar hazırlayan kuruluşlardan biri olan Uluslararası Af Örgütü (UAÖ)'nün raporlarında kullandığı ifadeler bile, durumun ciddiyetini göstermektedir. "Uygurlar, Çin'in 'Terörle Savaş' Adına Uyguladığı Baskıdan Kaçıyor" başlığını taşıyan 2004 tarihli rapora göre Çin, terörle savaş sürecini tamamen keyfi uygulamalar üzerinden yürütmektedir:

"Çin hükümeti, 'aynılıkçılık' terimini geniş bir yelpazede yer alan faaliyetleri içine alacak şekilde kullanmaktadır ve bu faaliyetlerin birçoğu banışçıl muhalefet ya da hoşnutsuzluk veya din özgürlüğü hakkının banışçıl kullanılmasından daha öte değildir. Son üç yılda bölgede on binlerce insanın soruşturma için gözaltına alındığı ve yüzlercesinin, belki de binlercesinin Ceza Yasası uyarınca yargılandığı ya da hüküm giydiği bildirilmektedir. Tam sayıyı belirlemek olanaksız olsa da çok sayıda Uygur'un 'aynılıkçılık' ya da 'terörizm' suçu işledikleri iddiasıyla ölüm cezasına mahkûm edilerek cezalarının infaz edildiğine inanılmaktadır."⁹

Buna göre farklı ülkelere sığınıp daha sonra Çin'e zorla geri gönderilen Uygurların akıbeti, "terörist" ya da yukarıda belirtilen nitelendirmelerle yaf-talanmaları ile paralel olarak tam bir bilinmezliğin içine sürülmektedir; zira Çin'e geri dönen pek çok Uygur'un akıbeti, ancak infaz haberi alındığında açığa çıkmaktadır.

UAÖ'nün verilerine göre son yıllarda Pakistan, Kazakistan ve Kırgızis-

tan'ın da aralarında bulunduğu bazı komşu ülkelerden Çin'e zorla geri gönderilen Uygurlu ilticacıların ve mültecilerin sayısında bir artış gözlenmektedir. UAÖ raporlarına göre bu tür vakalar, 11 Eylül sonrasında Çin'in güvenlik önlemlerini arttırmasıyla birlikte artmıştır ve bazı vakalarda Çinli yetkililerin bu tür geri gönderilme olaylarını teşvik ettikleri ya da bu olaylarda yer aldıklarına dair kanıtlar bile bulunmuştur.¹⁰

“Ülke dışına bilgi aktaran aile üyelerine yapılan misilleme tehditleri de dâhil olmak üzere bilgi aktarmaya getirilen sıkı kısıtlamalar nedeniyle Çin'e geri gönderilen Uygurların akibeti ile ilgili bilgi edinmek çoğunlukla zordur. Bununla birlikte, bazı yeni vakalarda geri gönderilen kişilerin işkence, adil olmayan yargılama ve hatta ölüm cezası da dâhil olmak üzere ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalmış oldukları bildirilmiştir.”¹¹

Çin'in, ülke sınırları içinde yaşayan Uygur ailelerle diasporada yaşayan yakınları veya akrabaları arasındaki iletişimi yakından takip ettiği ve bu iletişimi sınırlamak için türlü önlemler aldığı bilinen ve hatta uluslararası insan hakları örgütlerinin raporlarına geçmiş bir gerçektir. Sürgünde yaşayan ve özellikle de Doğu Türkistan halkının yaşadıklarını dünyaya duyurmaya çalışan Uygur aktivistlerin aileleri ile yaptıkları telefon konuşmaları dinlendiğinden, Doğu Türkistanlı aileler için sürekli bir güvenlik sorunu söz konusudur. Öte yandan, UAÖ'nün de raporlarına göre aile üyelerine pasaport ya da diğer seyahat belgeleri verilmemekte ve böylece yasa dışı yollarla seyahat etmedikçe insanların ülke dışındaki akrabalarını ziyaret etmeleri ya da yanlarına gitmeleri büyük ölçüde engellenmektedir.¹²

“Son dönemlerde gelen haberler, bölgedeki denetim ve baskıların son iki yıl içinde arttığını göstermekte. Çinli yetkililer özellikle sürgündeki Uygurları geri dönmeye zorlamak ya da yurt dışında siyasi faaliyetlere katılmalarını engellemek amacıyla açıkça aileleri hedef alan baskılar uyguluyorlar. Gazeteci olarak çalışan sürgündeki bir Uygur aktivist, UAÖ'ne, Ekim 2003'te Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki akrabalarıyla yaptığı bir telefon görüşmesi sırasında akrabalarının kendisine, Çin polislerinin telefon numarası ve ev adresi de dâhil olmak üzere yurt dışındaki yaşamının her ayrıntısını bildiğini söylediklerini anlatmıştır. Çin Devlet Güvenliği Dairesi yetkililer, ailenin evine gelerek gazetecinin faaliyetlerinin 'kötü ve tehlikeli' olduğunu söylemişlerdir.”¹³

Çin Ceza Yasası'nın 322. maddesinin, “bir ulusal sınırı yasa dışı yollarla geçme”yi bir yıla kadar hapisle cezalandırılabilecek bir suç olarak tanımladığı ve Doğu Türkistanlıların pek çoğuna zaten pasaport ya da seyahat belgesi verilmediği göz önünde bulundurulacak olursa baskı altında kalan Uygurların yurt dışına çıkabilmek için mecburen yasa dışı yollara başvurdukları söylenebilir.

Bu noktalardan hareketle Doğu Türkistanlı mültecilerin durumu, diğer mültecilerden farklılık arz etmektedir. Zira bu insanlar sadece açlık, yoksulluk ve benzeri zorluklarla değil; aynı zamanda ciddi güvenlik sorunlarıyla da yüzleşmektedirler. Özellikle günümüzde Uygur ailelerinin, çok sıkı güvenlik önlemleri sebebiyle büyük gruplar hâlinde göç etmesi imkânsız görünmektedir. Dolayısıyla bu süreçte aileler parçalanmakta; yukarıda bahsedildiği gibi iletişim konusunda baskılarla karşılaşıldığı için aynı aile fertleri bile bağlarını tamamen koparmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca bir başka ülkeye sığınan ve hatta vatandaşlığını değiştiren Doğu Türkistanlılar dahi, Çin yönetiminin hükümetler üzerinde kurduğu baskılar sonucunda, her zaman bir “zorla geri gönderilme” riski ile karşı karşıya olduğundan âdeta diken üstünde yaşamaktadırlar. Bu duruma dair örnekler insan hakları raporlarında yer almaktadır:

“1989’da Çin’den ayrıldıktan sonra Türkiye’ye gelen ve Türk vatandaşlığına geçen Uygur tüccar Mahmut Akatal UAÖ’ne, kendisinin Mayıs 2003’te merkezi ABD’de bulunan radyo kanalı Özgür Asya Radyosu’na 1997’de evini ziyarete gittikten sonra Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde keyfi olarak gözaltına alınması ile ilgili bir röportaj verdiği için oğlunun Aksu ilinin Sinhe bölgesinde bir ay süreyle gözaltında tutulduğunu anlattı. Anlattığına göre polis onun Türkiye’ye taşınmasıyla ilgili olarak oğlunu sorguya çekmiş. Mahmut Akatal’ın oğlu, akrabalarının para cezasını ödemesinin ardından bir ay sonra serbest bırakılmış. Aile şimdi, Sinhe dışına çıkmak istediği her durumda polisten izin almak zorunda.”¹⁴

SONUÇ

Doğu Türkistanlı mültecilerin Çin’de kalan akrabaları için çözümü güçleştiren en önemli unsurlardan birisi de Çin’in mültecilerin sığındığı ülkeler üzerinde sahip olduğu etkidir. Öyle ki, Türkiye’ye sığınan Doğu Türkistanlılar bile zaman zaman benzer güçlüklerle karşılaşmaktadır. Çin ile ciddi boyutlarda ekonomik ilişkilere sahip olan Türkiye, bugüne kadar Doğu Türkistan’a dair etkin bir siyasi söylem geliştirmekten kaçınırken, geçmişte Orta Asya ülkelerini ziyaret eden bazı Türk liderler, “Doğu Türkistan” yerine “Sincan” ismini zikretmeyi tercih ederek Türkiye’ye büyük bağlılık duyan Doğu Türkistanlıları ziyadesiyle üzümüştür. Doğu Türkistan ile tarihten geleneğine rağmen Türkiye’de bile böyle bir politika yürütülürken, Çin’in pek çoğu uluslararası alanda etkin olmayan komşularının, mültecileri zorla geri gönderme konusunda Çin’e karşı dirençli bir politika sergilemesi beklenemez. Ancak Kanada ve Amerika bu konuda Çin’e karşı koyarken, bu bile Doğu Türkistanlı mültecilerin sorunlarının tamamen ortadan kalktığı anlamına

gelmemektedir. Bu insanlar sadece topraklarından değil; ailelerinden, yakınlarından ve bütün akrabalarından ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Tabiri caizse, “herkes ancak kendi başını kurtarabilmektedir”. Bu durum da toplumsal bir kangren hâline gelmiş sorunların çözümlerini imkânsızlaştırmaktadır.

Öte yandan Çin’in hem geri gönderilen mültecilere hem de mültecilerin Çin’de kalan ailelerine uyguladığı -düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması, sürekli gözetim altında tutulmaktan gözaltı, hapis ve işkenceye varan uygulamalar- baskı politikalarının uluslararası kamuoyunun acil dikkatine ihtiyacı vardır. Doğu Türkistan’da yaşananların Tibet’ten daha iyi olmadığı ve Tibet konusunda bütün dünyada gösterilen duyarlılığın Doğu Türkistan konusunda da gösterilmesi, en azından ilk aşamada uluslararası girişimlerin gündemine alınması bakımından faydalı olacaktır. Kısacası, Doğu Türkistanlı mülteciler sorunu, Çin’in politikalarından bağımsız bir sorun değildir ve sorunun çözümü için bu politikaların değiştirilmesine yönelik girişimlerden başlamak, en uzun vadeli çözüm süreçlerinden olacaktır.

Doğu Türkistanlı Mülteci

Tarih kitaplarına konu olmuş bir zulüm Çin zulmü. Çoğu kez masal dinler gibi dinledi dünya buralarda yaşananları. Komünist rejimin 1949 yılında Doğu Türkistan’ı işgal etmesinin ardından o bölgede yaşayan Müslüman Türk halkı, çeşitli zulüm ve eziyetlere maruz kaldı. İşgalden sonra ise halkın hak, hukuk, mal ve mülkü elinden alındı. “İnsan, zorlandığı ve zor durumda kaldığı için bir yerden başka bir yere göç eder.” diyor Türkiye’ye göç eden bir mülteci. Yoksa neden bırakısın üzerinde nefes aldığı, yaşadığı toprağı? Daha çocuk yaşlarında zulme hayır demek için toplanmışlar. Bir araya geldiklerinde tüm haksızlıkları önleyebileceklerini düşünmüşler. Gerçekleştirdikleri bir

protesto eylemi sonrasında ise hapisle tanışmışlar. 15 yaşındaymış o sıra. Arkadaşları ile birlikte iki metrelik bir hücrede kalmışlar. Kulaklarında yankılanan hikâyelerin bir parçası olduklarını ilk defa Çinlilerle karşılaştıklarında anlamışlar... “Gerek Orta Asya’daki Türk kardeşlerimiz gerekse Doğu Türkistan’daki kardeşlerimiz, hepimiz, 20. yüzyılın başında Orta Asya’da Ruslar, Doğu Türkistan’da ise Çinliler tarafından büyük zulümlere maruz bırakıldık, bu nedenle de evlerimizden, yurtlarımızdan başka yerlerde yaşamak zorunda kaldık.” diyor. Şimdi Türkiye’de yaşayan ve ne zaman evine geri döneceğini bilemeyen mültecimiz.

Sonnotlar

¹ Mehmet Saray, *Doğu Türkistan Türkleri Tarihi*, cilt: 1, İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Araştırma Merkezi, 1998, s. 86.

² A.g.e., s. 92-93.

³ A.g.e., s. 95.

⁴ "Who are the Uyghurs", www.uygur.org, s. 3.

⁵ Erkin Alptekin, "Doğu Türkistan'dan Hicretimizin 40. Yılı", *Gökbayrak*, Kayseri, 1992, s. 3.

⁶ A.g.m., s. 76.

⁷ Arslan Alptekin, *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği*.

⁸ "Refugees", <http://www.uhrp.org/categories/Issues/Refugees/>

⁹ Uluslararası Af Örgütü, "Çin Halk Cumhuriyeti: Uygurlar, Çin'in 'Terörle Savaş' Adına Uyguladığı Baskıdan Kaçıyor", s. 3.

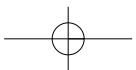
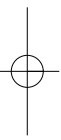
¹⁰ A.g.e., s. 21.

¹¹ A.g.e., s. 21.

¹² Uluslararası Af Örgütü, "Çin Halk Cumhuriyeti: Uygurlar, Çin'in 'Terörle Savaş' Adına Uyguladığı Baskıdan Kaçıyor", s. 37, 2004.

¹³ A.g.e., s. 37-38.

¹⁴ A.g.e., s. 38.

Bangladeş Topraklarında Arakanlı Mültecilerin Yaşam Mücadelesi

(Av. Nesip Yıldırım; MAZLUMDER Genel Bşk. Yrd.)

1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Uluslararası Sözleşmesi'ne ve uluslararası hukuka göre; ırkı, dini, milliyeti, cinsiyeti, sosyal grup aidiyeti ve siyasi görüşü ne olursa olsun haklı bir zulüm korkusu yaşayarak ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve bu korku nedeniyle ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişiler mülteci olarak tanımlanmaktadır. Arakanlılar da dinleri ve ırkları nedeniyle zulüm görmekte; hatta hayati tehlike ile karşı karşıya kalmakta ve bu nedenle iltica etmektedirler. Birleşmiş Milletler (BM) veya sığınılan ülke yasal olarak tanımasa da, göç etmiş tüm Arakanlılar mülteci konumundadır.

MENŞE ÜLKE MYANMAR VE ARAKAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Myanmar, 1989 yılına kadar Burma/Birmanya adıyla anılmaktaydı. Ülke kuzeybatıda Hindistan ve Bangladeş, kuzeydoğuda Çin, güneydoğuda Laos ve Tayland, güneybatı kıyılarında ise Bengal Körfezi ile çevrilidir. Ülkenin 50 milyonu aşkın nüfusunun %90'ının Budist, %4'ünün Müslüman olduğu belirtilir. Ancak bazı kaynaklar Müslümanların %10 civarında olduğunu bildirmektedir. İngiltere'den 1948 yılında bağımsızlığını ilan eden Myanmar, 1962 yılından itibaren askerî cunta tarafından yönetilmektedir. Temel hak ve özgürlüklerin yoğun olarak ihlal edildiği ülkede -başta Müslümanlar olmak üzere- dinî ve etnik azınlıklar, hatta cunta hükümetine muhalif Budist rahipler dahi türlü zulümlerle karşı karşıyadır.

Arakan bölgesi hâlen Myanmar devletinin kuzeybatısında kalan bölgedir. Arakan'da nüfusun önemli çoğunluğunu "Rohingya" Müslümanları ile Budist "Rakhine"ler oluşturmaktadır. Bu iki etnik yapı, etnik özellikler ve dil hususunda da Myanmar'ın diğer bölgelerinden farklılık göstermektedir. İs-

lam'ın Arakan'a sekizinci yüzyıldan itibaren bölgeye gelen Müslüman tüccar ve dervişler vasıtasıyla ulaştığı belirtilir. Arakan'da 1430'da bir İslam devletin kurulduğu ve bu devletin 1784 yılında Budist krallık tarafından işgal edilinceye kadar 354 yıl bağımsız bir devlet olarak kaldığı bilinmektedir. Bilahare İngiltere'nin ele geçirdiği Arakan, 1948 yılında Burma'ya bağımsızlık verilirken Burma sınırları içerisinde dâhil edilmiştir. Etnik ve dinî açıdan Myanmar'dan farklılık gösteren, petrol ve doğal gaz açısından Güneydoğu Asya'nın zengin bir bölgesi olan Arakan bölgesinde, baskı ve zulüm her dem olagelmıştır.

Arakan bölgesinde resmî rakamlara göre yaklaşık dört milyon Müslüman ve bir buçuk milyon Budist Rakhine'nin yaşadığı ifade edilmektedir. Ancak Myanmar rejiminin baskılarından dolayı bugün bu dört milyon Müslüman Arakanlının iki milyonunun diğer ülkelere göç ettirildiği, bölgede hâlen bir buçuk-iki milyon civarında Arakanlının kaldığı belirtilmektedir.

ARAKANLI MÜSLÜMANLARIN YAŞADIĞI TEMEL SORUNLAR

Arakanlı Müslümanlar Myanmar askerî cuntası yönetiminde sistematik olarak yok edilmeye çalışılmaktadır. Bölge Müslümanlarının yaşadığı temel sorunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yasal vatandaşlık hakları tanınmayan Arakanlılar kendi ülkelerinde yasa yoluyla "yasa dışı göçmen/geçici sakin" olarak muamele görmektedirler.
- Öldürme ve yaralama olaylarıyla Müslümanlar üzerinde baskı oluşturulmaktadır. Askerî cunta hükümeti ve kışkırttığı bazı Budistler aracılığıyla oluşturulan yaygın şiddet sonucunda on binlerce Arakanlı Müslüman öldürülmüş ya da yaralanmıştır. Geçmişte Arakan'ın işgaliyle yaşanan şiddet olayları, bağımsızlığın ilanından sonra hız kazanmıştır. Bölgede neredeyse her yıl toplu şiddet olayları yaşanmaktadır. Bunların yanında, Müslümanlara yönelik tecavüz fiillerinin yaşandığına dair haberler de gelmektedir.
- Arakanlı Müslümanlar ağır vergi, haraçlar ve taşınır-taşınmaz mallarına el konularak ekonomik açıdan bitirilmek istenmektedirler. Bir ay ülke dışında kalan bir Arakanlının mülkleri müsadere edilmektedir.
- Zorla çalıştırma genel bir uygulama olarak devam etmektedir. Arakanlılar, günlerce, bazen de haftalarca çok ağır yaşam koşullarında devlet zoruyla köleler gibi, ücretsiz çalıştırılmaktadır.
- Seyahat özgürlükleri bulunmayan Arakanlı Müslümanlar komşu kasabalara dahi izinsiz gidememektedir. Başkent ve bazı illere gidiş-

leri tamamen yasak olduğundan buna aykırın davrananlar hapis cezasına çarptırılabilirlerdir.

- Evlenmek için devletten izin alınması gerekmektedir. Ancak izin için prosedürlerin zorlaştırılması ve alınan harçlar, evliliği neredeyse imkânsızlaştırmaktadır. Bu uygulama Müslümanların nüfusunun artmasını engellemenin yanı sıra farklı ülkelere göçe yönelik sonuçlar da doğurmaktadır.
- Bölgede ciddi bir ibadethane sorunu yaşanmaktadır. Arakanlı Müslümanların cami yapmalarına ya da eskilerini onarmalarına izin verilmemekte, hatta zaman zaman mevcut camilerin yıkımı sözü olmaktadır. Cunta hükümeti, bölgede Budistleştirme politikalarını desteklemektedir.
- Arakanlı Müslümanların devlet memuru olma, üniversiteye gitme, elektrik ve telefon hizmetleri gibi kamu hizmetlerinden faydalanmaları da engellenmektedir. Arakanlıların yaşam alanları bu şekilde daraltılarak üzerlerindeki baskılar arttırılmaktadır.
- Adaletsiz ortam sorunu bulunmaktadır. Arakanlı Müslümanlara yapılan şiddete karşın siviller yargılanıp cezalandırılmamakta ve olayları gerçekleştirenler bir devlet politikası olarak desteklenmektedir.
- Yukarıda belirtilen haksızlıkların yoğunlaştırılması, adaletin sağlanmaması, Arakanlıları kendi adaletlerinin tesisi yönünde militarize etmekte, bu da çatışma alanı yaratarak devlete askerî müdahale imkânı oluşturmaktadır.
- Myanmar cuntası, özellikle 11 Eylül sonrasında uluslararası toplumu yanına çekmek ve yaptığı ağır insan hakları ihlallerini perdelemek gayesiyle Arakanlıları el-Kaide örgütü ile bağlantılı olduklarını iddia ederek suçlamaktadır. Arakanlılara yönelik sistematik yok etme politikası bu şekilde güçlendirilerek devam etmektedir.

SIĞINILAN ÜLKE BANGLADEŞ

Arakanlı mültecilerin sığındığı Bangladeş, yaklaşık 150 milyonluk nüfusu ile nüfus yoğunluğunda km²'ye 1000 civarı insanın düştüğü dünyanın en kalabalık ülkelerinden biridir. Güney Asya ülkelerinden Bangladeş; batı, kuzey ve doğudan Hindistan, güneydoğudan Myanmar, güneyden Bengal Körfezi'yle çevrilidir. Eskiden Doğu Pakistan olarak adlandırılan Bangladeş, 1971 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülke, çok partili yönetime sahip bir cumhuriyet olup hak ve özgürlüklerin sınırlı olduğu ancak gelişmekte olan bir yapıdadır. Bangladeş, 1951 Sözleşmesi veya 1967 Protokolü'nün tarafı değil-

dir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Bangladeş'in mülteciler konusunda ortak çalışması mevcuttur. Ancak günümüz itibarıyla Bangladeş'in etkili bir mülteci hukuku ve politikası yoktur. Ekonomik açıdan fakir bir ülke olan ve kendi yurttaşlarının ihtiyaçlarını karşılama hususunda dahi sıkıntı yaşayan Bangladeş, ülkesine sığınan mültecilere karşı isteksiz davranmakta ve onları geri gönderme çareleri aramaktadır.

GENEL OLARAK MÜLTECİ SAYILARI VE DAĞILIM

BMMYK'nın 2007 yılı verilerine göre Myanmar'dan göç etme/ettirme nedeniyle toplam 718.900 kişi yerinden edilmiş ve sığınmacı konumuna düşürülmüştür. Göç hareketleriyle ilgili rakamlar şu şekildedir: Tayland'a 146.700 kişi (23 yıl önce göç etmiş), Hindistan'a 75.000 kişi (19 yıl önce), Malezya'ya 25.000 kişi (18 yıl önce), Bangladeş'e 177.500 kişi (16 yıl önce), Malezya'ya 44.700 kişi (14 yıl önce), Tayland'a 250.000 kişi (11 yıl önce). Bu listede Birleşik Arap Emirlikleri ile Suudi Arabistan'a göç eden Arakanlıların sayısı verilmemiştir. Ancak İHH İnsani Yardım Vakfı'nın verilerine göre toplam 1.820.000 Arakanlı, başta Bangladeş olmak üzere Suudi Arabistan, Pakistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya ve Tayland'da sığınmacı olarak yaşamaktadır. Adı geçen ülkeler içerisinde de 500 ila 700.000 Arakanlının yaşadığı Bangladeş, Arakanlı mültecilerin en yoğun olarak sığındığı ülkedir. Bangladeş'e olan göçlerin yoğun olmasında Arakan'ın Bangladeş'le olan sınırda yer alıyor olması önemli bir etkidir.

Dünya genelinde çok ciddi anlamda bir mültecilik meselesi söz konusudur. Ülkelerindeki silahlı çatışmalar ve baskılar sonucunda başta Filistin, Irak, Afganistan, Pakistan, Sudan, Somali, Doğu Türkistan, Özbekistan ve Arakan'da milyonlarca kişi sığınmacı olarak yerinden edilmiş; yine Çeçenistan, Bosna ve Srilanka'da da çok ciddi mülteci sorunları yaşanmıştır.

Sığınmacı ve mültecilerin gittikleri ülkelere Pakistan iki buçuk milyondan fazla, Suriye bir buçuk milyon, İran ise bir milyon civarında sığınmacı/mülteci barındırmaktadır. Bu mağdur ülkelere milyonları bulan sığınmacı sayısına karşın, dünyanın süper gücü sayılan ABD'nin sadece 280.000 civarında sığınmacı barındırdığını belirtmek gerekir; tabii bunları da seçerek aldığı altını çizmeliyiz. Anlaşılabileceği üzere bu sorunlar, genel olarak dünyanın coğrafyasında ve biz bize yaşamaya devam etmektedir.

Iraklı mültecilerin yanı sıra başında olan ve sığınan ya da geçiş güzergâhında bulunan Türkiye'de de 18.200 kişi sığınmacı/mülteci konumundadır. Ancak burada, Türkiye'de aylık 3000-3500 civarında kişinin yakalandığını ve birçoğuna da temel sığınma hakkı tanınmadan sınır dışı edildiğini belirtmek durumundayız.

MÜLTECİLERİN KORUNMASI VE İHTİYAÇLARI

“Mültecileri korumak hepimizin sorumluluğudur” diyen BMMYK, sınırlı da olsa dünyadaki milyonlarca mültecinin barınma, korunma, gıda ve su ihtiyaçlarını diğer uluslararası kuruluşlarla birlikte karşılamaktadır. Bu kişiler arasından sınırlı sayıda kişi Kanada vb. diğer üçüncü güvenli ülkelere yerleştirilmektedir.

Dünyada yaklaşık iki milyon Arakanlı, dört buçuk milyon Filistinli ve diğer on milyonlarca Müslüman mültecinin başta korunma, barınma, gıda ve su ihtiyaçları ile güvenli üçüncü ülkelere yerleştirilme (ki bu ülkelerin önemli bir kısmının Müslüman ülkeler ol(a)maması) gibi insani ihtiyaçları bulunmaktadır. Mağdur durumda olan bu kadar çok sayıdaki insana karşın, Müslümanların bu insanların sorununun çözümüne alternatif olabilecek etkili kurumlarının olmaması son derece üzüntü vericidir.

Türkiye ve başta İngiltere ve Almanya merkezli çalışan uluslararası insani yardım kuruluşlarının mültecilere yönelik farkındalık ve temel ihtiyaçları karşılama yönünde çaba ve destekleri bulunmakla birlikte, bunların sürekli ve yeterli miktarlarda olmadığını belirtmeliyiz. Müslümanların öncelikli olarak kendi mülteci sorunlarıyla yüzleşmeleri ve bu sorunların çözümü için kısa ve uzun vadeli politika ve etkili programlar üretmeleri gerekmektedir.

BANGLADEŞ’TE BULUNAN ARAKANLI MÜLTECİ KAMPLARI

Bangladeş’in güneydoğusunda, Burma sınırına oldukça yakın mesafede, Cox’s Bazar ile Teknaf arasındaki Ukhiya bölgesinde yasal olarak tanınmış iki resmî mülteci kampı ile bunların yakınlarında gayriresmî iki kamp daha bulunmaktadır. Bu dört kampta yaşayanlar haricinde yerleşim yerleri içerisinde toplu hâlde yaşayan Arakanlı mülteciler de vardır. Bangladeş’te Arakanlılar dışında yaklaşık 30 yıl önceki Pakistan-Bangladeş çatışması sırasında mülteci durumuna düşen Pakistanlı mülteciler de bulunmaktadır, ancak bunlarla ilgili hususlar farklı bir çalışmanın konusudur.

1- KUTUPALUNG MÜLTECİ KAMPI (RESMÎ)

02.02.1992 tarihinde kurulmuş olan kamp üç km² alan üzerinde yer almaktadır. Yedi blok, 13 cami ve toplam 3484 öğrencisi olan 10 okulun bulunduğu kampta 3500’ü kayıtsız toplam 14.988 Arakanlı mülteci bulunmaktadır. Yakın zamana kadar sadece 56 mülteci kulübesinin bulunduğu kampta yeni inşa edilmiş 367 kulübe ile toplam kulübe sayısı 423’e ulaşmıştır. Kamptaki yiyecek çizelgesinde kişi başına iki haftada bir pirinç, bakliyat, soya yağı, tuz, şeker, kanşık gıda verildiği belirtilmektedir.

Kutupalung kampında kalanları Arakanlı olarak değil, kuzey Rakhine

eyaletinden gelen Myanmarlı mülteciler olarak tanımlayan BMMYK'nın çalışma ortakları Hollanda, Avrupa Komisyonu, Japonya, ABD, Almanya ve diğerleri olarak belirtilmektedir.

2- NAYAPARA II (MOSONI) MÜLTECİ KAMPI (RESMÎ)

19 Kasım 1992 tarihinde kurulmuş olan Nayapara II Kampı, 3,2 km²lik bir alanı kaplamaktadır. Kampta 13 cami ve 3968 öğrencinin kayıtlı olduğu 10 okul bulunmaktadır. Toplam 15.831 kişinin yaşadığı belirtilen kampta, yeni inşa edilen 46 mülteci kulübesi ile toplam 447 kulübe bulunmaktadır.

3- LEDA MÜLTECİ KAMPI (GAYRİRESMÎ)

Yukarıda zikredilen iki resmî mülteci kampı dışında bölgede geçen yıllara kadar üçüncü bir kamp daha vardı. "Nayapara I" olarak bilinen bu kamp, Naf Nehri'nin kıyısında, şehirlerarası yol kenarındaki dar bir alanda, bataklık üzerine kurulmuştu. İngiltere merkezli bir İslami yardım kuruluşu, kampı nehirden 1-1,5 km uzakta yeni bir yere ve daha uygun barakalara taşıdı. Su deposu ve daha düzgün bir yerleşim yeri oluşturdu. Bu yeni kampta yaklaşık 8000 mültecinin yaşadığı bildirilmektedir. Ancak kamp resmî olmadığı için BMMYK veya hükümetten destek alamamaktadır. Bu kampta kalan mülteciler gıda, sağlık ve eğitim konularında ciddi sıkıntılar yaşamaktadır.

4- KUTUPALUNG MÜLTECİ KAMPI (GAYRİRESMÎ)

Resmî Kutupalung kampının yakınında gayriresmî bir kamp daha bulunmaktadır. Toplam 17.000 mültecinin kaldığı kampta yaklaşık 3500 ailenin yaşadığı bildirilmektedir. Burası hayat şartları açısından bölgedeki en kötü kamptır. Mülteciler en fazla 9 m²lik alan üzerinde, naylonla kaplanmış son derece kötü koşullardaki barakalarda kalmaktadır. Tepelik, çok dar bir alanda kurulmuş olan kampta sağlık hizmeti, eğitim imkânı ve gıda maddesi bulmak mümkün olmadığı gibi; tuvalet, yol, elektrik ve temiz su bulmak da imkânsızdır. Kısacası bu kamp insani bir yaşamdan bahsetmenin hiçbir şekilde mümkün olmadığı bir yerdir.

KAYITLI OLMAYAN KUTUPALUNG KAMPI'NDAN TESPİTLER

(07-09 Aralık 2008 tarihlerinde Arakanlı mültecilerle yapılan görüşmelerden)

Mamun Nur Refik (35)

"Mayanmar'dan yaklaşık 12 yıl önce geldim ve Kutupalung kampında yaşıyorum. Bu kampta yaklaşık 17.000 kişi kalıyor. Burada okul yok, sağlık hizmeti yok, hastane yok, iş yok. Naylon baraka evlerde yaşıyoruz. Evleri

kendimiz yaptık. Hükümet buraya destek vermiyor. Kampta şu an acil olarak hastaneye gitmesi gereken 200'den fazla hasta var. Burada haftada en az bir kişi hastalık veya açlık nedeniyle ölüyor. Yaklaşık üç ay önce beş kişilik bir aile açlıktan öldü.”

Abduşukur

“Arakan'dan buraya göç ettikten sonra Kutupalung kampına geldik. Burada yaşam kolay değil. Buraya ne hükümetten ne de sivil toplumdan yardım geliyor. Çalışma iznimiz yok. Sadece dağdan odun kesip satabiliyoruz ama yerli halk buna engel oluyor. Okul yok, hastane yok; burada her şeye ihtiyaç var. Arakan'da askerler ve hükümet tarafından Müslümanlara her türlü işkence yapıldığı için buraya göç ettik. Ülkemizde seyahat özgürlüğümüz yoktu. Askerler bizi ücretsiz çalıştıyordu. Boş bir tarla olsa ve bu tarlayı ekmeye kalksak askerler gelip zorla el koyuyordu. Tarla olmayınca çiftçilik yapılamıyor. Ailece geçimimizi sağlayamıyorduk; hayvancılık yapmamıza da izin verilmiyordu. Askerler hayvanlara el koyup satıyorlardı. Bu yüzden buraya geldik ama şu anda yaşadığımız bu kampta da hiçbir şeyimiz yok. Burada da insanca yaşamak mümkün değil. Çocuklarımızın eğitim alma şansı yok. Seyahat özgürlüğümüz yok. Burayı bir tek Allah düzeltebilir. Türkiye ve dünya Müslümanlarından dinimiz İslam'ı yaşamamız için bize yardımcı olmalarını istiyoruz. Biz önce imanımızı nasıl koruyacağımızı, sonra yemek içmeyi, karnımızı nasıl doyuracağımızı düşünüyoruz. Sizlerden ve dünya Müslümanlarından yardım bekliyoruz.”

İsmi belirtmeyen bir mülteci kadın

“Sekiz çocuğum var. Eşimin işi olmadığı için yiyecek bulamıyoruz. Çocuklar aç. Bazen yemek bekleye bekleye uyuyorlar. Sabah uyanınca tekrar yemek istiyorlar. İki gün boyunca yemek bulamadığımız zamanlar oluyor. Çocuklar hasta olduklarında da bir şey yapamıyoruz. Çünkü burada ne hasta ne var ne de yemek. Önceliğimiz yiyecek bir şeyler bulabilmek. Bazen çocuklarımızı kaybediyoruz. Onları tedavi ettirecek para yok. Kamptan çıkmak da çok zor. En önemli sorun para. Çocuklar hasta olduklarında yerde yatıyorlar. Allah korursa yaşıyorlar. Kesinlikle hastaneye gidecek imkân yok. Bu gördüğünüz barakada (2,5 m genişliğe 3 m uzunluk) 10 kişi birlikte yaşıyoruz. Bir köşede yemeklerimizi yapıyoruz. Tuvalet ihtiyacı olursa dışarda, açık havaya çıkıyoruz.”

BANGLADEŞ MÜTECİ KAMPLARI VE YAŞANAN SIKINTILAR

Bangladeş'teki mülteci kamplarında yaşanan sıkıntıların tespiti hususunda, kampta sürekli çalışmalar yürüten ve aralarında Arakanlıların da bulunduğu el-Najda Derneği temsilcisinin anlattıklarını aktarmak istiyoruz.

35 yaşındaki Mahmut Eyüp (Mahmut Alioğlu) el-Najda Yardımlaşma Derneği Başkan Yardımcısı. Cox's Bazar'da 9.12.2008 tarihinde kendisiyle yaptığımız görüşmede bize şunları anlattı:

"1986 yılında Arakan'dan Bangladeş'e ailece göç ettik. Burada diğer Arakanlı mültecilerin sorunlarıyla da ilgileniyoruz. Buraya Burma'nın Arakan bölgesinden göç eden Arakanlı mültecilerin çok ciddi sorunları var. Genelde hemen her şeyin yasak olduğu kampta mültecilerin dışarıya çıkma ve çalışma izinleri yok. Ancak resmî kamplarda kalan mülteciler izinle dışarı çıkabiliyor. Bu da sadece hastalık gibi hâllerde mümkün olabiliyor. Mültecilerin kamplardaki sorunları dile getirmelerine ya da gösteri yapmalarına izin verilmiyor. Kamptaki çocuklar sadece ilkokula gidebiliyor. Mülteci çocukların ilkokuldan sonra okuma hakkı yok. Kampta mültecilerin evlerinde elektrik yok. Akşam karanlıkta, mum ışığında kalıyorlar. Su sorunu da var. Temiz su bulmak neredeyse imkânsız. Yer altı sularına kampın yüksek olması ve zeminin sert olması nedeniyle ulaşamıyor. Genelde her kampta su sorunu var. Gayriresmî kamplarda bu sorun daha fazla. Sular uzak bir mesafeden taşınıyor. Taşınan bu sular sadece içmek için kullanılıyor. Kampta cep telefonu kullanmak yasak, telefon sadece görevli kişilerde var. Resmî olmayan kamplarda hastalıklar da çok fazla. Bu insanlar sağlık konusunda da hiçbir yardım alamıyorlar; ne ilaç ne de tedavi imkânları var. Varsa kendi imkânlarıyla şehre tedavi için gitmelerine izin verilebiliyor. Kamplarda acilen tedavi olması gereken çok sayıda hasta var. Kayıtlı kamplarda bir sağlık ocağı, bir doktor ve hemşire var. Durumu ağır olmayan hastalara buralarda bakılıyor. Durumu ağır olan hastaları hastaneye götürmek için ise bir ambulans yok. Bu hastaları aile ancak varsa kendi imkânları ile hastaneye götürebiliyor. Kampta yaygın olarak solunum yolu hastalıkları, 'biyomenya' denilen soğuk algınlığı görülüyor. Çocukların çoğu bu hastalığa yakalanıyor ve çok sayıda çocuk bu nedenle hayatını kaybediyor. Kamplarda sıtma ve ishal de oldukça yaygın. Çocukların başlarında vitaminsizlikten kaynaklanan birçok yara var. Uyuz ve benzeri deri hastalıkları kamp sakinlerinin %50'den fazlasında görülmekte. Hükümetin ve BM'nin resmî olmayan kamplara yönelik hiçbir yardımı yok. Burada yaşayanlar perişan hâldeler. Kampta yiyecek, sağlık, eğitim, su, elektrik vb. hiçbir şey yok. Kayıtlı kampta yardımlar ailedeki kişi sayısına bakılarak yapılıyor. Haftada bir defa bir aileye yetecek gıdanın yaklaşık yarısı kadar yiyecek yardımı yapılıyor. Verilen sadece kuru gıda.. pirinç,

yağ, şeker, un, makarna ve çay. Et ve meyve verilmiyor. Günlük sıcak yemek yok. Hükümetin veya BM'nin maddi bir yardımı yok. İlaç, giysi, ev eşyası zaten verilmiyor. Kamptakilerin özel tuvalet ve banyolan yok. Erkekler kampın aşağısında, dört adet su kuyusunun olduğu açık alanda bulunan tulum-badan soğuk suyla banyo yapıyorlar. Kadınlar için kapalı birkaç banyo var. Kanalizasyon sistemi yok. Evlerden çıkan atık su, çukurlara gidiyor. Kısacası özellikle gayriresmî kamplarda yaşayan mültecilerin durumu çok kötü. Resmî kamplarda mescit, ilkokul, çocukların top oynayabileceği yerler, video gösteri yeri var. Çok çocuklu ailelere yeni bir ev verilebiliyor. 1992 yılında tahta ve kamıştan yapılmış olan bu evler 15 yıl sonra ilk kez geçen yıl tamir edildi.

Kamptaki mültecilerin en önemli şikâyetlerinden biri de müdür ve görevlilerin mültecilere dayak atması. Kamplarda hakaret ve işkence var. Bazen ölüm olayları bile yaşanıyor. Bir süre önce bir mülteci çocuk BM yetkili-sine kamptaki koşulları bir mektupla şikâyet etmiş. Görevliler bu yüzden çocuğun parmaklarını kesmişler. Geçmişte bir kişinin de dilinin kesildiğini biliyoruz. Cezalandırma olarak her türlü dayak var. Buna engel olacak bir sistem yok. Görevliler mültecilere rahatça dayak atılabiliyor, bir süre kapalı bir yerde tutabiliyor. Kampta ancak cinayet gibi büyük suçlar işlendiğinde soruşturma açılıyor. Kamptaki bir diğer önemli sorun da rüşvet konusu. Bir problem olduğunda sorunu ancak yetkililere biraz para vererek çözebiliyorsunuz. Kamptaki bir sorunun şikâyet edilmesi hâlinde etkili bir soruşturma yapılmıyor. Üstüne üstlük şikâyeti yapan kişi ve ailesi hedef oluyor. Bu kişiler hakaret ve dayağa maruz kalabiliyor. İnsanlar bu nedenle şikâyet etmekten korkuyorlar. Mültecilerin şikâyet etme hakkı var ama bu davalar etkisiz oluyor. Onun için mülteciler dava açma yoluna genelde başvurmuyorlar; çünkü öldürülebileceklerini düşünüyorlar. Sonuç olarak her türlü yardıma ihtiyacı olan mülteciler, kamplardaki hayat şartlarının iyileştirilmesini istiyorlar.”

MÜLTECİLERİ GERİ GÖNDERME SORUNU

1992 yılında BM ile Bangladeş arasında, Arakanlı mültecilerin güvenli bir biçimde ülkelerine dönebilmeleri için bir anlaşma yapıldı. Fakat bu anlaşma sonrası ülkelere dönen mülteciler için gereken tedbirler ne yazık ki alınmadı. Arakan'a dönen mülteciler, kendilerine ait evlerin ve toprakların Myanmar askerleri tarafından müsadere edildiğini gördüler. Mülteciler ülkeden kaçma nedenlerinin hâlen devam ettiğini gördüklerinde, bu durum onların yeniden sığınacak bir ülke aramalarına sebep oldu.

Mülteci statüsünde bulunan kişilerin zorla sınır dışı edilmesi, uluslara-

rası mülteci hukukunun temel ilkelerinden olan “geri göndermeme” (*non-refoulement*) ilkesini açıkça ihlal etmekte ve mültecilerin can güvenliklerini de riske ederek akıbetlerini belirsiz hâle getirmektedir.

Elbette ki dileyen Arakanlılar kendi ülkelerinde, kendi topraklarında yaşamalıdır. Asıl olan, Myanmar’ın hak ve özgürlükleri ihlal eden askerî cunta rejiminden kurtulması ve adil yeni bir yönetime sahip olmasıdır; ancak bu durumun yakın dönemde gerçekleşmesi için temenniden öteye geçen çalışmalar gerekmektedir.

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE BM GÜVENLİK KONSEYİ

Myanmar’daki askerî cunta, başta Arakan bölgesi olmak üzere sivil nüfusun önemli bir bölümüne karşı bilerek saldırı düzenleme, cinayet, yok etme, tecavüz, çok sayıda sivil zorla yerinden etme ve mallarına el koyma ile genel olarak soykırım sayılabilecek fiilleri işlemektedir.

Yasal anlamda soykırım; bir planın icrası suretiyle, millî, etnik, ırki veya dinî bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi amacıyla bu grupların üyelerine karşı aşağıdaki fiillerden birinin işlenmesi sonucunda oluşur: Kasten öldürme, kişilerin bedensel veya ruhsal bütünlüklerine ağır zarar verme, grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması, grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması, gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi.

Yukarıda sayılan fiillerin Myanmar tarafından işlenmesi sonucu iki milyondan fazla Arakanlı kendi topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Roma Statüsü’ne göre 2002 yılında Hollanda’nın Lahey kentinde kurulmuştur. Daimi bir mahkeme özelliğine sahip ve soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi belirli konularla ilgili olarak kurulduğu tarihten sonra işlenen suçlar hakkında yargılama yapma yetkisine sahiptir. Devletlerin kendi iç hukuklarında yargılamadığı veya yargılama konusunda isteksiz davrandıkları durumlarda UCM, ikincil bir mahkeme olarak yargılama yetkisini kullanmaktadır.

UCM’nin yargılama yetkisinin söz konusu olabilmesi için, suçun ya taraf ülke topraklarında ya da taraf ülke vatandaşı tarafından işlenmesi gerekmektedir. Bunun dışında, bir suç hakkında soruşturma açılabilmesi ancak ilgili devletin gönüllü olarak UCM’nin yargılama yetkisini kabul etmesi ya da BM Güvenlik Konseyi’nin konuyu UCM’ye havale ettiğine dair bir karar alması hâlinde mümkün olabilmektedir.

Myanmar devleti UCM’ye taraf değildir; ayrıca UCM 2002 yılından sonraki suçlarla ilgilendiğinden Myanmar yönetimini geçmişe yönelik suçlardan yargılayamamaktadır; oysa ki asıl suçlar bu tarihten önce işlenmiştir. Ancak

askerî cunta, soykırım suçunu ve yukarıda sayılan suçları hâlen dahi, daha az yoğunlukta fakat devamlı olarak işlemektedir. Devam eden bu suçlar nedeniyle Myanmar UCM'de yargılanabilir. Ayrıca Myanmar için -tarafı olmadığından- BM Güvenlik Konseyi'nden yargılanması yönünde karar çıkması gerekmektedir. Buradaki sorun da BM Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisini kalıcı üyelere tahsis etmesindedir. Konseyin daimi üyeleri ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa'dır. Myanmar devleti, ülkesinde yaptığı zulümler nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'ne genel olarak sevk edilen bir devlettir. Ancak Çin, Doğu Türkistan; Rusya ise Çeçenistan'da yaptığı soykırım, insanlığa karşı suçlar gibi zulümlerine Güvenlik Konseyi'nin müdahale alanı (örneği) açması endişesiyle Myanmar'ın zulümlerinin üstünü örtmek amacıyla veto yetkisini kullanmaktadır. Ayrıca Çin'in Myanmar'la binlerce kilometrelik sınırın ve sıkı ekonomik ilişkileri olması, insan haklarının menfaatlere kurban edildiğini bir kez daha göstermektedir.

Bu şekilde Arakanlı mültecilere yapılan zulümlerin yakın dönemde hepsinin verilmesinin beklenmediği gibi, zalim Myanmar'ın Arakanlılara zulmetmesini engelleyip muhacirlerin kendi ülkelerine dönmelerini sağlayabilecek etkili bir yaptırım da ufukta görünmemektedir.

Ancak bunların yanında, Müslüman ülkeler ve başta Türkiyeli Müslümanların, kardeşlerinin sorunlarıyla ne derece ilgilendiği hususunda kendimizi hesaba çekme vaktinin oldukça geçtiğini de hatırlatalım.

Arakanlı Mülteci

40 yaşında bir kadın. 7-18 yaşları arasındaki beş çocuğu ve eşi ile birlikte bir akşam vakti evini terk etmek zorunda kalmış. Geldikleri yer Bangladeş sınırları içinde bulunan Kutupalung kampı. Buraya geldikten bir yıl sonra hayat arkadaşını, eşini kaybetmiş. Geride kalan altı nüfus, uzunluğu 3, genişliği 2,5 metre olan naylondan yapılmış derme çatma bir barakada yaşıyor. Bastıkları yer kara toprak. Muson

yağmurlarının yoğun olduğu bu bölgede, çalı ve naylondan yapılmış evleri ne kadar çatı olur dünyalarına bilinmez. Naylon deliklerden geçen yağmur suları birçok kez yıkamış evlerinin içini. Bir günlük yiyecekleri varsa şanslı sayıyorlar kendilerini. Yatmak için bir örtü ve birkaç küçük minderleri var. Diğer kamp sakinleri gibi kampın içindeki su birikintisini içme suyu olarak kullanıyorlar.

İslam'da Ahlakî ve Hukukî Bir Hak: İltica

(Prof. Dr. Muddathir 'Abd al-Rahim*)

İslam'ın, Hz. Muhammed'in iltica ve mültecilere/muhacirlere muamele konusundaki şahsi örneklî ve emirlerinin bağı olduğu -bilhassa insanın haysiyeti ile onun tüm şartlar altında muhafazası hususundaki- ahlak öğretileri ve hukuk ilkeleri, İslam medeniyetinde kapsamlı ve son derece ayrıntılı bir ahlakî değerler ve hukukî kurallar sisteminin gelişmesini sağlamıştır. Bu bağlamda iltica hakkı tanınması, göçmen ve mültecilerin/muhacirlerin korunması, yalnızca devlet ve hükümetler değil, bireyler ve sivil toplum tarafından da evrensel olarak net bir biçimde ahlakî ve yasal yaptırımlar olarak değerlendirilmiştir. Bu makalede bu öğretilerle ilkelerin mahiyeti ve yapısı, kısa da olsa, açık bir biçimde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu normlar ve ilkelerin tarih içerisindeki uygulamalarının çeşitli yönleri de öne çıkarılmaktadır.

İslam'da insan hakları geleneğinin¹ zengin ve oldukça gelişmiş yapısının göze çarpan özelliklerinden birisi, Hz. Muhammed'in emirleri ve örnekliklerinin (İslami terminolojide sünnet) yanı sıra, Kur'an'da öncelikli olarak kutsal kabul edilen mültecilere muamele ve onların korunmasına dair kapsamlı ve bütünlüklü ahlakî öğretiler ve hukukî emirler manzumesidir. Hâlihazırda görüleceği üzere bu öğreti ve emirler manzumesini -Kur'an ve sünnetteki orijinal hâli ve sonrasında İslam şeriat ve hukukunun önemli klasiklerinde ayrıntılı bir biçimde yer aldığı şekliyle- ırk, inanç, kültür ya da toplumsal statüsüne bakmadan mültecilerin çıkarını ve refahı için yoğun bir merhamet ve ciddi bir endişe şekillendirmiştir.

Konunun detaylarına geçmeden önce genel fakat temelde önemli iki noktaya değinmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi, İslam'ın -kesin bir dille ifade edecek olursak- modern veya çağdaş Batılı toplumlarda anlaşıldığı üzere, insanlar ve Allah arasındaki salt ruhani ilişkiyi anlatan bir din olma-

dığıdır. Bundan ziyade İslam'ı din temelli bir yaşam tarzı şeklinde veya Kur'an ve sünnette kullanılan Arapça *din* kelimesiyle tanımlamak daha doğru olabilir. *Din*, içerisinde maddi ve manevi olanın giriftleşmiş (*dichotomous*) deneyim şekilleri oluşturmadığı, hayatın tüm safhalarının -kişisel ve toplumsal, iktisadi ve siyasi, sanatsal ve düşünsel, ruhani ve bedeni, yaratıcı olan ve olmayan- birbirine bağlı ve aynı zamanda inanç tarafından sürdürüldüğü, dinî anlam ve etik önem yüklendiği bir süreklilik ve bir bütün olarak değerlendirildiği bir yaşam tarzını anlatır.²

Şu unutulmamalıdır ki Kur'an, Müslümanlar açısından literal olarak Allah kelamı, Allah'ın insanlığa nihai ve tamamlanmış mesajıdır. Peygamberin sünnetiyle birlikte Kur'an, içerisinden İslam'ın manevi ve etik öğretilerinin aktığı bir kaynaktır. Bu ikisi birlikte, aynı zamanda İslam'ın olduğu gibi, ümmetin yahut evrensel anlamda zaman ve mekânlar üstü, Müslüman cemaatin şer'i ve hukuki temellerini oluşturmaktadır.

İnsan tecrübesinin her alanında Müslümanların muşeretini -ferdi veya kolektif- belirleyen veya yönlendiren diğer konularda olduğu gibi, mültecilere muameleyle ilişkin etik öğretiler ve hukuki emirler, birlikte Kur'an ve sünnette kök salmış ve prensip olarak onlar tarafından yönlendirilmiştir.

Ele aldığımız meseleyle ilgili ayrıntıya girmeden evvel göz önünde bulundurulması gereken ikinci önemli husus da Kur'an'a göre Allah'ın "Âdem'in çocuklarına"³ cömertçe bahşettiği insanın haysiyet vasfının -esasında İslam'daki insan hakları sisteminin tamamında olduğu gibi- hem iltica talebinde bulunma hem de bu hakkı tanımının dayanak noktasını oluşturmaktadır. Kur'an'ın işaret ettiği üzere insanlar yaratılış itibarıyla aciz varlıklardır ancak kendilerine pek çok lütufta bulunulmuştur. Allah insanı biyolojik olarak balçıktan yaratmaya başlamıştır; daha sonra nihai olarak -Allah'ın sevgisi ve lütfuyla- fiziken "en güzel surette"⁴ biçimlendirilmiş yeni bir yaratmaya dönüşecek olan basit bir sperm damlası hâline getirmiştir. İnsana şekil verirken son derece önemli bir aşamada da "ona kendi ruhundan üfledi"⁵ ve böylece insanı yeryüzünde halifesi/vekili olmaya layık bir mahlûk hâline getirdi. Âdem'e bahşettiği pek çok yetenek arasında, ona "her şeyin ismini"⁶ öğretmesi -meleklerle dahi bahşedilmemiş mühim bir vasıf olan bilgi ve kavramsal düşünme gücü- de bulunmaktadır.⁷ Allah'ın insanlığa en büyük lütuflarından ve Âdem'in tüm çocuklarına bahşettiği haysiyet ile şüphesiz daha yakından alakalı olan bir diğer haslet de ahlaki özerklik veya seçme özgürlüğü ve vicdandır. Bu suretle Kur'an'da yer alan benzersiz "dinde zorlama yoktur"⁸ ibaresi dinî meselelerdeki zorlamayı kesin bir dille nehyeder. Yine Kur'an'da Hz. Muhammed'e şöyle söylemesi emredilmiştir: "Bu gerçek Rabbinizdir; o hâlde dileyen inansın, dileyen inkâr etsin."⁹

İnsanlara verilen seçme özgürlüğü onları mahlûkatın tümünden ayırmaktadır. Gökler ve yeryüzü ve bu ikisi arasındakiler, kendilerinden kaçamayacakları veya sapamayacakları belirlenmiş kanunlara uygun hareket etmek durumundayken insana, inanıp inanmama, iyi ve kötü, doğru ve yanlış arasında özgürce seçim yapma yeteneği verilmiştir. Bu nedenle gökler ve yeryüzü, dağlar ve mahlûkatın geri kalanı, istem dışı (yani) bir biçimde Müslüman iken insanın mücadelesi -ve muhtemel muazzam başarısı- sahte olana karşı gerçeği, kötüye karşı iyiyi şuurlu ve özgürce tercih ederek, irade sergileyerek Müslüman olmak ve bu suretle ahlak faili olarak kendi potansiyelini gerçekleştirmektir.

Her zaman büyük önemi haiz bir diğer husus ise -insana bahşedilen sayısız değerlerinin yanı sıra- tüm bu nimetlerin Kur'an'a göre, Âdem'in çocuklarına onların parlak zekâsı, üstün hizmetleri ve hatta mümin yahut iyi insanlar oldukları için değil; sadece insan oldukları için lütfedilmiş olduğudur. Son zamanların Kur'an'ı Arapça tefsir eden büyük müfessirlerinden biri olan el-Alusi'nin ifadesiyle insanın haysiyeti, asaleti ve onuru tüm insanlığa bağışlanmıştır: *"Onlardan inananlar ile inanmayanlar, dindarlar ve günahkârlar aynıdır."*¹⁰

Açıkça anlaşılmalıdır ki, Kur'ani öğretilere mutabık olarak, mülteciler dâhil tüm insanlara -ister bireyler ister gruplar, devletler veya hükümetler olsun- inanç, ırk, kültür veya toplumsal statülerine bakmaksızın, kendilerine her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın bahşettiği hak ve haysiyetlerinden dolayı gereken saygı ve ihtimamı göstererek muamelede bulunmak her anlayış sahibi insanın, elbette bilhassa Müslümanların, üzerinde ahlaki olduğu kadar hukuki de bir vecibedir. Bu kategorik zorunluluğun doğal bir sonucu olarak insana karşı herhangi bir zulüm veya yanlış muamelede bulunmak, fiilden sadece doğrudan etkilenen birey ya da gruplara karşı değil, aynı zamanda tüm insanlığa ve esasında Yaradan'ın kendisine karşı da kusur işlemek demektir. Bu nedenle Kur'an'ın kesin ifadelerle tekrar tekrar Müslümanları insanlara karşı zulüm ve adaletsizlik içeren fiiller işlemekten alıkoymaya ve yine aynı ısrarla bu tür fiillere karşı aktif ve sebatkâr bir biçimde direnmeye çağırması şaşırtıcı değildir; velev ki söz konusu olan bu insanlık onurunu altıcaltı uygulamalar, kendilerine yahut başkalarına karşı işlenmiş olsun. Kur'an kesin bir dille ve neredeyse hiddetle sorar:

*"Size ne oldu da Allah yolunda ve 'Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahîp gönder, bize katından bir yardımcı yolla!' diyen zavalı kadınlar, erkekler ve çocuklar uğruna savaşıyorsunuz!"*¹¹

Kur'an, yine aynı derecede vurgu yaparak pasif/edilgen kalarak zulme ve küçük düşürülmeye boyun eğmiş kimseleri *"kendi kendilerine zulmedenler"*

olarak tanımlamaktadır. Çünkü devam eden argümana göre, eğer bu kimse-ler zorbalığa ve adaletsizliğe karşı etkili bir direniş göstermekten aciz iseler, varlıklarını insan olarak tanımlayan haysiyet ve özgürlükten mahrum bırakılacakları o toprakları (yahut evleri) terk etmelidirler. Çünkü her şeyden öte, Kur'an'ın sıkça işaret ettiği gibi, Allah'ın tüm insanlık için var ettiği arz öylesine geniştir ve öyle kaynaklarla donatılmıştır ki, Allah'a şuurlu bir bağlılıkla ve ilahi rehberliğe boyun eğme niyetiyle çaba gösterenler -Yaradan Rablerinin en başından beri yapmalarını istediği gibi- haysiyet ve özgürlük içerisinde yaşayabilecekleri başka topraklar (yahut evler) bulabileceklerdir. Kur'an'ın kendi ifadesiyle:

“Kendilerine yazık eden kimselere melekler canlarını alırken: ‘Ne işte idiniz?’ dediler. Bunlar: ‘Biz yeryüzünde çaresizdik!’ diye cevap verdiler. Melekler de ‘Allah’ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!’ dediler. Her kim Allah rızası için hicret ederse yeryüzünde bir sığınma ve bolluk bulacaktır.”¹²

Başka bir ayette de şöyle denmektedir:

“Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfâtı elbette daha büyüktür. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir.”¹³

Bir diğer ayette ise şöyle buyrulmaktadır:

“Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen yahut ölenleri hiç şüphesiz Allah -öte dünyada- güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Şüphesiz Allah, evet O, rızık verenlerin en hayırlısıdır. Allah muhakkak ki onları memnun kalacakları bir konuma erİştirecektir.”¹⁴

...

İslam'da mültecilere dair öğreti ve hükümlerin tamamını içeren anahtar ifade Kur'an'ın dokuzuncu suresi olan Tevbe suresinde yer almaktadır. Tevbe suresi altıncı ayette şöyle şart koşulmaktadır: *“...müşriklerden (olsa bile) biri senden aman dilerse ona (derhâl) aman ver... sonra onu kendisini güvende hissedeceği bir yere ulaştır...”*

Bu ilahi emir, özellikle Kur'an'daki bağlamıyla düşünüldüğünde, açıkça şu anlama gelmektedir -ve çağlar boyunca önde gelen Müslüman âlim ve hukukçular da bunu böyle anlamıştır: Eman; inancı, itikadı, kültürü ya da kökeni her ne olursa olsun onu talep eden herkese, bu kişiler Müslümanlara karşı aktif bir savaş içerisinde olan, inanmayan düşman askerleri bile olsalar, geciktirilmeden verilmelidir. Yakınlarda kaybettiğimiz Profesör Hamidullah'ın Taberî, Kurtubî ve Râzî gibi klasik dönem âlim ve müfessirlerinin ayrıntılı bir biçimde kaleme aldıkları eserlerini çok güzel özetleyen veciz ifadeyle söz konusu pasaj basitçe *“herhangi bir kimse sığınma talebinde bulunduğu bu talep hiçbir gerekçeyle reddedilemez”¹⁵* anlamına gelmektedir.

Zikredilen pasajda iki ifade büyük önemi haizdir ve kısa bir açıklama ge-

rektirmektedir. Bunlardan birincisi, himaye arama meselesinin anahtar kelimesi, Arapça orijinaliyle *isticare* kelimesidir ve söz konusu pasajın başında iki kez kullanılmaktadır: “...müşriklerden (olsa bile) biri senden aman dilerse ona (*derhâl*) aman ver.” Lafzen birisinin komşuluğunu istemek demek olan *isticare* terimi, himaye istemek manasına gelen mecazi bir ifadedir. Arapların eski çağlara ait misafirini en iyi şekilde ağırlama ve hürmet etme göreneğini yansıtmaktadır.¹⁶ Öte yandan aynı kökten gelen *icare* kelimesi, himaye (veya sığınma) sağlama eylemini ifade eder. İslam’ın değer ve ilkeleriyle uyuşan, kadim Arap kökenli misafirperverlik, yiğitlik ve cömertlik gibi kavram ve âdetlerde olduğu gibi *icare* ve *isticare* de (himaye talep etme ve sağlama) İslam tarafından oldukça kabul görmüştür; kumar, ırk asabiyeti, yenidoğanı öldürme (töre cinayeti) ve sarhoşluk verici maddelerin tüketimi gibi İslami ilkeler ve öğretilerle bağdaşmayan değerleri ise sert bir biçimde kınamış/suç addetmiş ve reddetmiştir.

Mezkûr pasajda geçen ikinci önemli ibare ise pasajın bitiş cümlesine aittir: “...sonra onu (*sığınma talep eden*) kendisini güvende hissedeceği bir yere ulaştır.” Burada kullanılan orijinal Arapça terim himaye belgesi, sığınak veya geçici ikamet hakkı anlamındaki (kendisinden *eman* kelimesinin türetildiği) *memândır*. Kısa bir süre içerisinde genel geçer bir terim hâline gelen ve standartlaşan bu kelime Müslüman âlimler, hukukçular ve yöneticiler tarafından salt mültecilerle sığınma arayanlara değil, aynı zamanda yabancı tüccarlar, turistler, diplomatlar ile ziyaretçi akademisyenlere de sağlanan himayenin resmî veya yasal aracı anlamında sıkça kullanılır olmuştur.

Mültecilere muameleye ilişkin geleneksel İslami sistemin öne çıkan iki vasfı, konunun genişliğine ve kapsamlı tabiatına işaret etmekte olup bu bağlamda özel olarak bahsedilmeye değerdir. Bunlardan ilki, günümüz standartları ve yaygın uygulamaları yanında inanılmaz gibi görünen ancak köklerini Peygamber dönemi ve öncesinden alan, İslami gelenekte son derece normal olan ve benimsenen *emîn* ya da himaye belgesinin yalnızca hükümet yetkilileri ve devletin yetki verdiği kişilerce değil, sivil toplum üyeleri, sıradan erkekler ve kadınlar ve hatta birkaç klasik dönem fakihine göre akıl baliğ olmuş çocuklar tarafından dahi verilebilirdi.¹⁷

Söz konusu ikinci önemli vasıf ise *eman* yahut himaye belgesini vermek veya onaylamak için Arapça veya başka herhangi bir dilde belge hazırlamanın gerekli olmamasıydı. Talebe karşılık söz ile ve hatta izin yahut onay ifade eden el, kol veya başla yapılan herhangi bir hareketle de *eman* verilebilmekteydi.¹⁸

Himaye belgesinin veriliş şekline veya çeşidine bakılmaksızın -mülteci olsun olmasın- kendisine *eman* verilen kimseler topluca *müsteminûn* (tekili

müstemin) olarak tanımlanmaktaydı.

Bunun gibi, geleneksel İslam devletleri ve toplumlarında genelde *müstemîn*, özedeysel mültecilere -tümü Kur'an ve sünnette yer bulan İslami öğretilere dayanan- çok önemli bir dizi hak ve imtiyaz verilmekteydi.

Bunlardan birincisi, himaye ve kişisel güvenlik (*icâre* ve *eman*) hakkıdır; çünkü sığınma hakkı, normalde bir kere tanındıktan sonra feshedilip geri çekilememektedir. Böylece *geri göndermeme* (*non-refoulement*) ana ilkesi kesin surette uygulanmaktadır. Şayet bir mülteci daha sonradan bulunduğu ülkenin yargı alanını terk etmek isterse, sorumlu otoriteler o kimseyi güvende hissedeceği bir yere göndermeye -daha önce tartışılan Kur'anî emir uyarınca- ahlaki ve yasal olarak mecburdur.

İslam geleneğinde mültecilerin bundan başka -kendilerini güvende hissedecekleri üçüncü bir ülkeye yerleştirilme seçeneği- iki kalıcı çözüme ulaşma imkânı da bulunmaktaydı. Bunları biz bugün, gönüllü geri dönüş ve öncelikle sığınma ve *eman* verilen ülkede yerel entegrasyonun sağlanması olarak bilmekteyiz.

İkinci durumda mülteciler, -*Darü'l-İslam*'da (yani, İslam'ın Evi veya *Pax Islamica*) kalıcı olarak mukim olan gayrimüslim üyeler gibi- İslam hukukuna göre herkese taahhüt edilen temel bir hak olarak himaye ve güvenceden (*eman*) istifade etmeye elbette devam edecektir. Bu kişiler çalışma hakkına sahip olacak, servet ve mülkleri korunacaktır. İnançlarını rahatça yaşamakta özgür olacaklar, aynı zamanda evlenme ve çocuklarını kendi inançları doğrultusunda uygun gördükleri üzere yetiştirme hakkına da sahip olacaklardır. Bu ise, Muhammed Esed'in bizlere hatırlattığı üzere, İslami öğretilerin başlıca ilkelerinden birisi olan Kur'an'ın "*dinde zorlama yoktur*"¹⁹ emrinin bir kere daha doğrulanması ve diğer dünya dinlerinin kutsal metinlerinde eş benzeri olmayan İslami öğretinin temel bir prensibidir.

Yukarıda işaret edilen öğreti ve ilkeler rehberliğinde ve onlardan ilham alarak dünya üzerindeki Müslüman devlet ve toplumlar, arka arkaya gerçekleşen hem Müslüman hem de gayrimüslim göç dalgalarına kucak açmaya devam etmişlerdir. Bu süreç, peygamber ve diğer muhacirlerin MS 622'de Mekke'den Medine'ye çığır açan yolculuklarına kadar gitmektedir. Bu durum Malezya halkının son zamanlara kadar Bosna'daki etnik temizlikten kurtulanlara kucak açarak onları, Avrupa'nın göbeğinde vahşi katliamlara sahne olan topraklardan binlerce kilometre uzakta, kendi vatanlarında himaye etmesine kadar sürmüştür.

Bu iki olay arasında farklı zaman ve mekânlarda gerçekleşen üç olay, İslam geleneği tarihinde mültecilerin zaman ve mekân üstü muamelelerine dair gelişmeyi resmetmektedir.

Bunlardan ilki, Ferdinand ve Izabel yönetimindeki Haçlıların elinde bulunan İber Yarımadası'nda kalan son Müslüman toprağı olan Gırnata Krallığı'nın 2 Ocak 1492'de çöküşüdür. Bu olaydan iki ay sonra bu iki Katolik hükümdar, Ferdinand ve Izabel, Yahudileri yarımadadan çıkarttılar. İspanya'dan kovulan İberyalı çok sayıda Yahudi, İslam dünyasının muhtelif yerlerine, Fas ve Kuzey Afrika'dan Mısır, Suriye ve Filistin ile kısa bir süre içerisinde İstanbul'a, geniş Osmanlı topraklarının Balkanlar ve Irak gibi değişik bölgelerine iltica etti.²⁰

İkincisi, Kırım, Kafkaslar ve Orta Asya'dan İslam dünyasının merkezî yerlerine gerçekleşen -Yahudi, Hristiyan ve Müslüman- kitlesel mülteci akınlardır. Bu mülteci akınlının sebebi öncelikle bu topraklarda Korkunç İvan (1530-1584) döneminde başlayan Rus yayılcılığı, daha sonra ise 1917 Bolşevik İhtilali ve ihtilalin akabinde başlayıp 70 yıl süren militan ateizm kampanyasıdır. Bu kampanya süresince İbrahimi dinlere mensup olanlar "dine karşı tarihte eşi görülmemiş sürekli bir saldırı"ya maruz bırakılmışlardır.²¹

Üçüncü örnek vaka ise 1970 ve 1980'lerde Sudan'da yaşanmıştır. Dünya üzerindeki en az gelişmiş devletlerden biri olan, uzun süreli istikrarsızlık ve iç çatışmaların etkisi altındaki Sudan, yine de Çad'dan batı bölgesine, güneyde Uganda ve Kongo ile bilhassa Etiyopya'dan doğu bölgesine çok sayıda mülteci kabul etmeye devam etti. 1980'lerin ortalarından itibaren ülkedeki mülteci sayısı bir buçuk milyonu aşmış ve bölge nüfusunun %30'u Etiyopya sınırındaki doğu bölgesinde yoğunlaşmıştır.

1974 yılında, içinde bulunduğu sorunlara rağmen Sudan, ülkedeki mültecilerin meselelerinin düzenlenmesine ilişkin bir yasayı yürürlüğe koydu. Yasanın yedinci maddesine göre; söz konusu ulusal ve uluslararası konvansiyonlar arasında herhangi bir çakışma veya tutarsızlık ortaya çıktığı takdirde, mülteci meselelerinden sorumlu devlet bakanıyla ilgili diğer tüm kişiler, Sudan'ın taraf olduğu uluslararası yasa ve konvansiyonlara öncelik veremeye mecburdur. Bu nedenledir ki, birçok gelişmiş ülkenin mültecilere sığınma hakkı tanımayarak uluslararası yaptırımları yerine getirmede sürekli başarısız olması karşısında, Sudan'ın mülteci politikasının sıkça dünyadaki en özgürlükçü politika olarak addedilmesi şaşırtıcı değildir.²² Bu bağlamda, Alfred Nobel'in takipçisi tanınmış İsveçli bir avukat, konuya ilişkin 1974 yasasını, diğer ülkelerin taklit etmekte isabet edeceği bir model olarak tanımlamıştır.²³

Gelgelelim ayrıca ifade etmeye gerek yoktur ki, -ister Sudan örneğinde ister dünya üzerinde yaşam şekli ve dünya görüşü az veya çok İslam'dan etkilenmiş olan diğer toplumlarda- anlaşılır bir biçimde oldukça fazla ilgi top-

lamaya devam eden bu yasa ve politikalar, büyük oranda, tüm insanların (bilhassa, her nerede ve ne zaman olursa olsun, mülteciler ve diğer mağdur kimselerin) çıkarı ve refahı için insana duyulan derin bir merhamet ve ciddi bir endişenin şekillendirdiği bir inanç sistemi ve yaşam tarzına ait ahlaki ve hukuki öğretilerin yansımalarıdır.

Sonnotlar

*Dr. Muddathir Abd al-Rahim uluslararası ilişkiler, insan hakları, İslam siyaset düşüncesi ve kurumları, azınlıklar ve medeniyetlerarası diyalog alanlarında uzman bir siyaset bilimcidir. 1997'den bu yana Malezya Kuala Lumpur'da Uluslararası İslam Düşüncesi Enstitüsü'nde Siyaset Bilimi ve İslam Araştırmaları bölümünde profesör olarak görev yapmaktadır. Elinizdeki makale, yazarın daha önce yayımlanmış üç çalışmasına dayanmaktadır: 16-19 Ocak 1984 tarihli İtalya, San Remo'da Arap Ülkelerinde Mültecilerin Korunması Konferansı'nda sunulmuş olan *İslam'da Mülteci ve Sığınmacı* tebliği; *İslam ve Mülteci ve Sığınmacı üzerine Sorular, İslam ve Güncel Sosyal Sorunlar*, Amman, Ürdün, Ürdün Kraliyet Akademisi İslam Medeniyeti Araştırmaları, Temmuz 1997; ve *İslam'da İnsan Hakları Geleneği* W. H. Brackney (ed.) *İnsan Hakları ve Dünya'da Temel Dinler*, Vol. 3 Westpoint, Connecticut ve London, Praeger Publishers, 2005.

¹ Örneğin, bkz. M. 'Abd al-Rahim, "İslam'da İnsan Hakları Geleneği", W. H. Brackney (ed.) *İnsan Hakları ve Dünya'da Temel Dinler*, Vol. 3 Westpoint, Connecticut ve London, Praeger Publishers, 2005.

² A.g.e., 2.

³ Kur'an-ı Kerim 17:70 (İsra suresi). Bu makalede geçen Kur'an pasajlarının İngilizce çevirisinde zaman zaman beraberce olmak suretiyle şu kaynaklardan faydalanılmıştır: M. Asad, *The Message of Qur'an* (Gibraltar: Dar al-Andalus, 1980) ve M. A. A. Haleem, *The Qur'an: A New Translation*, Oxford World Classics (Oxford University Press, 2005). [Kaynaklardaki farklılıklar İngilizce ve Türkçe metin içerisinde geçen ayetlerin numaralarının farklılık göstermesine yol açmaktadır. Ç.N.]

⁴ Kur'an-ı Kerim 95; 4 (Tîn suresi).

⁵ Kur'an-ı Kerim 15; 29-32 (Hicr suresi), 31:9 (Lokman suresi); 23:12-14 (Müminun suresi).

⁶ Kur'an-ı Kerim 2; 30 (Bakara suresi).

⁷ Kur'an-ı Kerim 2; 30-34 (Bakara suresi).

⁸ Kur'an-ı Kerim 2; 256 (Bakara suresi).

⁹ Kur'an-ı Kerim 18; 29 (Kehf suresi).

¹⁰ Al- Alusi, *Ruh al-Ma'ani fi Tafsir al-Quran al-Azim*, c. 15, 117.

¹¹ Kur'an-ı Kerim 4; 75 (Nisa suresi).

¹² Kur'an-ı Kerim 4; 97 (Nisa suresi).

¹³ Kur'an-ı Kerim 16; 41-42 (Nahl suresi).

¹⁴ Kur'an-ı Kerim 22; 58-59 (Hacc suresi).

¹⁵ Muhammed Hamidullah, *The Muslim Conduct of State*, yedinci baskı (Sh. Muhammad Ashraf: Lahor, 1973): 75.

¹⁶ M. Asad, *The Message of the Qur'an*, op. cit. 3, 256.

¹⁷ Serahsi'nin *el-Mebisüt*, Şeybanî'nin *Siyer-i Kebir* ve Kâsânî'nin *Bedâ'î'si* gibi klasik eserlerde bu hususlar en ince ayrıntısına kadar tartışılmıştır. M. Hamidullah diğer pek çok eserin yanı sıra

bunları da kullanmış ve tartışmıştır.

¹⁸ A.g.e.

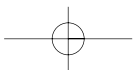
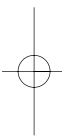
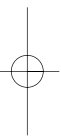
¹⁹ M. Esed'in Kur'an-ı Kerim 9; 6 (Tevbe suresi) yorumu, *op. cit.* 3, 256, *The Message of the Qur'an*. İslam devletleri ve toplumlarında gayrimüslimlerin hakları ve hayat tecrübeleri hakkında detaylı bir tartışma için bkz. M. 'Abd al-Rahim, *The Human Rights Tradition in Islam*, *op. cit.* 1-özellikle üçüncü ve dördüncü bölümler.

²⁰ Bkz. H. Kennedy, *Muslim Spain and Portugal, a Political History of al-Andalus* (Longman: Londra ve New York, 1996); J. F. O'Callaghan, *A History of Medieval Spain* (Cornell University Press: Ithaca ve Londra, 1975) ve S. J. Shaw, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic* (Macmillan: Londra, 1991).

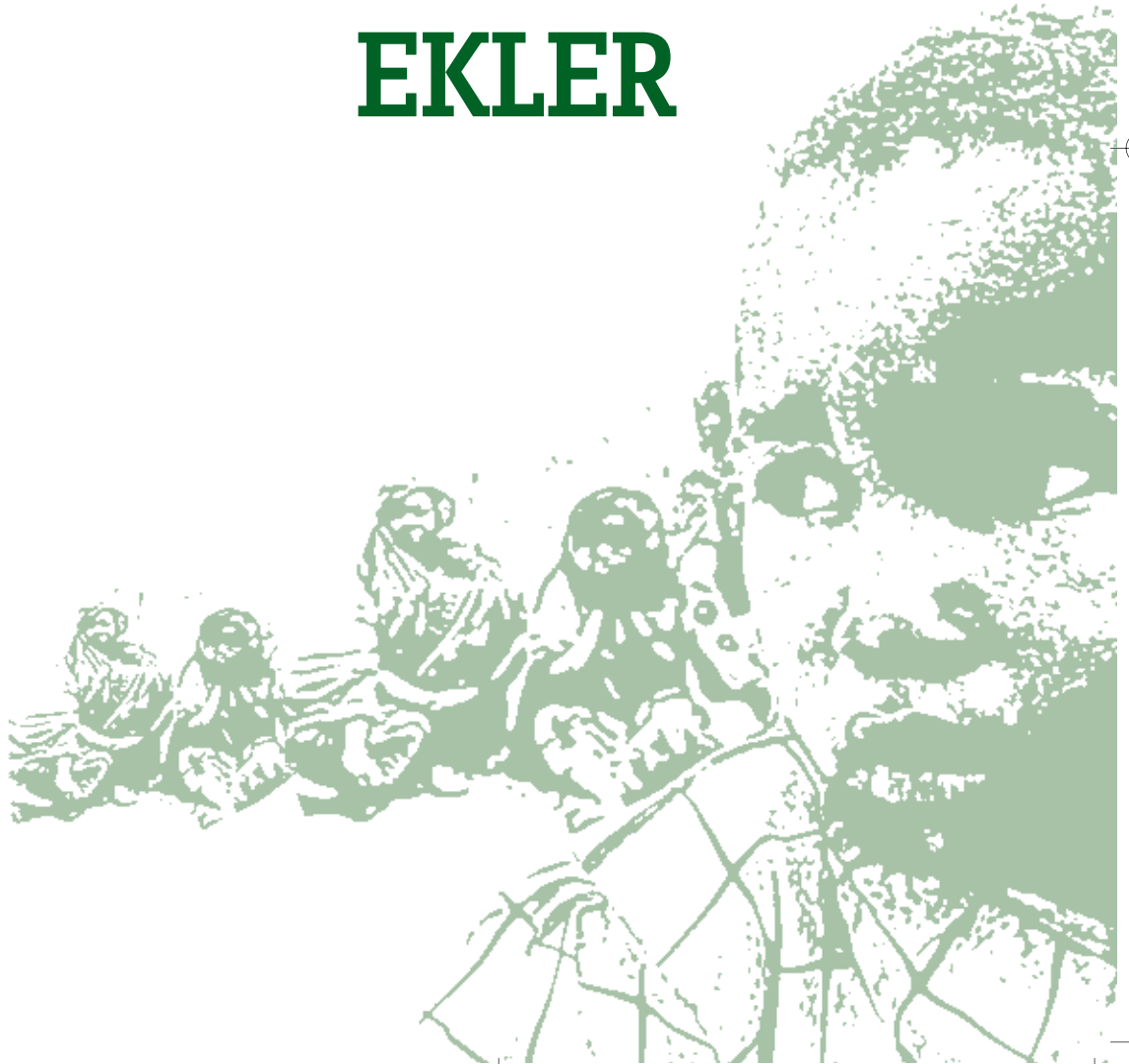
²¹ S. P. Ramet (ed.), *Religious Policy in the Soviet Union* (Cambridge University Press: Cambridge, 1993): 3.

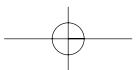
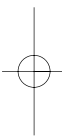
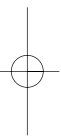
²² M. 'Abd al-Rahim, *Asylum and Sanctuary in Islam*, "The Protection of Refugees in Arab Countries" (Arap ülkelerindeki mültecilerin himayesi) konulu seminerde sunulan tebliğ, San Remo, İtalya, 16-19 Ocak 1984.

²³ P. Nobel, *Refugee Law in the Sudan*, Scandinavian Institute of African Studies (Uppsala, İsveç, 1982): 1.

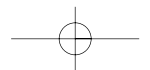
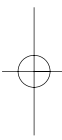
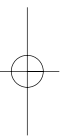
EKLER

SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI

I. Oturum - Tarihten günümüze mültecilik

I. Oturum - Tarihten günümüze mültecilik

II. Oturum - Müttecilik sorununun çözülmesinde STK'larn rolleri

Mülteci hayatlardan tamikliklar

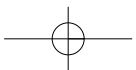
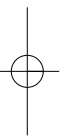
Mülteci hayatlardan tanıklıklar

İHH İnsani Yardım Vakfı ve BMMYK Türkiye Temsilciliği, Türkiye'deki mültecilerin problemlerinin çözümünü için bir protokol imzaladı.

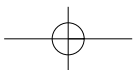
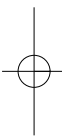

Mültecilik: Sorunlar, Tanıkkıklar ve çözüm nerileri Sempozyumu

DÜNYADAKİ MÜLTECİ HAREKETLERİ

1998 yılında Sırbistan'ın Kosova'yı işgali on binlerce insanı mülteci olmaya zorladı.

ABD'nin Afganistan'a açtığı savaş sonrası 4.000.000 Afgan, mülteci olarak farklı ülkelere sığındı.

Sırp katliamı nedeniyle 1.500.000 Bosnalı 1992-95 yılları arasında mülteci durumuna düştü.

Filistin topraklarında 1948'den bu yana devam eden İsrail işgali nedeniyle 5,6 milyon Filistinli evlerini terk etmek zorunda kaldı.

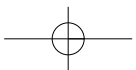
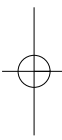
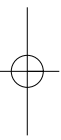
Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle 1994-96 ve 1999'dan günümüze devam eden Rus-Çeçen savaşlarında yarım milyondan fazla insan muhacir durumuna düştü.

2.000.000 Arakanlı, Myanmar cuntasının baskılarından kaçarak farklı ülkelere sığındı.

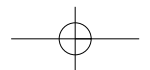
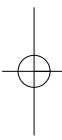

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesinden sonra 4,8 milyon insan yerinden edildi.

İHH İNSANİ YARDIM VAKFI 2007 - 2008 MÜLTECİ ÇALIŞMALARI

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın 2007-2008 Yıllarında Mültecilere Yönelik Yardımları

İHH İnsani Yardım Vakfı, aşağıda belirtilen alanlarda mültecilere yönelik yardım çalışmalarını yapmaktadır.

1. ACİL YARDIM ÇALIŞMALARI

Savaş, doğal afet gibi kriz durumları sonucu iltica etmek zorunda kalan mağdurlara İHH,

- Acil barınma ve ihtiyaç ünitelerinin kurulması (prefabrik konutlar, çadır kentler, aşevleri vb.),
- Acil sağlık yardımları (gezici sağlık hizmetleri, ilaç ve bbi malzeme yardımları, tedavi hizmetleri vb.),
- Gıda, giyecek ve diğer ihtiyaç malzemeleri yardımları yapmaktadır. Kadın, çocuk ve yaşlıların güvenliğinin sağlanması vakfımızın öncelikleri arasındadır.

2. SOSYAL YARDIMLAR

İHH; savaş, doğal afet ve yoksulluk gibi nedenlerle yer değiştirmiş insanların barındığı mülteci statüsü almış veya almamış olan kampları ziyaret etmektedir. Kamplarda hayatta kalma mücadelesi veren mültecilere yönelik gerçekleştirilen çalışmalar:

- Gıda ve ihtiyaç maddeleri yardımları,
- Barınma ve altyapı yardımları,
- İş ve meslek edindirme projeleri,
- Temiz içme suyuna kolay ulaşmalarını sağlayabilmek için su kuyularını açılması,
- Yetimlere sahip çıkılması.

3. SAĞLIK YARDIMLARI

Mültecilerin yaşadıkları yerlerdeki sağlık koşullarının kötü olması ve sağlık hizmeti alamamaları hastalıkların yayılmasına ve tedavi edilebilir hastalıklardan kaynaklanan ölümlerin artmasına neden olmaktadır. İHH, mültecilerin içinde buldukları koşulları iyileştirmek adına çeşitli yönelik sağlık hizmetleri vermektedir. Bunlar:

- İlaç yardımı,
- Gezici klinikler,
- Muayene hizmetleri.

4. EĞİTİM YARDIMLARI

Mültecilerin yaşadıkları yerlerde eğitimin imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle İHH'nın gerçekleştirdiği eğitim yardımları şöyledir:

- Eğitim kurumları inşa etmek,
- Eğitim için araç-gereç yardımında bulunmakta,
- Eğitim bursları temin etmek.

Ayrıca kriz bölgelerinden öğrenciler Türkiye'ye getirilmekte ve eğitimciler için mesleki gelişim programları sağlanmaktadır.

5. KÜLTÜREL YARDIMLAR

Farklı ülke ve bölgelerdeki kamplarda yaşamak zorunda kalan mülteciler için bir süre sonra bu kamplar birer hapis haneye dönüşmektedir. Mültecilerin eğitim olanaklarının kısıtlı olması ve ekonomik imkânsızlıklar, gelecek nesillerin sağlıklı gelişimine engel olmaktadır. Bu alanda yaşanan sıkıntılar en aza indirmek için çalışan İHH, mültecilerin yaşadığı bölgelerde,

- Yazılı ve görsel eğitim materyalleri temin etmekte,
- Kültür merkezleri, cami ve medreseler inşa etmekte,
- Kurslar düzenlemektedir.

6. BİLİNÇLENDİRME ÇALIŞMALARI

İHH, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan mülteci sorunlarının gündeme getirilmesi, kamuoyunun doğru biçimde bilgilendirilmesi, sosyal sorumluluk bilinciyle harekete geçilmesi, mülteci haklarının ihlallerinde önleyici rol oynanması gibi amaçlarla bilinçlendirme çalışmalarını yürütmektedir. İHH bu amaçla;

- Panel, sempozyum ve uluslararası konferanslar düzenlemekte,
- Mültecilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin raporlar hazırlamakta,
- Süreli yayınlar ve internet aracılığı ile kamuoyunu bilgilendirmekte,
- Kitaplar yayınlamakta,
- Basın açıklamaları yapmakta,
- Radyo ve televizyon programları hazırlamaktadır.

Ülke ve Bölgelere Göre 2007-2008 İHH Yardımları

BALKANLAR

• İHH, 1992 yılından bu yana Bosna Savaşı, Kosova Savaşı ve bölgede yaşanan diğer çatışma alanlarında acil yardımlar ve rehabilitasyon çalışmalarını faaliyet göstermektedir.

BOSNA-HERSEK

• Bosna-Hersek'teki savaş nedeniyle yaşadıkları şehirlere terk eden sivil mültecilerin geri dönüşü için evlerinin yeniden inşa edilmesine destek verilmesi.

KOSOVA

• Kosovalı mülteci ailelere ve yetimlere maddi yardım yapılması.

ARNAVUTLUK

• Arnavutluk'ta bulunan mültecilere acil gıda, giysi, yatak ve diğer ihtiyaç malzemesi yardımları yapılması.

• Ramazan ve kurban dönemlerinde kumanya ve et yardımı yapılması.

ORTADOĞU

İHH, kurulduğu tarihten bu yana Ortadoğu'da kesintisiz olarak insani yardım çalışmalarını yürütmektedir. Bölgeye 2007 yılından bu yana yapılan yardım kalemleri aşağıdaki gibidir:

IRAK

- Kerkük ve Keferi bölgesinde yaşayan 300 mülteci aileye gıda yardımı yapılması ve aileler için ısıtıcı temin edilmesi.
- Kerkük ve çevresinde yaşayan 1500 mülteci aileye gıda paketleri dağıtılması.
- Ramazan ayı organizasyonunda Irak içerisinde yer değiştirmiş 1770 mülteciye gıda paketleri dağıtılması.
- Kurban organizasyonunda Irak içerisinde yer değiştirmiş olan 4000 mülteci aileye kurban eti dağıtılması.
- Kerkük'te yaşayan mültecilerin ücretsiz yararlanacağı bir poliklinik kurulması.
- Irak'ın Kerkük, Kaferi ve kuzey bölgelerinde 5500 mülteci aileye gıda ve ısıtıcı yardımı yapılması.
- Başta Bağdat ve Felluce gibi zor şartların hâkim olduğu şehirlerde askerî operasyonlardan kaçan 2000'i aşkın mülteci aileye acil yardım yapılması.

İHH İnsani Yardım Vakfı yukarıda belirtilen kampların yanı sıra kayıtsız ve isimsiz çok sayıda kampta da yardım çalışmalarını yürütmektedir.

- Irak'ta mültecilerin faydalanacağı bir doğumevinin kurulması.
- Kerkük'te mültecilere acil yardım yapılması.
- Irak'ta 500 mülteci yetime giysi yardımı yapılması.
- Irak savaşından kuzey bölgelere kaçan mültecilere acil yardım yapılması.
- Kerkük'te bulunan mültecilere acil yardım yapılması.
- Kuzey Irak'taki mülteci öğrencilere 313 adet içinde kırtasiye malzemesi de bulunan çanta dağıtılması.
- Kuzey Irak'taki mülteci yetimlere giysi yardımı yapılması.
- Kuzey Irak'taki mültecilere Ramazan kumanyası dağıtılması.
- Kuzey Irak'taki mülteci çocuklar için kansızlık ilacı sağlanması.
- Irak'ın tüm bölgelerindeki mültecilere kurban eti dağıtılması.

LÜBNAN

- Lübnan'daki Filistin kamplarında yapılan yardımların genel dağılımı:
- Nahr'ul-Barid mülteci kampında yaşayan 5300 Filistinli mülteci aileye 630.000\$'lık gıda paketi dağıtılması.
- Nahr'ul-Barid mülteci kampında yaşayan 1000 Filistinli mülteci aileye iki ay boyunca sıcak yemek dağıtılması.

- 180 öğrenciye kırtasiye malzemesi dağıtılması.
- Kurban döneminde 5000 Filistinli mülteci aileye kurban eti dağıtılması.
- Ramazanda, mülteci kamplarında yaşayan 285 Filistinli aileye gıda yardımı yapılması.
 - 10.000 mülteci aileye gıda, battaniye, ısıtıcı ve giysi yardımı yapılması.
 - Sayda kentinde mülteci çocukların istifade etmesi için bir kültür merkezi inşa edilmesi.
 - Beyrut'ta mülteci yetimler için yetim destekleme merkezinin inşasına destek olunması.
 - Sayda kentinde Ayn el-Hılweh ve Mia mia kampında yaşayan Filistinli mülteciler için İstanbul Eğitim Merkezi açılması.
 - Nahr'ul-Barid kampında acil yardım dağıtılması.
 - Burc el-Berecne, Mar İlyas, Baddawi, El-Buss ve Şatilla kamplarındaki mültecilere Ramazan kumanyası dağıtılması.
 - Kamplarda yaşayan 307 fakir aileye bir yıl boyunca sponsor olunması.
 - Kamplarda yaşayan 100 yetime giysi yardımı yapılması.
 - Filistin mülteci kamplarında kırtasiye malzemesi dağıtımı.

ÜRDÜN

• İSMEK iş birliği ile Ürdün'de mülteci kamplarında yaşayan toplam 84 öğrenciye beş dalda mesleki eğitim verilmesi. Bu öğrencilerden 7'sinin Türkiye'ye getirilerek tezhip, takı tasarımı, ebru, yağlı boya dallarında eğitmen olacak şekilde yetiştirilmesi.

- Ürdün'e sığınan 400 Iraklı mülteci aileye gıda paketleri dağıtılması.
- Ramazanda 375 Filistinli mülteci aileye gıda paketleri dağıtılması.
- Ürdün'deki mülteci çocukların eğitimine destek olmak için 10 mülteci kampının her birine bilgisayar merkezi kurulması.
- Ürdün'deki mülteci çocukların mesleki eğitimi için Türkiye'de eğitim almalarının sağlanması.
- Ürdün'deki Filistinli mültecilere Ramazan kumanyası dağıtılması.
- Ürdün'deki Filistinli yetim mültecilere kıyafet yardımı yapılması.
- Ürdün'deki Filistin mülteci kamplarındaki çocuklara kırtasiye malzemesi dağıtılması.
- Ürdün'deki Filistinli hastaların tedavi edilmesi.
- Ürdün'deki Filistin mülteci kamplarında kurban eti dağıtılması.

FİLİSTİN

• Suriye ve Ürdün'e sığınmış olan iki milyonu aşkın mülteci, en muhtaç durumdaki 200'ü aşkın mülteci aileye acil yardım, sağlık yardımı ve eşya yardımı yapılması.

- Gazze'nin Um en-Nasr köyünde yaşayan 260 Filistinli mülteci aileye gıda ve battaniye yardımı yapılması.
- Gazze'de 10.000 mülteci aileye gıda, 250 aileye battaniye yardımı yapılması.
- Gazze'de 2000 mülteci çocuğun istifade edebileceği bilgisayar eğitim merkezi kurulması ve kırtasiye yardımı yapılması.
- İsrail'in işgal ettiği topraklarda yaşayan Filistinli mültecilere yönelik iki okulun inşasına destek olunması.
- Gazze'de yaşayan toplam 10.400 aileye gıda yardımında bulunulması.
- İsrail içinde yaşayan Filistinli mültecilerin faydalanacağı iki hastane-nin inşasına destek verilmesi.
- Batı Şeria'da yaşayan 215 yoksul mülteci öğrenciye kırtasiye yardımı yapılması.
- Kurban'da 4825 Filistinli mülteci aileye kurban eti dağıtılması.
- Gazze'de Jabalya mülteci kampına acil gıda ve ilaç yardımı yapılması.
- Gazze'de Jabalya, Sahil, Nuserayat, Dir el-Belah, Hanyunus, Refah, Dreç ve Megazi mülteci kamplarındaki mültecilere kurban eti dağıtılması.

- Gazze Jabalya kampında fakirlere ücretsiz ekmek dağıtacak bir fırın kurulması.
- Gazze'de mültecilere hizmet veren hastanelere acil sağlık malzemeleri ve ilaç yardımı yapılması.
- Gazze'deki Jabalya, Sahil, Nuserayat, Dir el-Belah, Hanyunus, Refah, Dreç ve Megazi mülteci kamplarında Ramazan kumanyası dağıtılması.
- Gazze'de bulunan Jabalya, Sahil, Nuserayat, Dir el-Belah, Hanyunus, Refah, Dreç ve Megazi mülteci kamplarında kırtasiye malzemesi dağıtılması.
- Gazze'deki mülteci kamplarına acil gıda yardımı yapılması.
- Son İsrail saldırılarından sonra mülteci durumuna düşen kişilere çadır, battaniye, kıyafet ve maddi yardım yapılması.
- Gazze'de mültecilere hizmet veren hastanelere ilaç yardımı yapılması.

SURİYE

- Ramazan ayında Şam'daki 150 Filistinli mülteci aileye gıda paketi dağıtılması.
- Kurban döneminde Suriye'de yaşayan Iraklı ve Filistinli 3100 mülteci aileye kurban eti dağıtılması.
- Suriye - Irak sınırında mahsur kalan ve çölde çadırlarda yaşam mücadelesi veren Filistinli mültecilere çöl klimaları, hasır, gıda ve soğutucu dağıtılması.

- Suriye'deki Filistin mülteci kamplarındaki 82 hastanın tedavi edilmesi.
- Suriye'deki 230 Filistinli mülteci çiftin evlendirilmesi.
- Suriye'deki Handen Nun mülteci kampında yaşayanlar arasında yaygın olarak görülen kanser hastalığının yayılmasını önlemek için bölgedeki yüksek gerilim hattının yer altına döşenmesi.
 - Suriye'deki Filistin mülteci kamplarında Ramazan kumanyası dağıtılması.
 - Suriye'deki Filistin mülteci kamplarındaki çocuklar için kırtasiye malzemesi dağıtılması.
 - Suriye'deki Filistin mülteci kamplarında acil yardım, temel temizlik malzemeleri ve tekerlekli sandalye dağıtılması.
 - Suriye'deki Filistin mülteci kamplarında kurban eti dağıtılması.

KAFKASYA

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından başlayan özgürlük mücadelelerinde Kafkasya bölgesinde çok büyük acılar yaşayan ve yerlerinden edilen Çeçenler, komşu ülkelere sığınarak hayatlarını devam ettirmeye çalışıyorlar.

AZERBAYCAN

- Azerbaycan'a sığınmış olan 250 Çeçen mülteci yetime aylık düzenli maddi yardım yapılması.
- Çeçen mülteci ailelerine barınma, yiyecek, giyecek ve tıbbi malzeme desteği verilmesi.
- Mülteci çocukların okuduğu iki okula bilgisayar laboratuvarı kurulması.
- Çeçen mültecilerin eğitim gördüğü Daymong eğitim kurumuna aylık eğitim desteği sağlanması.
- Mültecilere sağlık yardımı yapılması.
- Ramazan ve kurban dönemlerinde gıda ve giysi yardımları yapılması.
- Bakü'de bulunan Sakatlar Derneği'ne nakit yardımı ve sağlık malzemeleri temini konusunda dönemsel olarak destek sağlanması.

- Ramazan ayında, Azerbaycan'da yaşayan Karabağlı 150 mülteci aileye gıda yardımı yapılması.
- Kurban döneminde Karabağlı mültecilere kurban eti dağıtılması.

GÜRCİSTAN

- Gürcistan'daki savaştan kaçan Gürcü mültecilere gıda yardımı yapılması.
- Gürcistan'da yaşayan Çeçen mültecilere gıda yardımı yapılması.
- Ramazan ve Kurban dönemlerinde gıda ve giysi yardımları yapılması.
- Mülteci yetimlere aynı ve nakdi yardım yapılması.

ASYA

Dünyadaki çatışmaların en yoğun yaşandığı bölgelerden biri olan Asya'da İHH kriz dönemleri ve sonrasında mülteci çalışmalarını yürütmektedir.

AFGANİSTAN

- Celal Abad'daki mülteci kampında 5000 kişiye Ramazan döneminde kumanya yardımı yapılması, Kurban döneminde kurban eti dağıtılması.
- Kış mevsiminin çok sert geçtiği Afganistan'da Kabil, Karrahi, Kanber ve Celalabad'da; Şeyh Mısri mülteci kamplarında 1700 aileye acil gıda ve elbise yardımı yapılması ve battaniye dağıtılması.
- Harguti mülteci kampında 1700 aileye elbise ve battaniye yardımı yapılması.
- Savaş sebebiyle iç göçe maruz kalan Mezar-ı Şerif Kalinbafha mülteci kampındaki muhacirler için 21 adet çadır kurulması.
- Celalabad'da Şey Mısri mülteci kampında 350 aileye Ramazanda kumanya dağıtılması.
- Mezar-ı Şerif, Ali Abad, Araçlar ve Kalinbafha mülteci kamplarındaki 1000 mülteci aileye kurban eti dağıtılması. Celalabad'daki Şeyh Mısri, Hisar

Şahi, Harguti ve Ettihad mülteci kamplarındaki 700 aileye aynı yardım yapılması.

- Kunduz-Kampi Bağı Şirket mülteci kampındaki 520 mülteci aileye kumanya yardımı yapılması ve kurban organizasyonu çerçevesinde 4000 aileye kurban eti dağıtılması.

PAKİSTAN

- Kurban çalışmaları çerçevesinde Haripur, Quetta ve Peşaver'deki mülteci kamplarında yaşayan 2400 aileye kurban eti dağıtılması.

- Haripur'daki Afgan mülteci kampının ana yolla bağlantısını sağlayan 1 km uzunluğunda yol yapılması.

- Pakistan Haripur'daki Afgan mülteci kampları ile Muzafferabad'da Jammu Keşmirli mültecilerin kaldığı kamplarda ve Mardan şehrinde, FATA ve NWFP eyaletlerinden evlerini terk etmek zorunda kalan yurt içi muhacirlerin yaşadıkları kamplarda yaklaşık 4000 aileye yardım yapılması.

- Pakistan'daki mültecilere "Kurban Konservesi Projesi" kapsamında 40.000 adet et konservesi dağıtılması.

- Pakistan'ın Mardan şehrindeki Bajourlu 400 mülteci aileye acil gıda yardımı dağıtılması.

- Haripur bölgesindeki mülteci kamplarında yaşayan Afgan çocuklara ücretsiz hizmet vermek amacıyla Uluslararası Rumi Okulu'nun açılması. Okulda hâlihazırda 520 mülteci öğrenci eğitime devam etmektedir.

- İslamabad'da erkek ve Haripur'da kız çocukların barındığı Msal yetimhanesinde, 60 Afgan mülteci yetime eğitim imkânı sağlanması.
- Haripur şehrindeki Afgan mülteci kamplarındaki 300 aileye Ramazan'da gıda yardımı yapılması.
- Pakistan Kuveta depreminde evleri yıkılan 400 mülteci aileye acil gıda ve battaniye yardımı yapılması.
- Pakistan'daki mülteci kamplarına ve fakir halka kurban eti dağıtılması.
- Keşmir'deki Celabandi mülteci kampında kalan mülteci ailelere temel ihtiyaç maddesi yardımı yapılması.
- Pakistan ve Keşmir'deki mültecilere yönelik tedavi ve tıbbi malzeme yardımı yapılması.
- Mülteci yetimlere yönelik nakdi yardım yapılması.

BANGLADEŞ

- Bangladeş Cox Bazar'da, Myanmar'ın baskı ve zulmünden kaçan Arakanlı mültecilerin yaşadığı Teknaf Leda mülteci kampındaki 2000 aileye muson mevsiminin neden olduğu olumsuzluklar sebebiyle acil gıda yardımı yapılması
- Ramazan ayında Cox Bazar'daki Khutapalong Sorpara mülteci kampında bulunan 500 aileye gıda yardımı yapılması.

- Cox Bazar şehri Teknaf Leda, Khutapalong Sorpara mülteci kampında ki 3000 aileye kurban eti dağıtımı yapılması.
- Bangladeş'te bulunan Arakan mülteci kamplarında, mülteci çocuklar için bir okul inşa edilmesi.
- Temiz suya ulaşamayan mülteciler için kamplarda 31 adet su kuyusu açılması.
- Chittagong kampında bir bilgisayar merkezi kurulması.
- Mültecilere yönelik tıbbi malzeme yardımı yapılması.
- Ramazan ve kurban dönemlerinde mültecilere kumanya ve kıyafet dağıtılması.
- Cox's Bazar'da mülteci çocuklar için 200 kişilik okul yapılması ve Teknaf bölgesindeki İbni Abbas yetimhanesinin restorasyonunun tamamlanması ve çocukların kırtasiye ve elbise vb. çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması.
- 2007'de yaşanan sel felaketinin ardından 2000 aileye acil yardım ulaştırılması.
- Katarakt hastası 200 mültecinin ameliyat edilmesi.

FİLİPİNLER/ MORO

- Ramazanda Moro, Cotabato şehrindeki yaklaşık 4000 aileye kumanya yardımı yapılması.
- Cotabato şehrindeki 1350 mülteci aileye kurban eti ve kumanya dağıtımı yapılması.

HİNDİSTAN

- Hindistan'da bulunan Filistinli mülteci kamplarına kurban eti dağıtımı, kumanya yardımı ve kıyafet yardımı yapılması.
- Hindistan'da bulunan Filistinli mülteci kamplarına Ramazan döneminde kumanya dağıtımı ve nakdi yardım yapılması.

AFRİKA

İHH, iç çatışma ve kanışıklıların hâkim olduğu Afrika ülkelerindeki sorunları yakından takip edip yerlerinden edilerek mülteci durumuna düşürülmüş insanlara sosyal ve yapısal yardımlar yapmaktadır.

SUDAN

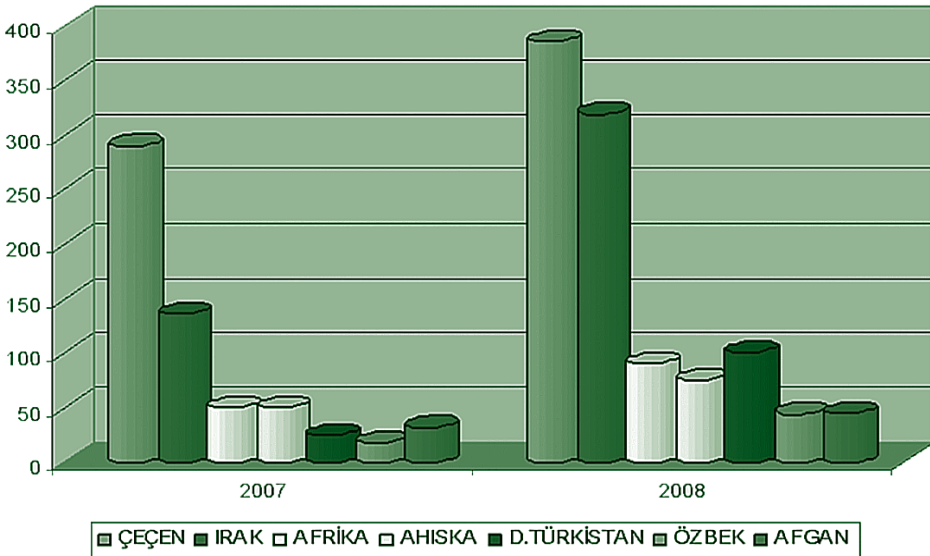
- Sudan'daki Eritreli mültecilere ait kamplarda yaşayan 10.000 mülteci aileye gıda, giysi ve eğitim yardımı yapılması.
- Darfur mültecilerinin yaşadığı kamplarda sağlık taraması, gıda yardımı ve eğitim yardımları yapılması.
- Yetimlere kıyafet yardımı yapılması.
- Mülteciler için mescit ve medrese inşa edilmesi.
- Kurban organizasyonunda 4200 mülteci aileye et dağıtılması.

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın Mültecilere Yönelik Yurt içi Çalışmaları

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın insan hakları ve insani yardım merkezli çalışmaları arasında mültecilere yönelik çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. İHH İnsani Yardım Vakfı, kriz bölgelerine ulaştıktan sonra, ilk etapta acil yardım ve kurtarma çalışmalarına yoğunlaşmakta, bu çalışmaları takip eden süreçte, yaşanan mağduriyetler hakkında dünya kamuoyunu bilgilendirerek resmî ve sivil kuruluşları çözümde rol almaya davet etmektedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın mültecilere yönelik çalışmaları, acil yardım çalışmaları ile başlar ve mültecilerin yaşam koşullarının normalleştirilmesi sürecine kadar devam eder. Mülteciler; barınma, sağlık, eğitim, gıda ve giysi yardımları ile desteklenir.

Tablo:1 2007-2008 yıllarında İstanbul'da yardım edilen mülteci aileler

	Çeçen	Irak	Afrika	Afgan	Ahıska	Doğu Türkistan	Özbek
İstanbul	260	50	10	13	50	25	12
Yalova	30						
Ankara			40				
Gaziantep		60					
Van							6
Sivas		18					
Tokat		8		19			

Tablo 3 2008 yılında illerde yardım edilen mülteci aileler

	Çeçen	Irak	Afrika	Afgan	Özbek	Doğu Türkistan	Ahıska	İran
İstanbul	350	104	30	20	35	100	75	5
Yalova	35							
Ankara			51			5		
Gaziantep		42	9	6	2			1
Van					6			
Sivas		18						
Tokat		54		19				
Ağrı					1			
Çankırı		16						
Çorum		60		25				
Nevşehir								1

Tablo 4 2008 yılı mülteci ailelerin uyruklarına göre dağılımı

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın yurt içi yardım alanları çerçevesinde;

Nakdi yardım: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2008 yılı içinde Türkiye'de bulunan mülteciler için (kira yardımı, yol harcırahı, ev giderleri vb.) 1.300.964TL tutarında nakdi yardımda bulunmuştur.

- Dul hanım ve engelli durumda olan Çeçen mülteci ailelere kira yardımı yapılması.
- Ülkesine geri dönmek isteyen Çeçen mülteci ailelere yol yardımı yapılması.
- 2008 Ağustos ayında Gürcistan ile Rusya arasında çıkan savaş sebebiyle 22 Çeçen ailenin Türkiye'ye getirilerek ikametlerinin sağlanması, ülkelerindeki durumun düzelmesiyle geri dönmelerine yardımcı olunması.
- TC. Musul Konsolosluğu aracılığıyla Irak'ın Telafer şehrinden tedavi amacıyla 17'si hasta, 12'si refakatçi olmak üzere toplam 29 kişinin Diyarbakır'a getirilmesi. Gelen hasta ve refakatçilere 4.350 TL nakdi yardım yapılması.
- Van ve Ağrı illerinde 2008 yılı içerisinde yedi Özbek uyruklu aileye 7.200 TL tutarında altı ay boyunca düzenli nakdi yardım yapılması.
- Çankırı'da Ramazan ayı içinde Iraklı 20 aileye gıda yardımı ve 1000 TL tutarında nakdi yardım yapılması.

Aynı yardım: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2008 yılı içinde Türkiye’de bulunan mülteciler için 496.669,00TL tutarında aynı yardımda (çocuk bezi ve eşya temini vb.) bulunmuştur.

- Ümraniye giyim mağazasında 107 mülteci aileye (415 kişi) kıyafet yardımı yapılması.
- Kırklareli Gazi Osman Paşa Yabancı Kabul ve Barınma Merkezi’nde geçici ikamet eden Filistin, Irak, İran, Somali uyruklu 167 mülteciye pantolon, gömlek, ayakkabı ve iç çamaşırdan oluşan 167 adet aynı yardım paketi teslim edilmesi.
- Diyarbakır’a getirilen Iraklı hasta ve refakatçilere pantolon, gömlek, ayakkabı ve iç çamaşırdan oluşan 29 adet aynı yardım paketi dağıtılması.
- Çorum’da bulunan Afgan ve Irak uyruklu 85 aileye ekim ayı içerisinde gıda, tekstil, giysi ve sobadan oluşan ihtiyaç malzemeleri dağıtılması.
- Tokat ilinde bulunan Afgan ve Irak uyruklu 46 aileye ekim ayı içerisinde gıda, giysi, tekstil ve sobadan oluşan ihtiyaç malzemeleri dağıtılması.
- Ankara’da Somali, Irak ve Sudan uyruklu 170 kişiye her ay düzenli olarak gıda yardımı yapılması. (İhtiyaç hâlinde ev eşyası ve giysi yardımları da yapılmaktadır.)

- Konya'da Somali uyruklu 12 aileye düzenli olarak gıda yardımı yapılması. Ailelerin ihtiyacı hâlinde ev eşyası, tekstil malzemesi ve giysi yardımlarının yapılması.

Eğitim yardımı: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2008 yılı içinde Türkiye'de bulunan mülteciler için 30.392TL tutarında eğitim yardımında bulunmuştur.

- Muhacirlerin mülteci statülerinin bulunmaması sebebiyle okullara kayıt yaptıramayan ve sonuç olarak eğitimden mahrum kalan çocukların, günümüzde ihtiyaç duydukları bilgi birikimine sahip olmalarına katkı sağlamak amacıyla Ümraniye, Fenerbahçe ve Beykoz Çeçen mülteci kamplarında bulunan öğrencilere yedi haftalık yaz eğitim kursu düzenlenmiştir. Kurs, sosyal aktivitelerle desteklenmiştir. Düzenlenen eğitim kursuna 73 öğrenci katılmıştır. Kursa katılan öğrencilere eğitim dönemi sonunda bisiklet hediye edilmiştir. Yaz eğitim sürecinde öğrencilere yapılan sosyal yardımlar, öğretmen ücretleri, düzenlenen sosyal aktiviteler ve öğrencilere alınan hediyeler kapsamında toplam 21.050TL harcanmıştır.

- 2008 eğitim-öğretim döneminde Ahıskalı 50 öğrenciye kırtasiye seti yardımı yapılması.

Sağlık yardımı: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2008 yılı içinde Türkiye’de bulunan mülteciler için 1.540.750TL tutarında sağlık yardımında bulunmuştur. Muayene, tahlil/tetkik, ameliyat, doğum, protez, ortopedik malzemeler, ilaç temini, nakdi sağlık yardımları alanlarında hizmet verilmiştir.

- 25 Mart 2008 tarihinde Filistin’den tedavi amacıyla vakfımız aracılığıyla getirilen 55 hasta ve 30 refakatçiye Başakşehir’de 10 dairesel bir bina kiralanarak geçici olarak ikamet imkânı sunulması.

- TİKA (Türk İş Birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) tarafından Türkiye’ye getirilen 19 hasta ve 9 refakatçinin de eklenmesiyle toplam 74 hasta ve 39 refakatçiye sağlık, nakdi, aynı, kira ve sosyal yardımlar yapılması.

- Çeçen mültecilerin sağlık problemlerinin anlaşılmalı sağlık kuruluşlarında takip edilerek ilaç ihtiyaçları tedarik edilmesi.

- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ile 14 Haziran 2008’de imzalanan iş birliği protokolü çerçevesinde İstanbul Ofisi tarafından vakfımıza yönlendirilen 37 hastanın çeşitli hastane ve polikliniklerde tedavilerinin sağlanması, hastalara ilaç yardımı yapılması.

Gıda yardımı: İHH İnsani Yardım Vakfı Ramazan ve Kurban dönemlerinde mültecilere gıda ve giysi dağıtım organizasyonları düzenlemiştir.

- Kamplarda yaşayan Çeçen ailelere her ay gıda dağıtımı yapılması.

- 2008 yılı içerisinde Gaziantep’te bulunan Afgan, Irak ve Özbek uyruklu 60 aileye yedi ay düzenli olarak 26.790TL tutarında gıda yardımı yapılması.

Rehabilitasyon çalışmaları

- İHH İnsani Yardım Vakfı, ülkemizde mülteci konumunda bulunan Çeçen, Iraklı ve Doğu Türkistanlı ailelere psikolojik destek olmak amacıyla haziran ayı içerisinde bir piknik organize edilmesi. Pikniğe toplam 120 aile (500 kişi) katılmıştır. Filistin’den tedavi amacıyla gelen hastalara yönelik olarak da boğaz turu ve piknik programı düzenlenmesi.

Sosyal yardımlar

- Ramazan Bayramı öncesinde Türkiye’de yaşayan mülteci konumundaki Ahıska, Doğu Türkistan ve Özbekistanlı 223 mülteci aileye 59.150TL tutarında nakdi yardım yapılması.
- Ramazan Bayramı öncesinde Ümraniye, Beykoz ve Fenerbahçe Çeçen kamplarında 150 aileye gıda, et ve bayram çikolatasından oluşan kumanya paketleri dağıtılması.
- Ahıska, Doğu Türkistan ve Iraklı 400 aileye 400 paket et yardımı yapılması.

Bilinçlendirme çalışmaları

İHH, dünyadaki ve Türkiye’deki mültecilerin yaşadığı problemlere çözüm bulmak ve sorunlarını kamuoyuna taşımak maksadıyla sempozyum, basın açıklamaları, seminer ve toplantılar düzenlemektedir.

- İHH İnsani Yardım Vakfı Dünya Mülteciler Günü öncesinde, 14 Haziran 2008 tarihinde, mülteci sorunlarının kamuoyunun gündemine getirilmesi ve tartışılması yönünde, “Mültecilik: Sorunlar, Tanıklıklar ve Çözüm Önerileri” konulu bir sempozyum düzenlemiştir. Programa BMMYK Türkiye Temsilciliği’nin yanı sıra mültecilerle ilgili çalışmalarıyla bilinen STK temsilcileri sunumlarıyla ve farklı ülkelerden mülteci olarak

Filistinli hastalar için yapılan yardım miktarları	
Sosyal yardım	261.538TL
Kira yardımı	91.000TL
Nakdi yardım	75.000TL
Sağlık yardımı	811.000TL
Toplam	1.238.538TL

Tablo: 5

2007 yılı mülteci birimi harcama kalemleri	
Nakdi Yardım	555.700TL
Aynı yardım	494.385TL
Eğitim yardımı	34.855TL
Sağlık yardımları	1.192.135TL
Toplam	2.277.075TL

Tablo: 6

2008 yılı mülteci birimi harcama kalemleri	
Nakdi Yardım	1.300.964TL
Aynı yardım	496.669TL
Eğitim yardımı	30.392TL
Sağlık yardımları	1.540.750TL
Toplam	3.368.775TL

Tablo: 7

Türkiye’de bulunan isimler de tanıklıklarıyla katılım sağlamışlardır.

- 22 Özbek mültecinin Van Emniyet Müdürlüğü tarafından hukuka aykırı bir şekilde İran’a sınır dışı edilmesinden dolayı kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla 14 Ekim Salı günü Topkapı Eresin Otel’de MAZLUMDER’le ortak bir basın açıklaması yapılması.

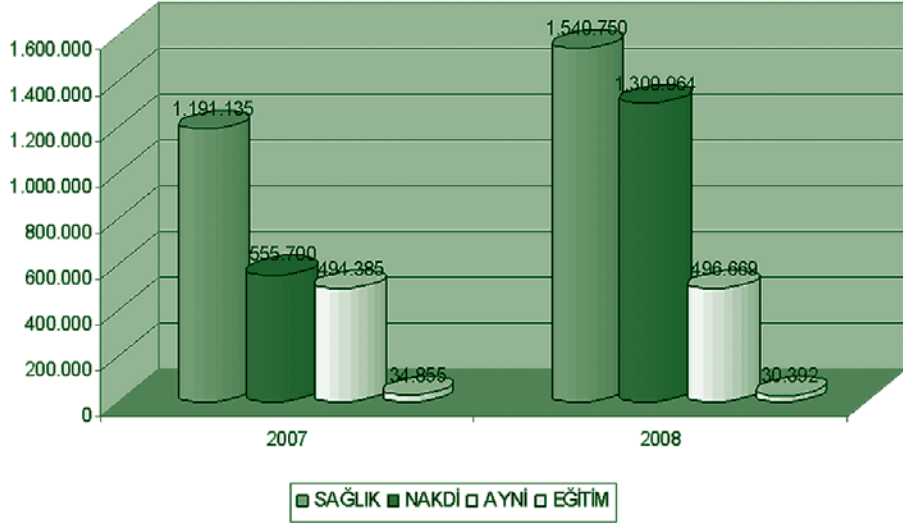
- BMMYK İstanbul Ofisi temsilcileri ile vakıf merkezimizde Türkiye’de mültecilik mevzuatı ve uydu kentlerde bulunan mültecilerin sorunları görüşülerek fikir teatisinde bulunulması.

- Türkiye’deki göç hareketlerini araştırmak üzere İspanya’dan Türkiye’ye gelen İspanya Katolik Göç Komisyon Derneği (Asociación Comisión Católica Española de Migración-ACCEM) yetkilileri ile vakıf merkezimizde toplantı düzenlenmesi.

- İspanya Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü (Médecins Sans Frontières)’nün mültecilerin sağlık sorunları hakkında araştırma yapmak üzere Türkiye’ye gelen yetkilisi ile vakıf merkezimizde toplantı yapılması.

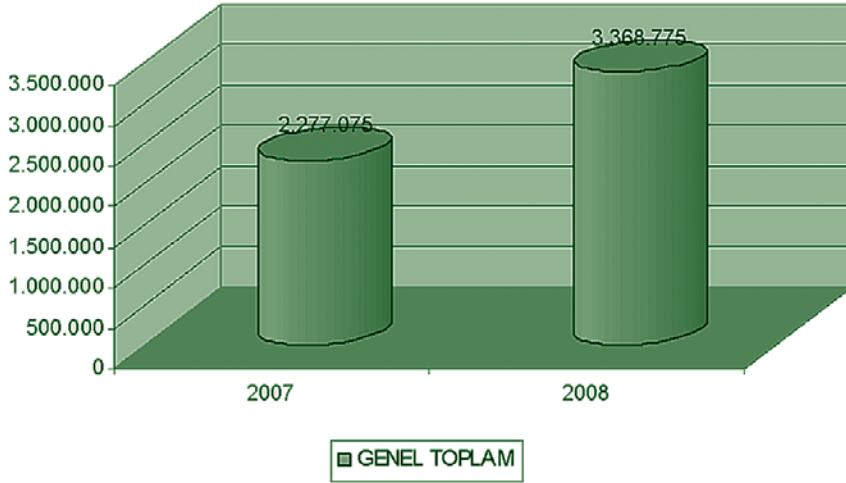
- BMMYK’nın STK’larla birlikte her yıl düzenli olarak gerçekleştirdiği istişare toplantısı 2008 yılında Cenevre’de düzenlendi. İHH’nın da katıldığı ve üç gün süren toplantıda dünyadaki mülteci problemleri ve çözümleri konusunda STK’ların destekleri ve BMMYK’dan beklentileri istişare edildi.

Savaş ve çatışmaların bittiği, doğal afetler karşısında üst düzey bir yardımlaşma ve dayanışmanın gösterildiği, tüm insanların özgür ve adaletin hâkim olduğu bir dünyada yaşaması dileğiyle.

Tablo: 4

GENEL TOPLAM

Tablo: 4 2007-2008 yılları toplam harcama karşılaştırması

MÜLTECİLİK

SORUNLAR, TANIKLIKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dünya üzerinde savaşlar, çatışmalar, doğal afetler ve baskı rejimlerinin kurbanları olarak yaşadıkları yerleri terk edip ulaşabildikleri ülkelere sığınan mülteci durumundaki insanların sayısı 2008 yılında 42 milyona ulaştı. 26 milyon insan kendi ülkesi içinde göç ederken 16 milyon insan da güvende olacaklarını düşündükleri ülkelere sığındılar.

Son yıllarda artan mülteci rakamları mülteci sorununu ister istemez dünya gündemine yerleştiriyor. Yerlerini, yurtlarını, ailelerini, akrabalarını terk etmek zorunda kalan mülteciler kimi zaman kamyon kasalarında, konteynarlarda, hınca hıncı dolduruldukları teknelerde umut yolculuğuna çıkıyor. Yolculukları ölüm ve yaşam arasında gidip gelen bir trajediye dönüşüyor. Varabildikleri noktalarda ise ilerisini göremedikleri bir bekleyiş veya belirsizlikle karşı karşıya kalıyorlar.

İç göçün yoğun olarak yaşandığı Türkiye, mülteci üreten coğrafyalara yakınlığı ve Avrupa ülkelerine geçmek isteyenler için bir geçiş ülkesi olarak görülmesi nedeniyle göç hareketlerinin merkezinde yer almaktadır. Ortadoğu'nun işgal edilmiş topraklarından mülteciiliğin kronikleştiği Afrika ülkelerine, Kafkasya'da, Orta Asya'ya ve Uzakdoğu'ya kadar dünyanın birçok noktasında göçlerin yaşanmakta olduğu bir dönemde Türkiye, mültecilik sorununa çözüm üretme adına inisiyatif almaları gereken bir ülkedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı, kurulduğu günden bu yana faaliyetlerinin önemli bir bölümünü mültecilere yönelik gerçekleştirmektedir. İHH, 1992-95 Bosna Savaşı'ndan bu yana elini uzatabildiği savaş ve afet coğrafyalarında yaşanan mülteci sorunları ile ilgilenirken Türkiye'de de mültecilere yönelik insani yardım çalışmalarında bulunuyor. İHH, her türlü mahrumiyeti yüklenerek yerini yurdunu arkalarında bırakan bu insanların acılarını dindirebilmek, ihtiyaçlarını giderebilmek için hiçbir ayırım yapmaksızın çalışmalarını devam ettiriyor. Mültecilerin günlük temel ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra, karşı karşıya kaldıkları diğer sorunları da gündeme getirmek amacıyla İHH, 14 Haziran 2008 tarihinde "Mültecilik: Sorunlar, Tanıklıklar ve Çözüm Önerileri" konulu bir sempozyum düzenledi. Elinizdeki çalışma, mülteciiliğin kavramsal tanımı, tarihçesi ve dünyadaki yansımalarının tartışıldığı sempozyum tebliğlerine ek olarak Asya, Afrika, Ortadoğu ve Kafkasya bölgelerinde mültecilerin karşı karşıya kaldığı sorunlara değinen yeni makaleler ve İHH'nın faaliyetlerine yer veren ek bilgilerle zenginleştirildi. Savaş ve çatışmaların bittiği, doğal afetler karşısında üst düzey bir yardımlaşma ve dayanışmanın gösterildiği, tüm insanların özgür ve adaletin hâkim olduğu bir dünyada yaşamaları dileğiyle.

İNSANI
YARDIM VAKFI
THE FOUNDATION FOR
HUMAN RIGHTS AND
FREEDOMS AND
HUMANITARIAN RELIEF

0.212.631 21 21
www.ihh.org.tr

Büyük Karaman Caddesi Taylasan Sokak. No: 3 Fatih - İstanbul